

Høgskulen på Vestlandet

MSAM613: Masteroppgave

MSAM613

Predefinert informasjon

Startdato:	11-05-2017 09:57	Termin:	2017 VÅR
Sluttdato:	15-05-2017 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinnskala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave	Studiepoeng:	60
SIS-kode:	MSAM613 1 0		

Deltaker

Kandidatnr.: 605

Informasjon fra deltaker

Tro- og loverklæring *: Ja

**Jeg godkjenner avtalen om
tilgjengeliggjøring av
masteroppgaven min *:**

**Høgskulen
på Vestlandet**

MASTEROPPGAVE

Framstillingen av okkupasjonstiden i Egersund og
Dalane i lokalhistoriske tekster og på museum

The representation of the occupation years in Egersund
and Dalane in local history texts and museum

Shagilan Ravikanthan

Master i samfunnsfagdidaktikk

**Samfunnsfagseksjonen/Høgskulen på Vestlandet/program for
lærerutdanning**

Veileder: Sissel Rosland

15.05.2017

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er
brukt i arbeidet er oppgitt, *jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.*

Forord

Først og fremst vil jeg rette en uendelig stor takk til min veileder, Sissel Rosland. Gjennom arbeidet med oppgaven har Sissel gitt meg verdifulle råd og innspill. Hennes presise, konkrete og konstruktive tilbakemeldinger har vært til stor hjelp i perfektioneringen av oppgaven, samtidig som hun har gitt meg friheten til å arbeide selvstendig. Hennes veiledning er jeg veldig takknemlig for.

Jeg vil også takke familie, venner og medstudenter for støtte og gode tips. Ansatte på universitetsbiblioteket i Bergen fortjener også en stor takk. De har vært til god hjelp i letingen etter kildemateriale.

I arbeidet med oppgaven har jeg også vært så heldig som har fått besøke Dalane Folkemuseum. Jeg vil takke Leif Dybing for anskaffelse av kildemateriale, god hjelp og verdifull informasjon. Jeg vil også takke de andre ansatte på Dalane Folkemuseum som har vært imøtekommende og latt meg "låne" krigsutstillingen og arkivet på museet. Den gode hjelpen og støtten som jeg har fått, kunne ikke vært bedre!

Bergen, 12. mai 2017

Shagilan Ravikanthan

Sammendrag

Egersund var den første byen i Norge som ble okkupert av tyskerne 9. april 1940. Denne oppgaven analyserer framstillingen av okkupasjonstiden i Egersund og distriktet Dalane. Studien er avgrenset til å handle om framstillinger i en rekke sentrale lokalhistoriske faglitterære bøker og framstillinger på Dalane Folkemuseum. Oppgaven søker å kaste lys over den kollektive erindringen om krigen i Egersund og Dalane. I undersøkelsen av den lokalhistoriske faglitteraturen benytter jeg meg av diskursanalyse og narrasjonsteori. I undersøkelsen av krigsutstillingen på Dalane Folkemuseum bruker jeg museumsanalyse, og noen perspektiver inspirert fra representasjonsanalyse. Analysen baseres på ulike utvalgte tema om krigen. Temaene er: invasjonsgdagen, motstandskampen, konstruksjonen av "vi" og "de andre" og den lokale minnekulturens posisjon i en nasjonal og internasjonal kontekst. Målet med oppgaven er å identifisere en grunnfortelling og finne ut hva som preger minnekulturen om krigen i området.

Summary

Egersund became the first city in Norway, to be occupied by the Germans on the 9th April of 1940. This thesis analyses the representation of the occupation years in Egersund and the Dalane district. The study is delineated to cover the investigations of important local history texts and Dalane museum of cultural history. The thesis aims to shed light on the collective memory of the war (WWII) in Egersund and Dalane. In the study of the local history texts, I will use discourse analysis and historical narrative theory. Regarding the study of the museum, I will use museum analysis and some perspectives inspired by representation analysis. The investigation is based on selected themes related to the war. They are as follows: the invasion day, the resistance battle, the construction of "us" and "them", and the local memory culture's place in a national and international context. The aim is to identify a grand narrative and to find out what the memory culture about the war consists of.

Innholdsliste

Forord.....	2
Sammendrag.....	3
Innholdsliste.....	4
1. Innledning.....	5
1.1 Introduksjon og problemstilling.....	5
1.2 Struktur.....	7
2. Teoretiske perspektiv.....	8
2.1 Kollektivt minne.....	8
2.2 Minnekultur.....	9
2.3 Patriotisk minnekultur.....	10
2.4 Tidligere okkupasjonsforskning.....	12
2.4.1 Anne Eriksens studie av 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon.....	12
2.4.2 Synne Corells studie om okkupasjonshistorien i norske historiebøker.....	15
2.5 Museologi.....	18
3. Kilder og metodisk tilnærming.....	20
3.1 Sentrale rammer for undersøkelsesopplegget.....	20
3.2 Historieskriving som kilde.....	20
3.3 Museum som kilde.....	23
3.4 Metodiske innfallsvinkler.....	24
3.4.1 Narrasjonsteori.....	24
3.4.2 Diskursanalyse.....	26
3.4.3 Museumsanalyse.....	27
3.5 utfordringer med kildematerialet.....	28
4. Fortellingene om krigen i den lokalhistoriske litteraturen.....	29
4.1 Minnene om tyskernes invasjon.....	30
4.1.2 Oppsummering.....	35
4.2 Fortellingene om motstandskampen.....	36
4.2.1 Oppsummering.....	49
4.3 Litteraturens framstilling av "vi" og "de andre".....	53
4.3.1 Et nyansert bilde av tyskerne.....	65
4.3.2 Oppsummering.....	70
4.4 Den lokale historieformidlingen i et nasjonalt og internasjonalt lys.....	73
4.4.1 Oppsummering.....	79
4.5 Den narrative karakteren til de lokalhistoriske tekstene.....	81
4.6 Formingen av den lokale minnekulturen.....	85
5. Framstillingen av krigen på museum.....	87
5.1 Dalane Folkemuseum.....	87
5.2 Presentasjon av utstillingen.....	88
5.3 Drøfting av museets framstilling.....	99
6. Oppsummering og konklusjon.....	114
6.1 Sammenligning av litteraturens grunnfortelling og museets fortelling.....	114
6.2 Elementer av en patriotisk minnekultur.....	119
6.3 Studiens betydning.....	121
7. Litteraturliste.....	123

1. Innledning

1.1 Introduksjon og problemstilling

2. verdenskrig fra 1939 – 1945, er kanskje den største hendelsen og de lengste årene som har funnet sted i verdenshistorien i nyere tid. I en krig som rammet en hel verden, hadde "lille Norge" i Skandinavia, erklært sin nøytralitet. Nøytrale Norge skulle likevel vise seg å bli en viktig "brikke" i spillet for tyskerne, tidlig i krigen. Dette ble raskt oppfattet av Storbritannia og Norge ble dermed involvert i en verdenskrig som varte i seks lange år. Det var flere grunner for at Tyskland rettet sin oppmerksomhet mot Norge. Den norske marinens plassering gjorde det lettere for tyske krigsskip å nå ut til Storbritannia og Atlanterhavet. En annen viktig grunn til tyskernes invasjon var at tyskerne ville ha kontroll over eksporten av jernmalm fra Sverige via Narvik, som var viktig for den tyske våpenindustrien.¹ Et av de første områdene som ble okkupert av tyskerne var Dalane-distriktet og byen Egersund, i Rogaland. I all stillhet ble byen tatt over av tyskerne tidlig på morgenen 9. april i 4 – 5 tiden. Taktisk var Egersund et viktig sted å ha kontroll over, siden det herfra gikk en telegraflinje til Storbritannia.²

En av de mest kjente hendelsene fra det som skjedde i Dalane var Altmark-affæren. 19. februar 1940 tok det tyske hjelpefartøyet Altmark seg inn på norsk sjøterritorium utenfor Fosenhalvøya på vei hjem til Tyskland. Altmark med 300 britiske krigsfanger passerte gjennom norsk territorialfarvann ved hjelp av en norsk torpedobåt. Dette ble oppdaget av et britisk jagerfly og den 16. februar 1940 tok den britiske jageren Cossack opp jakten etter Altmark. Altmark med den norske torpedobåtens beskyttelse søkte tilflukt i Jøssingfjorden i Sokndal kommune. Mot protest fra den norske torpedobåten

---

¹ Grimnes, O. K. (2016, 26. april). Norge under andre verdenskrig. Hentet 16.09.16 fra:

² Hetland, T., Johannesen H. M., & Blaauw, F. Stavanger Aftenblad. (u.å.). Dette skjedde i Rogaland. *Stavanger Aftenblad*. Hentet 30.08.16 fra:

<http://multimedia.aftenbladet.no/html/krigen/#rogaland>

gikk Cossack inn i Jøssingfjorden og bordet Altmark. Etter en kort kamp ble seks tyskere drept og flere såret. Cossack befrikk de britiske fangene og stakk til sjøs.³

Ikke alle var klar over at Altmark-affæren var en forsmak på krigen som skulle komme til Norge, noen måneder senere. 9. april 1940, var starten på et mørkt kapittel i norsk historie.

Egersund er en by som er så rolig at når du er der, har tankene dine tid til å utfolde seg. Det har skjedd noen ganger, når jeg vandrer rundt i Egersund, når jeg tar en spasertur på torget, i Strandgaten og kjører rundt mellom forskjellige plasser i lokalområdet, at tanken har slått meg: "Hvordan så det ut akkurat her, under krigen? Hva skjedde på dette stedet"? De fantasifulle bildene dukker opp i hodet. De få gangene jeg har forestilt meg dette, har vært nok til at nysgjerrigheten har vokst seg større. Altmark-affæren og andre hendelser man lærte om fra grunnskolen, sammen med gamle bygg, konstruksjoner og minnesmerker, har vært en påminnelse om at Egersund og Dalane var involvert i en krig. En krig man som liten ikke ante omfanget av. Størrelsen på den verdensomspennende krigen og forandringene den forårsaket i verden i ettertid, har gjort at perioden fra 1939 – 1940, regnes som en av de mest omtalte periodene i nyere historie. 2. verdenskrig er et av de temaene jeg interesserer meg mest for i historiefaget. Som født og oppvokst i Egersund, er det derfor interessant å lære mer om hva som er lokalområdets minner fra krigen og hva slags funksjon de etablerte meningene om krigen har.

Det er derfor svært spennende å studere framstillingen av de fem krigsårene i Egersund og Dalane-distriktet. Perioden fra 1940 – 1945, velger jeg å betegne som okkupasjonstiden eller krigen. Framstillingen av krigen vil jeg studere i faglitterære verk, skrevet av tre forfattere som har vært sentrale i dekkningen av lokalhistorien om krigen i Egersund. I tillegg til dette vil jeg studere hvordan krigsutstillingen på Dalane Folkemuseum framstiller krigen i Egersund og Dalane.

Oppgavens problemstilling er: Hvordan framstilles okkupasjonstiden i Egersund og Dalane, i tekster og på museum? Hva slags grunnfortelling blir etablert gjennom framstillingene?

Oppgavens hoveddel, som er analysedelen, er delt i to. Den første delen er undersøkelsen av de lokalhistoriske tekstenes framstillinger. Den andre delen er undersøkelsen av Dalane Folkemuseums framstilling. Analysene til tekstene og museet er strukturert etter noen underpunkter. Det vil si at jeg skal studere framstillingen av okkupasjonshistorien med utgangspunkt i disse. Punktene er som følger:

- Invasjonsdagen.
- Motstandskampen.
- Etableringen av "vi" og "de andre".
- Den lokale minnekulturen i en nasjonal og internasjonal kontekst.
- Etableringen av en grunnfortelling.

Gjennom analysen av hvordan de ulike temaene er framstilt i litteraturen og på museet, skal jeg forsøke å kaste lys over den lokale minnekulturen om okkupasjonstiden i Egersund og Dalane. I tillegg skal jeg undersøke om det eksisterer en grunnfortelling, og hvorvidt denne grunnfortellingen preges av det som innenfor minnekulturforskningen er kalt en patriotisk minnekultur.

1.2 Struktur

I det neste kapittelet vil jeg presentere teoretiske perspektiv som danner grunnlaget for analysen av kildematerialet. Kapittelet vil være en kryssning mellom presentasjon av tidligere forskning og teori. Først vil jeg gi en avklaring av noen sentrale begreper som er knyttet til oppgaven, før jeg presenterer den tidligere forskningen/ teoriene som studiet bygger på. Etter teorikapittelet, vil jeg presentere kildematerialet, og gjøre rede for studiens metodiske tilnærming.

Analysedelen er som nevnt, strukturert tematisk, og undersøkelsen vil baseres på kildematerialets framstilling av hver av de fem punktene. Dette er oppgavens hoveddel og den vil være delt i to. Den første delen er en tekstanalyse av den lokalhistoriske litteraturen, med oppsummering etter hver av de fem nevnte punktene. Det siste punktet som handler om grunnfortelling, vil fungere som en analyserende

oppsummering. Den andre hoveddelen er museumsanalysen. Her vil jeg først gjøre rede for de umiddelbare inntrykkene vi får av museet, basert på dets utseende og generelle utforming. Deretter vil jeg gi en presentasjon av utstillingens løype. Til slutt vil jeg, i likhet med tekstanalysen, foreta en analyse av museets framstilling basert på de fem temaene.

Det siste kapitlet vil være et avslutningskapittel med en sammenligning av tekstenes og museets grunnfortelling, og en oppsummerende konklusjon til slutt.

2. Teoretiske perspektiv

Studien tar særlig utgangspunkt i to forskjellige verk som er sentrale i forskningen på historieskrivingen og minnekulturen om okkupasjonstiden. De som står bak forskningsstudiene er historikeren Synne Corell og folkloristen Anne Eriksen. Studiene handler om framstillingen av krigshistorien i etterkrigstiden og forvaltningen av kunnskapen om den innenfor rammene av den norske kulturen. Resultatet av studiene har ført til utgivelsen av de to bøkene:

- Synne Corell: *Krigens ettertid – okkupasjonshistorien i norske historiebøker*, 2010. Spartacus Forlag.
- Anne Eriksen: *Det var noe annet under krigen - 2.verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*, 1995. Pax Forlag.

Før jeg gir en nærmere presentasjon av de to forskningsstudiene vil oppgaven først gi en avklaring av sentrale teoretiske begreper som er relevante for denne studien.

2.1 Kollektivt minne

Synne Corell definerer begrepet "kollektivt minne" som "en rekonstruksjon av fortid i lys av nåtid, og dermed ønske å studere hvordan nåtiden påvirker en selektiv oppfatning av

fortiden”.⁴ Historikeren Ola Svein Stugu gir i boken *Historie i bruk* en utdypende presentasjon av minnebegrepet. I følge Stugu er, å minnes i utgangspunktet en individuell mental prosess. Men der mange mennesker har parallelle minner, blir minnet en kollektiv størrelse, og i framstillingen av en fortidig virkelighet, er det de kollektive egenskapene til minnet som er av interesse. Det mest grunnleggende i en kulturell forankring av minnet, er at prosessene som velger ut og skaper kollektive minner lar alt annet ligge utenfor minnet. Prosessene er befestet i folks livsverden og er vanskelige å kontrollere, men kan likevel bli påvirket, formet og manipulert av andre. Konstruksjonen av kollektive minner er en form for kulturell prosess.⁵

I boken *Maurice Halbwachs on collective memory*, forklarer den tyskamerikanske sosiologen Lewis A. Coser, begrepet kollektivt minne. Begrepet ble introdusert av den franske filosofen og sosiologen Maurice Halbwachs. I følge Coser, er kollektivt minne sosialt konstruert. Det kollektive minnet bæres av grupper og resultatet av det kollektive minnet hos en gruppe, kommer fra minnene til hvert individuelle medlem av gruppen. Et samfunn består av flere kollektive minner, alt etter hvor mange grupper det er i samfunnet. Gruppene kan for eksempel være sosiale klasser, familier, fotballag, organisasjoner eller samfunnet i sin helhet. For de fleste amerikanerne vekker den amerikanske uavhengighetsdagen følelsesladete minner. For franskmenn er Bastilledagen, den franske nasjonaldagen, en viktig og betydningsfull dag.⁶ I min studie vil det være interessant å undersøke hva som blir vektlagt i det kollektive minnet om okkupasjonstiden, innenfor de sosiale rammene av Egersund og Dalane.

2.2 Minnekultur

Historikeren Morten Aanestad bruker begrepet ”Historiekultur” istedenfor minnekultur i sin masteroppgave, men begrepene handler om det samme forholdet. Aanestad

---

⁴ Corell, S. (2010). s. 12.

⁵ Stugu, S. O. (2008) s. 24 – 25. I boken sin gir Stugu en enda mer detaljert og dypere forklaring av begrepet.

⁶ Halbwachs i Coser, A. L. (1992). s. 22.

forklarer historiekultur som referanser som gir muligheten til å skape relasjonen mellom fortid, nåtid og framtid.⁷ Videre forklarer han:

Historiekulturen omslutter mennesker til en hver tid, og gjør seg gjeldende ikke bare i institusjoner som museer, arkiver og biblioteker, men også i form av ritualer, minnesmerker, produkter, sikker, skriftlige eller fortalte fortellinger og til og med i et menneske sinn.⁸

Som vi ser av Aanestads forklaring, gjør minnekulturen seg gjeldene på flere områder i samfunnet. I min masterstudie er det minnekulturen som gjør seg gjeldende på museet, og i skriftlige fortellinger, som vil være relevante.

Corell bruker begrepet minnekultur i sammenheng med kollektivt minne. Hun tydeliggjør begrepet ved å differensiere mellom "minne" og "historie". I følge henne, representerer minnet det individuelle, personlige og subjektive, mens historie sies å tilhøre samfunnet, noe offentlig som ikke er basert på følelser.⁹

Tveito forklarer dette med at minnekultur er en subjektiv fortolkning av en fortidig virkelighet, hos en bestemt gruppe eller et helt samfunn. Den subjektive forståelsen av historien har som formål å skape en felles identitet for en gruppe av flere mennesker. Dette kan være for hele samfunnet i et land, politiske partier, organisasjoner, byer, samfunnslag eller religionsfelleskap. Sånn sett er for eksempel historikere og forskere med på å forme minnekulturen, og kulturen med på å forme de.¹⁰ Som vi ser er kollektivt minne og minnekultur to begreper som i mange situasjoner glir over hverandre.

2.3 Patriotisk minnekultur

Den belgiske historieprofessoren Pieter Lagrou står bak begrepet "patriotisk minnekultur" som var en minnekultur som preget store deler av historieskrivingen i Belgia, Frankrike og Nederland, i etterkrigstiden. I hans avhandling om minnekultur og nasjonal gjenreising i Vest-Europa fra 1945-1963, blir vi introdusert for hans tilnærming til studien:

---

⁷ Aanestad, M. (2014). s. 14.

⁸ Aanestad, M. (2014). s. 14.

⁹ Corell, S. (2010). s. 11.

¹⁰ Tveito, O. A. (2016). s. 9.

Awareness of and explicit research into representations of a historical event immediately afterwards help the historian to avoid the bias implicit in many of his or her sources, and to avoid the pitfalls of partisan accounts or carefully constructed self-serving narratives that might otherwise impose themselves as ready-made interpretations. This methodological precaution is particularly indispensable when studying the consequences of the Second World War, because of the nature of the war experience and the overwhelming post-war requirement for retrospective glorification.¹¹

Lagrou forteller at den patriotiske minnekulturen som preget framstillingene av krigshistorien i etterkrigstiden, var framstillinger som var preget av partiske representasjoner som tjente nasjonens egne interesser. De tunge opplevelsene fra krigen resulterte i et overveldende behov for et glorifiserende tilbakeblikk på krigen. Videre forteller Lagrou at de dominerende opplevelsene fra krigen ikke var preget av heltemot, men av økonomiske vanskeligheter, lidelse, ydmykelse og forfølgelse. Dette førte til et økt behov for patriotiske heltefortellinger og suksesshistorier som kunne reparere det nasjonale selvbildet og ernære gjenoppbyggingen av nasjonen. Disse fortellingene kunne bare bli levert av historiene om motstanden. Patriotismen ble en "medisin" i håndteringen av krigens traumer.¹²

I min studie vil det være interessant å undersøke om slike patriotiske suksesshistorier også eksisterer i den lokale minnekulturen i Egersund og Dalane. Dette er ikke bare interessant i fortellingene om motstanden, men også i framstillingen av nordmenn og tyskere. Dersom det ikke eksisterer klare skiller som viser patriotisme i framstillingene, vil det være interessant å undersøke om det finnes biter eller hint av framstillinger som gir et uttrykk for en patriotisk minnekultur.

Synne Corell har også funnet en slik patriotisk minnekultur, som Lagrou snakker om, i sin studie av den norske okkupasjonsforskningen. Et interessant funn i Corells studie om den nasjonale okkupasjonsskrivingen i etterkrigstiden, er at den preges av et perspektiv om et enhetlig og mindre mangfoldig Norge. I den norske patriotiske minnekulturen ble det lagt stor vekt på å etablere en hegemonisk fortelling om fellesskap og enhet gjennom krigen, forteller Corell.¹³ Hun har også gjort funn som tyder på en patriotisk tilnærming

---

¹¹ Lagrou, P. (1999). s. 2.

¹² Lagrou, P. (1999). s. 2.

¹³ Corell, S. (2010) s. 213.

til arrestasjonene av jødene i 1942. Gjennom ordbruk og formuleringer blir norske politifolk "skjult" som arresterende subjekter i fortellingene om jødearrestasjonene. I illegale aviser og aviser som dekket rettsoppgjøret etter krigen, ble det norske bidraget ignorert og jødeforfølgelsene i stedet brukt for å markere okkupasjonsmaktens umenneskelighet.¹⁴ Dette er et kjennetegn i et patriotisk narrativ som plukker ut og legger vekt på stolte representasjoner av nasjonen, samtidig som pinligheter og fortellinger som undergraver det nasjonale selvbildet, blir utelatt.

2.4 Tidligere okkupasjonsforskning

Som tidligere nevnt, tar masterstudien særlig utgangspunkt i to forskjellige forskningsstudier av Anne Eriksen og Synne Corell. Min studie er i et skjæringspunkt mellom to forskjellige tema: En historiografisk analyse (historien om historieskrivingen) og en kulturhistorisk analyse. Studien tar altså opp en tematikk stående mellom historieskriving og minnekultur. Forskningsstudiene til Corell og Eriksen representerer disse temaene.

2.4.1 Anne Eriksens studie av 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon

Anne Eriksen har i sin studie rettet søkelyset mot ettertidens myter og folkelige forståelsesformer. Del I av *Det var noe annet under krigen* (1995), gir en oversikt over fortellingene om krigen og den generelle forståelsen av fortellingene. Del II handler mer om kollektivtradisjonens bruk og utvikling i senere år, i nyere generasjoner. Dette gjelder for eksempel videreformidlingen av krigen til nye generasjoner i skoleundervisning, gjennom Norges Hjemmefrontmuseum, historiske merkedager, nasjonale monumenter og jubileumsmarkeringer.

Anne Eriksen studerer 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon. For at vi skal kunne forstå hva hun snakker om, gir hun en forklaring av begrepet "kollektivtradisjon". Kunnskapen, erfaringene og minnene fra krigen kan samlet betraktes som en kollektivtradisjon, skriver hun. Som Eriksen forklarer i boken, setter

---

¹⁴ Corell, S. (2010) s. 214.

kollektivtradisjonen de enkelte fortellingene inn i en større sammenheng og gir dem en økt betydning. En kollektivtradisjon er ikke en avgrenset og gitt "ting", men skapes og formes av sosiale forhold. Kollektivtradisjonen finnes ikke bare i bøker, men i folks egne minner og erfaringer fra krigen. Minnet finnes imidlertid også hos de som ikke har opplevd krigen, men som leser bøkene, ser filmene, er til stede ved jubileene, dvs. hos alle dem som tar del i videreføringen av tradisjonen.¹⁵

Videre drøfter Eriksen om krigshistoriens rolle og utvikling i det norske samfunnet. I følge henne utgjør krigshistorien et nettverk av forestillinger og symboler som har vært aktive og levende i norsk kultur i hele etterkrigstiden. Den har bidratt til å forme våre verdier og vår kultur. Minnene om krigen gjenopplives og kunnskapen om den videreføres i mange ulike sammenhenger. All virksomheten som gjenskaper og minner krigen, prøver å gi et mest mulig realistisk og sant bilde av krigen. Viten om hva som skjedde under krigen blir stadig mer nyansert og detaljert. Den offentlige debatten dreier som å gi en korrekt framstilling og korrigerer av uriktige eller fordreide framstillinger. Studien hennes er ifølge hun selv, ikke et nytt bidrag til det realistiske bildet av krigen, men en studie der hun undersøker norsk etterkrigskultur og den kollektiv erindringen om krigen. Hennes forskning har til hensikt å kaste lys over hvordan kunnskapen om krigen er overlevert og holdt i live i det norske samfunnet.¹⁶

I introduksjonskapittelet forteller Anne Eriksen, hvordan historiene om krigen kan betraktes som både en realistisk og en mytisk fortelling. Den er realistisk fordi den prøver å gi et mest mulig objektivt og nøyaktig bilde av faktiske fortidige hendelser. Men når historien betraktes som et eget kulturuttrykk kan den samtidig leses som en myte, dvs. som en fortelling med en betydning som viser ut over seg selv. Med myte mener hun nøkkelfortellinger som binder folk sammen i et nasjonalt fellesskap. Eriksen sier: "Myte er ikke bare en fortelling, men kan brukes for å beskrive en type mening eller ytring. Et slikt mytebegrep kan knyttes til kollektivtradisjonen om krigen".¹⁷

For å forstå kollektivtradisjonen som en bærende fortelling i norsk kultur, er dette mytiske aspektet viktig, i følge Eriksen.¹⁸ Hun er imidlertid ikke ute etter å harselere

---

¹⁵ Eriksen, A. (1995) s. 14 – 15.

¹⁶ Eriksen, A. (1995) s. 10.

¹⁷ Eriksen, A. (1995) s. 17.

med kollektivtradisjonens myter om krigen. Hensikten har vært å gi en forståelse av hvilken betydning slike fortellinger har når det gjelder å skape et fellesverdigrunnlag for gjenreising og samhold.¹⁹

Hvordan er så fortellingene om krigen i den norske kollektivtradisjonen, i følge Eriksen? Etter krigen eksisterte det en vilje til gjenreising og samling om det Eriksen kaller for "jøssingenes klasseløse (sosial-)demokrati".²⁰ Samtidig får de ulike nasjonale verdiene, i fortellingene om krigen, rom til utfolding. Eriksen mener at den nasjonale kollektivtradisjonen eller minnekulturen, formidler verdier og oppfatninger som ofte betraktes som "typisk norske", og at myten om krigen fungerer som en skapelsesmyte for det moderne Norge.²¹ Med andre ord så mener Eriksen at myten om krigen handler om hvordan de fem mørke årene var en igangsetting for dannelsen av den sosialdemokratiske velferdsstaten, i etterkrigstiden. Eriksen forteller:

Det konfliktfylte Norge fra mellomkrigstiden, både i arbeidsledigheten, klassemotsetningene og restene av det førmoderne fattig-Norge, utgjør det mytiske urkaos som ble sugd inn av den mørke parentesens mytiske tid og transformert til et velordnet, ryddig og moderne samfunn, presentert som en harmonisk og konsensuspreget virkeliggjøring av eviggyldige naturlig-nasjonale verdier.²²

Et sentralt motiv i den mytiske viten om krigshistorien er likhet og jevnhet. De vanskelige forholdene under okkupasjonstiden tvang individer til kreativitet og aktiv innsats. Likhetstankegangen i kollektivtradisjonen var først og fremst knyttet til individet og den enkeltes handlekraft, ikke til viljen til å innordne seg i et fellesskap, i følge Eriksen. Med andre ord så utgjøres fellesskapet av handlende enkeltpersoner. På den måten bidrog likhetsidealet til at alle var potensielle helter, og ingen var mer helt enn andre.²³

Et annet poeng ved fortellingen om krigen i den norske kollektivtradisjonen, hevder Eriksen, er at det over tid har skjedd en utvikling i den mytiske tradisjonen. Kunnskapen, realismen og kravet om at det som beskrives skal være sant og korrekt har

---

¹⁸ Eriksen, A. (1995) s. 16.

¹⁹ Eriksen, A. (1995) s. 20.

²⁰ Eriksen, A. (1995). s. 163.

²¹ Eriksen, A. (1995). s. 163.

²² Eriksen, A. (1995). s. 163.

²³ Eriksen, A. (1995). s. 163.

etter hvert blitt mer vektlagt. Med andre ord så endres den historiske realismen. Likevel blir den presise historiske kunnskapen underordnet det mytiske aspektet. Som Eriksen sier, er ikke historisk kunnskap et mål i seg selv, men et middel som myten tar i bruk.²⁴ Avslutningsvis i studien forteller Eriksen hvordan de historiske framstillingene av krigen har plassert Norge i det internasjonale samfunnet. Fortellingene har bidratt til å skape bildet av det lille, men tapre frihetselskende folk, med moralsk integritet og høyt utviklet rettferdighetssans.²⁵ Til tross for den nasjonale fortellingens byggende og integrerende funksjon og verdigrunnlaget den har skapte for gjenreisningen av det moderne etterkrigssamfunnet, finnes det likevel mørke sider ved fortellingens mytiske aspekt, påpeker Eriksen. Dette er særlig stigmatiseringen av tidligere NS-folk langt utover sonet dom. I flere tilfeller har dette også blitt videreført til deres barn.²⁶

2.4.2 Synne Corells studie om okkupasjonshistorien i norske historiebøker

Den empiriske studien til Synne Corell av utvalgte oversiktsverk om krigen i Norge, resulterte i boken *Krigens Ettetid* (2010). Her gjør hun systematiske observasjoner eller undersøkelser. I dette tilfellet går Corell grundig og systematisk til verks i sin analyse av tre giganter av sentrale norske historiebøker, utgitt fra 1940-tallet og framover. Gjennom forfatterens ordvalg, fortellermåte og bildebruk ser hun med særlig kritisk blick på framstillingen av den norske okkupasjonshistorien i de tre verkene. De tre bøkene hun analyserer er:

- *Norges krig*, utgitt av Gyldendal i tre bind fra 1947-1950.
- *Norge i krig*, utgitt av Aschehoug i åtte bind fra 1984 – 1987.
- *Norsk krigsleksikon 1940-45*, ett bind utgitt av Cappelen i 1995.

I stedet for å se etter forfatterens syn på ideer og samfunn, politikk og historie, gjennom teksten, er det de interessante aspektene ved selve språket i teksten som står sentralt i Corells studie. Diskusjonen av skrivemåte og diskursive mønstre, altså de litterære sidene ved tekstene, er noe som Corell savner hos historikere. Hun er på let etter en tilnærming som ikke skiller språk fra innhold, men som på en grunnleggende måte kan bygge på erkjennelsen av at våre refleksjoner skjer i språket. Siden språk og innhold

---

²⁴ Eriksen, A. (1995). s. 168.

²⁵ Eriksen, A. (1995). s. 173.

²⁶ Eriksen, A. (1995). s. 173-174.

ikke kan skilles fra hverandre ønsker hun i sin analyse å fange det meningsbærende gjennom nærlesing av teksten.²⁷

Hvilke temaer bøkene tar opp og hvilke fortellermønstre som går igjen i de ulike framstillingene, er noe Corell søker etter i sin undersøkelse. Dette vil fortelle mer om historieskrivingens retningslinjer, og hva som minnes om okkupasjonsårene.²⁸

I de tre verkene ser Corell spesielt på framstillingen av administrasjonsrådet, riksrådsforhandlingene, felttoget i 1940, samarbeid og motstand mot tyskerne og "Jødeaksjonen" i 1942. Hun kaster lys over framstillingene ved å se på språklige virkemidler i teksten og hvordan bilder/fotografier tillegges mening eller bidrar til å gi teksten mening.

Noe som også er interessant er hvordan Synne Corell studerer, det hun kaller for "vi"-fellesskapet. Hvordan er bruken av "vi" i de ulike tekstene med på danne et fellesskap og ekskludere andre fra dette fellesskapet? Dette gir oss også indikasjon på hvem som blir sett på som motstanderne av "vi"-fellesskapet, og dermed også hvem som er forkjemperne for den riktige sak. I historiske framstillinger kan vi finne flere forskjellige betydninger av "vi". Det kan være for å inkludere leseren eller for å indikere at forskernes innsats har vært utført av andre medlemmer av det vitenskapelige fellesskapet, eller at "vi" representerer en kollektiv vitenskapelig kunnskap.²⁹

Boken, *Krigens ettertid*, er ordnet slik at analysene av de tre verkene får hvert sitt kapittel. Avslutningsvis kommer Corell med en oppsummering og presenterer viktige funn hun har gjort i arbeidet gjennom studien. Hun konkluderer blant annet med at fortellingene om krigen i de tre historieverkene hun har analysert, har en likhetsskapende og en samlende funksjon. Dette vil si etableringen av et fellesskap uten nyanser eller motsetninger: "Framstillingene angår ikke bare den politiske enheten Norge, men også forestillinger om hva det norske folk og den norske nasjon er, og hva som knytter innbyggerne i Norge sammen på tvers av tid og rom", forteller Corell.³⁰

---

²⁷ Corell, S. (2010) s. 15 og 16.

²⁸ Corell, S. (2010). s. 10.

²⁹ Corell, S. (2010). s. 27 – 28.

³⁰ Corell, S. (2010). s. 212.

I de tre verkene er "vi"-fellesskapet sterkt nærværende i *Norges krig* og *Norge i krig*, mens det i *Norsk krigsleksikon 1940-45* ikke finnes et slikt "vi".³¹ Som formidlet i *Norges krig* og *Norge i krig*, gjenspeiles den patriotiske minnekulturens samlende og likhetsskapende funksjon, i det sterke nærværet av det identitetsskapende "vi"-fellesskapet, der befolkningen føler en form for nasjonal tilhørighet. Til tross for mangelen på "vi"-et i krigsleksikonet, bærer det også former for mening som knytter det til et veletablert patriotisk narrativ. Dette vises gjennom leksikonets stereotypiske personbeskrivelser av tyske okkupanter, NS-medlemmer og motstandsmenn, skriver Corell. Likevel er formålet med leksikonet, å formidle en verdinøytral, nøktern og distansert okkupasjonshistorisk framstilling.³² Analysen av det første verket i utvalget, *Norges Krig*, retter særlig oppmerksomheten rundt etableringen av en hegemonisk fortelling om fellesskap og enhet gjennom krigsårene. Konstruksjonen av en slik fortid får form gjennom historikernes forestillinger og vurderinger av hva som er det karakteristiske og sentrale ved fortiden.³³

En problematikk i et patriotisk narrativ, er i følge Corell, balansegangen i politiets rolle under okkupasjonen, da rettet særlig mot arrestasjonene av jødene. I de patriotiske tekstene brukes omformuleringer for å frikjenne norske politifolk som arresterte sine jødiske medborgere.³⁴

En annen utfordring Corell oppdaget i *Norge i krig* og i *Norsk krigsleksikon 1940 – 1945*, er knyttet til kategoriseringen av kjønnspektiv og integreringen av kvinnes historie i de nasjonale fortellingene.³⁵ Det er en utfordring i å synliggjøre kvinnes historie etter å ha konstatert det Gro Hagemann kalte, "det nesten totale fraværet av kvinner i den foreliggende historieskrivingen, hevder Corell."³⁶ I en tilnærming som i følge Corell, utelot kvinner fra historien, vil en sterkere oppmerksomhet på "kvinner"

---

³¹ Tveito, O. A. (2016). s. 11.

³² Corell, S. (2010). s. 210.

³³ Corell, S. (2012). s. 213.

³⁴ Corell, S. (2012). s. 214 – 215.

³⁵ Corell, S. (2012). s. 216 – 217.

³⁶ Corell, S. (2012). s. 216.

som en gruppe, kunne bidra til å forsterke kategoriene knyttet til kjønn og den kjønnsbaserte inndelingen man i utgangspunktet ønsker å nyansere eller bryte ned.³⁷

I min studie om framstillingen av okkupasjonshistorien i Egersund og Dalane, vil jeg gjøre nytte av noen av perspektivene og tilnærmingene som Eriksen og Corell har brukt i sine studier. Jeg vil også sammenligne mine funn med Corell og Eriksens funn i analysen av den nasjonale okkupasjonsskrivingen.

Det er to vidt forskjellige studier Eriksen og Corell har arbeidet med. I motsetning til Eriksen, er Corell mer opptatt av det språklige i tekstene og har en mer konkret språklig innfallsvinkel til tekstene hun analyserer. Forskjellen på studiene ser vi også i materialet som de har studert. Anne Eriksen studerer et mer mangfoldig og bredere materiale enn Synne Corell. Eriksens materiale er en kombinasjon av gjenstander og tekst. Corell inntar også i større grad et nasjonalt perspektiv i sin undersøkelse av nasjonale verk. Eriksen inntar en mer lokal tilnærming der hun analyserer erfaringer, fortellinger og minner fra krigen ulike steder i landet. Hun arbeider med et litt annerledes fag enn Synne Corell. Som kulturhistoriker er hun mer opptatt av den bredere folkeforståelsen og den kollektive erindringen. Corell er opptatt av minoritetsstudie med vekt på jødisk historie og forholdet mellom minne og historie. Corells, *Krigens ettertid* (2010), er en nærlesning av konkrete okkupasjonshistoriske verk. På den måten blir Synne Corells, *Krigens ettertid*, og Anne Eriksens, *Det var noe annet under krigen*, to forskjellige men sammenlignbare studier.

2.5 Museologi

Denne studien omhandler den lokale minnekulturen om okkupasjonshistorien i Egersund og Dalane, framstilt i lokalhistoriske bøker. I tillegg skal vi også undersøke hvordan Dalane Folkemuseum i Egersund framstiller den lokale okkupasjonshistorien. Da vi skal studere et museum, vil det derfor være relevant å gi en kort innføring i hva museologi er og hva slags rolle og ansvar museumsinstitusjonen har.

---

³⁷ Corell, S. (2012). s. 216.

I sin masteravhandling forklarer Tveito museologi som et forskningsfelt som omhandler vitenskap om museum og vektleggingen av museets rolle i vitenskap og utdanning.³⁸ Den internasjonale museumsorganisasjonen (ICOM) forklarer et av perspektivene på begrepet museologi, som forholdet mellom mennesket og virkeligheten der museet spiller en rolle som et historisk manifest. I museologien er forskerne opptatt av museets kulturelle, politiske og samfunnsmessige rolle. Et sentralt spørsmål i museologien er hvordan og hva slags historier museet forteller.³⁹ Dette er en sentral del av museumsanalysen i denne oppgaven.

Anne Eriksen bruker den internasjonale museumsorganisasjonens (ICOM) definisjon når hun skal forklare hva et museum er:

"Museer er ikke-kommersielle, permanente institusjoner i samfunnets tjeneste. De er åpne for allmennheten, og skal gi mulighet for studier, utdanning og fornøyelse. Museenes oppgaver er å samle, bevare, utforske og formidle materielle vitnesbyrd om mennesker og miljø".⁴⁰

Denne definisjonen understreker at museet er en offentlig institusjon og en del av sivilsamfunnet, til innbyggernes nytte og fornøyelse gjennom studier og utdanning.⁴¹ Museet deler sine oppgaver med andre institusjoner i samfunnet som skoler, universiteter, arkiv og bibliotek. Men museene løser sine oppgaver på sin spesielle måte, gjennom samling, bevaring, forskning og formidling. Museets aktiviteter knyttet til materielle vitnesbyrd, (objekter, gjenstander eller ting,) skiller det også fra andre institusjoner.⁴² Gjennom sin virksomhet vil museet "gjenspeile samfunnets verdier og tenkemåter, og vise hvordan idealer for kunnskap og kunnskapsorganisering har forandret seg over tid".⁴³ Museumsinstitusjonen har som ansvar å tjene samfunnet, i følge ICOM-definisjonen. Offentlige utredninger og politiske dokumenter understreker museets ansvar som kilde til kunnskap og opplevelse for fellesskapet.⁴⁴ Museet er, i følge Eriksen, også knyttet til kulturen og samfunnet på mer grunnleggende og mindre normative måter. Museumsinstitusjonen er en del av den kulturen og det samfunnet

---

³⁸ Tveito, O. A. (2016). s. 25.

³⁹ Tveito, O. A. (2016). s. 25.

⁴⁰ ICOM, sitert i Eriksen (2009). s. 13.

⁴¹ Eriksen, A. (2009). s. 13.

⁴² Eriksen, A. (2009). s. 13.

⁴³ Eriksen, A. (2009). s. 14.

⁴⁴ Eriksen, A. (2000). s. 14.

som gir den mening. Samvirket mellom museum og kultur foregår på mange nivåer og gjennom mange kanaler.⁴⁵

3. Kilder og metodisk tilnærming

3.1 Sentrale rammer for undersøkelsesopplegget

Denne undersøkelsen har en kvalitativ metodisk tilnærming. Metodene jeg skal bruke, vektlegger dybdeforståelse og analyse av kvalitative data. Det er egenskapene ved de data som samles inn og analyseres som avgjør om studien er kvalitativ. Enkelt forklart er kvalitative data, data som ikke uttrykkes i form av rene tall eller andre mengdetermer.⁴⁶ I min studie er de kvalitative data jeg skal arbeide med, faglitteratur skrevet av lokalhistorikere. Gjennom måten de skriver på og hva de skriver om, skal jeg undersøke og drøfte innholdet i tekstene deres. Studien er også en empirisk studie. Det vil si at en undersøger faktiske forhold i samfunnet. I dette tilfellet handler studien om å undersøke et historisk tema i et bestemt område og undersøke hvordan dets begivenheter minnes hos en bestemt gruppe. Gruppen er befolkningen i Egersund og Dalane, representert gjennom den lokalhistoriske faglitteraturen og Dalane Folkemuseum. Jeg vil ta i bruk tre ulike metodiske innfallsvinkler i oppgaven: fortellingsteori/ narrasjonsteori, diskursanalyse og museumsanalyse. Dette kommer vi tilbake til senere.

I den neste delen av oppgaven vil jeg presentere og drøfte kildematerialet for masteroppgaven. Det er en grunnleggende forskjell på kildematerialene jeg skal studere. Jeg vil dele kildene inn i to hovedtyper, hvor den ene typen er skriftlige kilder (litteratur) og den andre typen er selve museet.

3.2 Historieskriving som kilde

I arbeidet med studien, har jeg studert en rekke faglitterære bøker skrevet av Jostein

---

⁴⁵ Eriksen, A. (2009). s. 15.

⁴⁶ Grønmo, S. (2004). s. 22.

Berglyd, og to bøker skrevet av Ingvald Rødland, som spesialiserte seg innenfor det som skjedde i Egersund og Dalane i okkupasjonstiden. I tillegg har jeg analysert boken om Egersunds byhistorie, skrevet av seniorforsker Harald Hamre, som har spesialisert seg innenfor byhistorie.⁴⁷

Den største delen av faglitteraturen jeg har brukt, er skrevet av Jostein Berglyd. Jostein Berglyd ble født i 1936 og er lektor og en anerkjent historiker og forfatter fra Egersund. Han har blant annet skrevet om et av forsøkene på saboteringen av tungtvannsfabrikken på Vemork, Operasjon Freshman. I følge journalisten Arnt Olav Klippenberg er Berglyd en av dem som kan mest om Operasjon Freshman i Norge. Denne påstanden viser den sterke posisjonen han har som lokalhistoriker i Egersund. Selv er han et tidsvitne fra krigen og som barn opplevde han det som skjedde i Egersund på nært hold.⁴⁸

Selv om arbeidene hans er rettet mot en bred lesekrets, så er hans verk også kjennetegnet ved at de er vitenskapelige publiseringer. Han henviser til referanser og litteraturlister, i sitt arbeid. Innledningsvis i bøkene gjør han også rede for metoder for hvordan han har samlet data til arbeidet som resulterte i de ferdigtrykte bøkene. Til *Dramaet i Jøssing-fjorden*, som er et av hans verk, har han f.eks. anskaffet både skriftlige og muntlige kilder. Han har hatt samtaler og utfyllende intervjuer med forskjellige informanter, både folk som opplevde hendelsene og personer med mye kunnskap innenfor feltet. Han har også vært i kontakt med tyske og britiske informanter. I tillegg til informantene har Berglyd oppsøkt museer, bibliotek og arkiv i inn- og utland for granskingen av offentlige skriftlige kilder og litteratur.⁴⁹ Tilsvarende innsats har han

---

⁴⁷ Jostein Berglyd: *De gjorde et valg – Egersundere og dalbuer i krig 1940-1945* (1990), *Egersundere og dalbuer i kamp 1940-1945* (1988), *Krigsminner i Dalane og på Sør-Jæren* (2000).

Ingvald Rødland: *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane 1940* (1974), *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940-1945* (1994).

Harald Hamre: *Egersund Byhistorie 1880 – 1965* (1996).

⁴⁸ Klippenberg, A. O. (2015). *Reagerer på feil i "Kampen om tungtvannet."* Stavanger Aftenblad. Hentet 15.09.16 fra: <http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/dalane/Reagerer-pa-feil-i-Kampen-om-tungtvannet-3600548.html>

⁴⁹ Berglyd, J. (2008). s. 9 – 10.

lagt i arbeidet med flere av sine andre bøker om krigen i Dalane og Egersund.

Den andre forfatteren som jeg har studert og som er kjent for sine lokalhistoriske verk, er Ingvald Rødland.⁵⁰ Han var en lektor fra Egersund, født 5. februar 1910 – død 8. september 1972. Han underviste i fag som astronomi og matematikk som var hans hovedinteresser, men han var også sterkt interessert i lokalhistorie. Særlig interesserte han seg for begivenhetene som fant sted i Dalane under krigen. Allerede i 1950 begynte han å samle inn stoff på feltet.⁵¹ Det resulterte i bøkene, *Hemmelige oppdrag i Egersund og Dalane 1940-1945* og *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane* (1974). Den sistnevnte er en bok som handler om den tyske invasjonen i Egersund april dagene. Jeg har brukt en nyere utgave av *Hemmelige oppdrag i Egersund og Dalane 1940-1945*, fra 1994, utgitt av avisen *Dalane Tidende*. Den første utgaven kom i 1960. Forandringene er at det er lagt til fotografier fra privatpersoner, kart og rettelser av navn. Boken er ellers slik Rødland skrev den. Rødland var foregangsmann når det gjaldt nedskrivningen av den lokale krigshistorien og med sine to nevnte bøker la han grunnlaget.⁵² Han har gått grundig til verks med å oppspore og besøke informanter i inn- og utland. I arbeidet med innsamlingen har han fått god hjelp av Alf Aakre som var en motstandsmann under krigen, og dermed har han fått tilgang på stoff fra de som selv var involvert i begivenhetene. Likevel må de sies at bøkene er i mindre grad vitenskapelig enn noen av Berglyds bøker, i den forstand at Berglyd i større grad drøfter metoder og kilder.

Seniorforsker og historiker Harald Hamre engasjerte seg i oppdraget om å skrive Egersunds byhistorie, foreslått av Dalane Folkemuseum og Egersund kommune. Oppdraget fra Egersund kommune og Dalane Folkemuseum resulterte i *Egersund Byhistorie 1880 – 1965* (1996). Som historiker har forfatter Hamre, vært opptatt av å få fram et så riktig bilde som mulig av byens utvikling. I innledningen til boken står det at Hamre har et spesielt ønske om å framheve og formidle kulturelle forhold som har påvirket egersundernes felles identitet.⁵³ "Slik kunnskap gir oss trygghet i møte med en ukjent framtid", uttalte daværende ordfører i Egersund (1996), Solveig Ege Tengesdal

---

⁵¹ Rødland, I. (1974). s. 7.

⁵² Berglyd, J. (1990). s. 10.

⁵³ Hamre, H. (1996). s. 6.

når boken kom ut.⁵⁴ I den delen av boken som omhandler okkupasjonstiden i Egersund, har Harald Hamre i stor grad dratt nytte av arbeidene til Jostein Berglyd og Ingvald Rødland.

De nevnte forfatterne og historikerne, har vært de mest sentrale når det gjelder nedskrivningen av Egersund og Dalanes historie, i perioden 1940 – 1945. I arbeidet med fortellingen om okkupasjonshistorien, har de gjort et grundig arbeid med mange forskjellige kilder og informanter, både norske og tyske. Som et resultat av dette har de forsøkt å representere den lokale minnekulturen om okkupasjonstiden i Egersund og Dalane, på best mulig måte.

3.3 Museum som kilde

Som tidligere nevnt er museet jeg skal undersøke, Dalane Folkemuseum. Dette er regionsmuseet for Dalane og ligger på Slettebø i Egersund. Museet har anlegg spredt over hele Dalane som omfatter kommunene Egersund, Sokndal, Lund og Bjerkreim. Det ble grunnlagt i 1910 på Årstad, men ble i 1935 flyttet til Slettebø.⁵⁵ Det var flere grunner til etableringen av museet. Ambisjonene var å stille ut gjenstander fra nåtiden som kunne tjene som forbilder for håndverk og industri. Men tankene om å opprette et museum i Egersund kan spores helt tilbake til begynnelsen av 1870-tallet hos læreren og organisten Anders S. Pedersen. I denne perioden ble alle deler av folkelivet fra det gamle bondesamfunnet, sett på som verdifullt. Derfor begynte man å samle eldre hus og gjenstander fra bygdene i egne anlegg. Denne typen museum, folkemuseer og bygdemuseer, fikk en veldig gjennomslagskraft i Norge.⁵⁶ Med andre ord var behovet for å ta vare på historien til samfunnet man levde i en viktig grunn for etableringen av museet.

Under 2. verdenskrig etablerte okkupasjonsmakten en militærleir på stedet der hvor museumsanlegget er i dag (Slettebø). Anlegget eller museet på Slettebø er altså et

---

⁵⁴ Hamre, H. (1996). s. 6.

⁵⁵ Slettebø. (u.å.). *Dalane Folkemuseum*. Hentet 14.01.17 fra: <http://www.dalanefolkemuseum.no/anlegg/slettebo/>

⁵⁶ Øystein, M. (2010). s. 17, 21 og 37.

kulturhistorisk museum som består av tre avdelinger eller bygninger. Krigsavdeling, håndverkavdeling og landbruksavdeling. Håndverkavdelingen og landbruksavdelingen holder til i bygninger som under krigen ble bygd av tyskerne som en del av militærleiren. Krigsavdelingen som er mitt fokusområde er kanskje den minste avdelingen, men også den nyeste. Den ble åpnet i 2007.⁵⁷

3.4 Metodiske innfallsvinkler

I det følgende vil jeg gjøre rede for metodene jeg skal bruke i arbeidet med kildematerialet som har blitt presentert. Når vi skal analysere historiske tekster tar vi ofte i bruk kvalitative metoder. Da forsøker man å undersøke om for eksempel en bestemt hendelse fantes, hva hendelsen bestod av og hva den betydde. Metodene går gjerne ut på å tolke meningsinnholdet i materialet historikerne arbeider med. En slik undersøkelse av tekster kan gjøres på flere måter. De metodene som er relevante for min studie er narrasjonsteori, diskursanalyse og museumsanalyse.⁵⁸

3.4.1 Narrasjonsteori

Flere av de metodiske innfallsvinklene jeg bruker i masteroppgaven er hentet fra det som gjerne kalles fortellingsteori eller narrasjonsteori. Før vi ser nærmere på denne metodiske tilnærmingen, kan det være interessant å se nærmere på hvordan historie kan fungere som en form for fortelling. Historie kan kort defineres som et studium av fortiden eller fortidige fenomener. "Historie" er også en måte å skrive på. Forskere har ofte snakket om historieskrivingens karakter som fortelling.⁵⁹ I følge Hayden White bruker den narrative framstillingen i historiske tekster litterære virkemidler og verbale fiksjoner med et innhold som er like mye oppfunnet som funnet. Alt etter perspektivet en historie framstilles fra, tillegges den en mening og helhet som ellers ikke finnes i en

---

⁵⁷ Slettebø. (u.å.). *Dalane Folkemuseum*. Hentet 14.01.17 fra: <http://www.dalanefolkemuseum.no/anlegg/slettebo/>

⁵⁸ Andresen, A., Rosland, S., Ryymin, & Skålevåg, S. A. (2015). s. 107.

⁵⁹ Heiret, J., & Ryymin, T., & Skålevåg, S. A. (2013) s. 18-19.

fortidig hendelse i seg selv. Alle fortidige hendelser kan framstilles på en hvilken som helst måte avhengig av de kulturelle rammene en historiker skriver innenfor.⁶⁰

Det finnes forskjellige typer fortellinger som en historisk tekst kan uttrykke. En av dem er grunnfortellinger. En definisjon på hva grunnfortellinger er, er at det er fortellinger i ulike versjoner som kan deles av flere tekster, slik at de støtter opp om eller etablerer en felles fortelling, derav navnet grunnfortelling.⁶¹ Det som kjennetegnes denne typen fortellinger er at de inneholder trekk eller mønstre som blir gjentatt, reproduisert og bekreftet gjennom ulike typer historiske tekster.⁶² Innenfor de enkelte historiske tekstene kan vi også finne det vi kaller for hovedfortellinger. Dette er meningsbærende fortellinger som uttrykker de enkelte teksters hovedbudskap. Det kan være stor forskjell i hvilke hovedfortellinger som skrives fram i ulike historiske tekster.⁶³ Heiret, Ryymin & Skålevåg (2013) hevder at:

Dersom fellestrekkene i hovedfortellingene gjenkjennes i mange tekster, som markører på tekstens tilhørighet på et bestemt historiografisk felt eller nærmest som sjangertrekk, er vi på sporet av en grunnfortelling. Å forstå hvordan flere historiske tekster forteller om det samme på, er altså i våre analyser å gjenkjenne deres grunnfortelling(er).⁶⁴

Å "forstå" en historietekst er å gjenkjenne dens hovedfortelling.⁶⁵ Hvordan kan jeg i arbeidet med masterprosjektet identifisere tekstenes hovedfortellinger og på den måte finne en felles grunnfortelling? Når jeg som leser skal tolke ulike tekster er det flere spørsmål man må stille til teksten. Hvordan starter og slutter fortellingen? Hvordan blir teksten bygget opp? Hva blir vektlagt? Hvilket perspektiv er hendelsesforløpet sett ut fra? Hva slags prinsipp ligger til grunn for hva som er tatt med, og hva som er utelatt fra teksten? En analyse av historiske teksters grunnfortellinger tydeliggjøres ved å undersøke hvem aktørene i fortellingen er: Hvem handler eller frambringer endring? Dette kan være enkeltindivider som f.eks. politiske ledere, eller forskjellige kategorier som f.eks. nasjonen eller kvinner. Aktørene kan bli framstilt på ulike måter og bli plassert i ulike kontekster. En slik analyse der vi stiller disse spørsmålene til teksten kan

---

⁶⁰ Heiret, J., et al. (2013) s.19 – 20.

⁶¹ Heiret, J., et al. (2013) s. 26.

⁶² Heiret, J., et al. (2013) s. 25.

⁶³ Heiret, J., et al. (2013) s. 26.

⁶⁴ Heiret, J., et al. (2013) s. 26.

⁶⁵ Heiret, J., et al. (2013) s. 26.

vise sentrale verdivurderinger, politisk-ideologiske posisjoner og forklaringsmåter som anvendes hos forfatteren.⁶⁶

3.4.2 Diskursanalyse

Den andre metodiske innfallsvinkelen som vil være relevant for oppgaven er diskursanalyse. I følge boken *Å gripe fortida* viser begrepet "diskurs" til språk og språkbruk forstått som sosiale og kulturelle handlinger.⁶⁷ Diskursanalyse er en tekstanalyse der det kollektive og språklige i meningsdannelsen står sentralt. Forskeren retter oppmerksomhet mot hvordan kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes gjennom språk. Analysen skal gi oss innsikt i forestillingene som ligger til grunn for teksten.⁶⁸ Diskursanalytiker er interessert i å studere det konkrete forholdet mellom språket og det språket handler om, og bestemte måter å snakke om bestemte ting eller fenomen på. Man tar ikke primært utgangspunkt i det vi vet om forfatteren og konteksten teksten er skrevet i. Kunnskapen om konteksten får en annen rolle i tekstanalysen:⁶⁹ "Diskursanalysen prøver å få tak på det meningslaget i teksten som ikke er underlagt forfatterens kontroll."⁷⁰ Oppmerksomheten er mer rettet mot mønsteret vi finner når vi setter teksten sammen med andre beslektede tekster. Man er mer opptatt av konteksten som består av andre, lignende tekster, og det samfunnet og den kulturen som er til stede i teksten. Det er meningen som etableres i selve teksten som står i sentrum. Teksten sier noe om den sosiale situasjonen den er blitt til i.⁷¹

I en diskursanalyse er det mye konkret man kan se etter i en tekst. Et eksempel er hvordan sentrale begreper blir brukt, i hva slags sammenheng, og hvilken funksjon de får, og om dette endrer seg over tid. I tekstene kan man også studere bruken av metaforer og analogier som gjør setninger til sterkere meningsbærere. I likhet med fortellingsteori er narrative grep i framstillingen av de ulike aktørene også sentral i en diskursanalyse. Som tidligere nevnt snakker Corell om antagonister og "vi"-fellesskapet i

---

⁶⁶ Heiret, J., et al. (2013) s. 26-27.

⁶⁷ Andresen, A., et al. (2015). s. 114.

⁶⁸ Bratberg, Ø. (2014). s. 30.

⁶⁹ Andresen, A., et al. (2015). s. 116.

⁷⁰ Andresen, A., et al. (2015). s. 116-117.

⁷¹ Andresen, A., et al. (2015). s. 116-117.

Krigens Ettertid. I sin doktorgradsavhandling undersøkte hun også hvordan tekstene konstruerer "de andre", de som er utelatt fra det nasjonale historiske fellesskapet. "De andre" kan ofte bli gjort til antagonister, fiender og motstandere av nasjonen. I denne sammenheng var det nazistene og landsforræderne. Dette kan man undersøke gjennom verbalspråk og visuelle uttrykk i bøkene. En annen arbeidsmetode er å lete etter et "vi"-fellesskap i tekstene. "Vi"-fellesskapet kan for eks. fortelle oss hvem som er protagonistene, de sentrale aktørene som kjemper på "de godes side." Det kan likevel være ulike måter å framstille "vi" på, og det må ikke nødvendigvis være "de snille".⁷² Sentralt i en diskursanalyse er altså å finne meninger og forestillinger som skapes i teksten ved hjelp av språket og de språklige virkemidlene.

3.4.3 Museumsanalyse

Nå har vi sett på fortellingsteori og diskursanalyse som to forskjellige metodiske innfallsvinkler. Metodiske innfallsvinkler er også relevante i forhold til en museumsanalyse. På samme måte som historiske tekster kan ha karakter som en fortelling, kan også museer formidle en fortelling. Museet jeg skal undersøke er et folkemuseum. I følge Anne Eriksen kan denne typen museum beskrives som "friluftsmuseum med gamle bygninger kombinert med systematiske kulturhistoriske samlinger".⁷³ Dette kan altså være museer bestående av bygninger fra eldre tiders samfunn, med fine hager og gamle kulturhistoriske gjenstander. Museers oppgaver kan som tidligere nevnt, defineres gjennom de fire funksjonene; samle, bevare, forske og formidle.⁷⁴ Å samle er den mest grunnleggende funksjonen. Samlingen er et resultat av en utvalgsprosess der utvalget er alltid mindre enn den totale mengden. Gjenstandene som blir samlet, har en verdi som peker ut over dem selv. Verdien kan være estetisk, symbolsk eller økonomisk. Samlingen representerer også et forsøk på å skape orden og oversikt. Selv om mange museer kan ha samme oppgaver, formål og funksjon, kan de bli representert på ulike måter. Hvordan kan vi undersøke framstillingen på et museum?

---

⁷² Corell, S. (2013). s. 27.

⁷³ Eriksen, A. (2009). s. 69.

⁷⁴ Eriksen, A. (2009). s. 13.

Når man skal studere et museum er det ofte det visuelle som først fanger vår oppmerksomhet og skaper inntrykk. Dette vil altså bety utseendet til et museum. Museet kan være gammelt eller moderne. Det kan være utformet på ulike måter. Fargene på vegger og farger som generelt er til stede på museet kan bli brukt med sin hensikt. Dette gjelder også bilder og gjenstander som finnes på museet. Det brukes mange ulike visuelle virkemidler for å få fram et budskap og for å skape et inntrykk museet mener å formidle for de besøkende. Det visuelle på et museum kan for eksempel være med på skape en bestemt stemning eller atmosfære. Skal museet skape en trist og sympatisk stemning for krigens ofre? Skal museet fremme glede og stolthet for seier og frihet? Er atmosfæren mørk, dyster og skummel, slik at det får fram de forferdelige krigsårene? Det som øyet fanger av farger, ulike bilder, gjenstander og utforminger er med på skape stemningen og de følelsene de besøkende er ment å vise.

Hva slags historie er det museene prøver å fortelle? For å svare på det kan vi se på hvordan museene i likhet med historiske tekster starter og avslutter sine fortellinger. Hvordan er museets oppbygning med på skape fortellingen? Hva slags tema presenteres ved hjelp av de store overskriftene, bildene og gjenstandene? Hvem er aktørene? Hvem blir utelatt fra fortellingene? I likhet med en tekstanalyse kan tekst på museum være et studie for hvordan en historie framstilles. Museet har altså i likhet med historiske tekster muligheten til å frambringe en fortelling, men museet kan i tillegg gjøre dette gjennom ikke-språklige uttrykk, som gjenstander og bilder. I motsetning til tekster, har altså museet mulighet til å frambringe en fortelling gjennom det visuelle. Jeg har i studien av museet også hentet litt inspirasjon fra metoden som kalles for representasjonsanalyse. Det som er relevant for meg i en slik analyse, er undersøkelsen av hvordan gjenstander og bilder sammen preger meningsdannelsen i formidlingen av en historisk virkelighet.⁷⁵

3.5 utfordringer med kildematerialet

Nå har vi sett på de metodiske innfallsvinklene jeg har hatt nytte av i arbeidet med masterprosjektet. Før vi går over til hoveddelen eller analysedelen av oppgaven, vil jeg

---

⁷⁵ Andresen, A., et al. (2015). s. 110.

si litt om utfordringene kildematerialet kan gi.

Det er uendelig mye informasjon og stoff om 2. verdenskrig. Å studere hele det enorme omfanget av vitenskapelige og skjønnlitterære tekster, og andre former for litteratur om krigen vil være en urealistisk oppgave. Dette fører til at man må ta et valg om hva vi skal studere og hva vi skal utelate. Stoffet som velges må også være relevant til masterprosjektet og mengden stoff må passe med målet om å fullføre en masteroppgave. En annen utfordring er at resultatet av masterprosjektet ikke er målbart. Det er basert på min fortolkningsevne. Kildematerialet jeg studerer består av et museum og bøker skrevet av tre historikere. I min undersøkelse skal jeg basert på det kildematerialet jeg har, kaste lys over minnekulturen i Egersund og Dalane. Kildematerialet er nødvendigvis ikke stort nok til å kunne danne et speilbilde av minnekulturen hos hele befolkningen i Dalane. Som Corell sier må historikerne gjennom en utvalgsprosess vi lesere ikke har kjennskap til og som alle andre er de avhengige av språket for å få sagt det de ønsker å si. Det finnes ikke noe fasit-svar på forståelsen av den fortidige virkeligheten. Det er mennesker selv som konstruerer virkeligheten og den er ikke nødvendigvis den samme hos alle.⁷⁶

4. Fortellingene om krigen i den lokalhistoriske litteraturen

Nå som vi har fått et godt innblikk i hva studien handler om, hva problemstillingen er, og hvilke metoder som tas i bruk i analysen, vil det følgende dreie seg om oppgavens hoveddel, analysedelen. I dette kapittelet, og i det neste kapittelet vil jeg presentere og gjøre rede for mine funn i analysen av den lokalhistoriske litteraturen og krigsutstillingen på Dalane Folkemuseum. Analysen av litteraturen og museet er tematisk ordnet, der jeg presenterer og drøfter framstillingen av invasjonssdagen, motstandskampen, "vi" og "de andre", og den lokale minnekulturen i en nasjonal og internasjonal kontekst. Etter hver av analysene vil jeg oppsummere framstillingen av okkupasjonstiden i den lokalhistoriske litteraturen og på museet. Samtidig vil jeg drøfte om man kan identifisere en grunnfortelling i litteraturen og en hovedfortelling på

---

⁷⁶ Corell, S. (2013). s. 18-19.

museet. Avslutningsvis i oppgaven vil jeg gi en oppsummerende konklusjon der jeg sammenligner den lokalhistoriske litteraturens og museets grunnfortelling.

4.1 Minnene om tyskernes invasjon

En av tematikkene i denne oppgaven er den velkjente invasjonsdagen 9. april 1940. I denne delen blir fortellingene om tyskernes invasjon av Egersund undersøkt. I den overordnede fortellingen om krigen er det logisk og naturlig å tenke at den starter med invasjonsdagen som selve begynnelsen på den spennende og interessante fortellingen om krigen. Dette gjør det interessant å undersøke hovedtrekkene og eventuelle forskjeller mellom bøkens framstilling av denne tematikken. Måten fortellingen starter på kan gi en indikasjon på hvordan resten av historien blir framstilt, og er med på etablere mening i den overordnede fortellingen.

Etter å ha sett på de bøkene som undersøkes i denne oppgaven får vi et overordnet inntrykk av at bøkene gir oss et bilde av en "fredelig" invasjon av Egersund der alt gikk stille og rolig for seg, uten særlig dramatikk eller motstand fra norske soldater og byens befolkning. Den tyske ankomsten kom uforberedt og overraskende på innbyggerne. Overrumplingen av soldater skjedde fullt ut etter tyskernes ønsker og det tok ikke lang tid før tyskerne fikk hovedmålene sine innfridd. Framstillingene skaper et overordnet bilde av overlegne og smarte tyskere mot hjelpeløse nordmenn. I de bøkene jeg undersøker i denne oppgaven er det ulikt hvor mye som dekkes av selve tyskernes invasjon. En av bøkene bruker bare 9 sider på dette temaet, mens den boken som dekker mest, forteller om invasjonen og 9. april på over 178 sider.

Boken *Egersundere og dalbuer i kamp 1940 – 1945* (1988) av Jostein Berglyd er den boken som dekker invasjonen på ca. 9 sider. Her fortelles det at tyskerne allerede etter den første landgangen ble belønnet med det første krigstrofeet, den norske torpedobåten Skarv. Et sitat hentet fra boken viser tydelig hvor lite forberedt de norske soldatene var:

Ifølge Bartels mumlet den norske sjefen: "Dersom jeg hadde visst at De kom, skulle jeg helt sikkert ha skutt." "Da burde De ha stått opp noe tidligere", skal den tyske Kapitanleutnanten ha svart.⁷⁷

Det viktigste målet med operasjonen i Egersund for tyskerne var å sperre telegrafkabelen fra Hestnes-området til England. I følge boken brukte tyskerne 22 minutter fra landgangen til sperringen av telegraflinjen.⁷⁸ Hovedmålet med operasjonen i Egersund ble fullført på kort tid. Den samme beskrivelsen av tyskernes overfall på Egersund kommer også til uttrykk i en annen bok skrevet av Berglyd, *Krigsminner i Dalane og på Sør-Jæren*.

Ingvald Rødland har i boken *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane 1940* (1974) viet en hel bok til invasjonen og krigshandlingene fram til kapitulasjonen. Boken er delt i to deler hvor den første delen som er på 178 sider handler hovedsakelig om invasjonsdagen. Invasjonsdagen er et spesielt viktig og kjent tema for nordmenn, og Egersunds erfaring med denne dagen får en grundig gjennomgåelse og blir plassert på det norske krigshistoriske kartet av Rødland. Fortellingene i denne boken inntar et nært perspektiv til hvordan byens innbyggere opplevde å våkne til 9. april ved at leseren blir tatt med på historiene til personer som selv opplevde invasjonsdagen. Dette grepet blir nærmere drøftet senere i oppgaven.

Dagen startet for de fleste innbyggerne som alle andre morgener. En litt avslappet og stille morgen der folk var på vei til arbeid og skole. For mange begynte nyhetene å spre seg på vei til arbeidsplassene og tidlig i starten på arbeidsdagen. I likhet med framstillingen i bøkene til Berglyd, blir det understreket at dette ikke var hverdagskost for nordmenn: Angrepet kom veldig overraskende. Ikke alle ville med det første tro på det som ble sagt.⁷⁹

Videre skriver Rødland at tyskernes landgang ble det store samtaleemnet og folk måtte spørre hverandre hele tiden for å forsikre seg om det var sant. Det som skulle bli en lang arbeidsdag endte med å bli den korteste arbeidsdagen de noen gang ville oppleve. Da det endelig gikk opp for de fleste at landet var hærtatt, begynte den stille og

---

⁷⁷ Berglyd, J. (1988). s. 27.

⁷⁸ Berglyd, J. (1988). s. 24.

⁷⁹ Rødland, I. (1974). s. 15 - 16.

nervepirrende stemningen å forvandle seg til en stemning preget av uro, panikk og redsel. Folk forlot arbeidet og strømmet ut på gatene for å se hvordan det utviklet seg, og hjem til kone og barn for å berolige dem, skriver Rødland.⁸⁰

Formuleringen "hjem til kone og barn" som Rødland skriver, er en setning som reiser flere spørsmål. Betyr dette at Berglyd bare var i kontakt med mannlige informanter? Eller la han mer vekt på informasjonen han fikk fra mannlige informanter? Dette kan være bevisst eller ubevisst fra forfatterens side, men det er likevel et interessant poeng at invasjonssdagen primært blir beskrevet ut fra en manns perspektiv.

I boken kommer det fram at tyskernes inntog foregikk uten at et eneste skudd ble løsnet verken fra norsk eller tysk hold og overtakelsen gikk nokså stille og rolig for seg.⁸¹ Selv om norske soldater var plassert dagen før i Egersund var det likevel ingen som forventet at tyskerne skulle være på plass allerede neste dag (9. april) grytidlig om morgenen.

Rødland skriver:

Og så var både soldatene i Ryttervik og den norske avdelingen i Totalen blitt tatt helt overraskende. Ikke et skudd, så å si ikke et ord var blitt sagt. Alt hadde kommet som lyn fra klar himmel.⁸²

I dette sitatet ser vi et eksempel på noe av det som kjennetegner det en diskursanalyse ser etter. Da med tanke på hvordan språket og språklige virkemidler bidrar til å styrke det meningsbærende i teksten. I dette sitatet er bruken av metaforen "alt hadde kommet som lyn fra klar himmel" et språklig virkemiddel som bidrar til å gi teksten styrket funksjon til å danne mening og forestillinger.

De fleste i byen undret seg over hvordan tyskerne kunne ta seg inn til byen så lett og fryktet at det verste skulle skje de neste dagene. Ryktene gikk om at byen skulle rammes av bombing og angrep fra de allierte. Det var en nervepirrende og ubehagelig stemning og uro over hva framtiden ville bringe, skriver Rødland.⁸³ Rødland og Berglyds framstilling av hvordan tyskerne tok det norske folk på sengen og demonstrerte makt og

---

⁸⁰ Rødland, I. (1974). s. 17.

⁸¹ Rødland, I. (1974). s. 18.

⁸² Rødland, I. (1974). s. 23. Totalen er navnet på et forsamlingshus i Egersund.

⁸³ Rødland, I. (1974). s. 203.

fullstendig kontroll over den vanskelige situasjonen, etablerer et bilde av to kontrasterende sider. På den ene siden tysk effektivitet og på den andre siden en mangel på forberedelse og motstand i Egersund.

I likhet med eigersunderne som ble overrasket den 9. april, undret Ingvald Rødland seg over hvordan tyskerne tok kontroll over Egersund så lett på så kort tid. Mistankene om hjelpende hender, spionasje og forræderi fra nordmenn var framtrædende under invasjonen og i beretningene etter krigens slutt. I boken gjør Rødland en omfattende gransking på hvorvidt dette stemmer eller ikke. I boken, *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane 1940*, forteller han om tre krigsberetninger som tydelig viser at det foregikk spionasje og forræderi i Egersund i forbindelse med tyskernes overrumpling av byen. De tre verkene Rødland forteller om er *Norges sjøkrig 1939-40* bind I, av Rolf Scheen, *Operasjonene i Rogaland og Haugesund* av Den krigshistoriske avdeling og *Norges sjøkrig 1939-40* bind II av E. A. Steen.⁸⁴

Rødland forteller at han først betraktet beretningene om forræderiet som sanne framstillinger, men etter å ha vært i kontakt med norske informanter (som var involvert i krigen) som motbeviste krigsberetningenes framstilling av forræderiet, var han plaget av spørsmålet om beretningene var sanne.⁸⁵ Informasjonen han fikk fra involverte eigersundere fra okkupasjonstiden og de norske kaiarbeiderne som stod vakt på dampskipskaaien da det tyske skipet kom morgenen 9. april, var overbevisende og sådde tvil om spekulasjonene om spionasje og forræderi. Spørsmålet for Rødland handlet altså om invasjonsstyrkene visste om så å si hver minste ting i Egersund på forhånd, eller om de kom i land med lite kunnskaper om byen. For å få en endelig avklaring rundt dette spørsmålet tok han kontakt med den tyske øverstkommanderende for Egersundsstyrken, Friedrich Rudolf Eickhorn. "Sannheten" som ble lagt fram for Rødland av informantene han var i kontakt med gjorde at han kunne kontrollere om Eickhorn holdt seg til denne "sannheten."⁸⁶ I Eickhorns versjon kommer det fram at tyskerne hadde lite kjennskap til Egersund da de ankom byen.⁸⁷

---

⁸⁴ Rødland, I. (1974). s. 26 – 34.

⁸⁵ Rødland, I. (1974). s. 43.

⁸⁶ Rødland, I. (1974). s. 76.

⁸⁷ Rødland, I. (1974). s. 78.

Rødlands drøfting av spekulasjonene om forræderi forteller om en balansert framstilling som også tar opp de "mørke sidene" av krigen og ikke ignorerer de, slik som det gjerne ville blitt gjort innenfor det Lagrou beskriver som en patriotisk minnekultur. Rødlands tilnærming innebærer en tvetydighet i forhold til patriotisk minnekultur ved at den tar vare på både tyske og norske perspektiver. Samtidig som det nasjonale fellesskapet får oppmerksomhet, er han også opptatt av tema som svekker fellesskapet.

Erindringen om tyskernes invasjon blir i boken, *Egersund Byhistorie 1880 – 1965* (1996) av Harald Hamre, preget av den samme framstillingen som i boken til Berglyd og Rødland. Berglyds fortelling om invasjonen blir også i dette tilfellet en enklere og mer kortfattet versjon sammenlignet med Hamres framstilling. Som i denne boken og i de andre to bøkene danner framstillingen et bilde av dyktige og smarte tyskere mot hjelpeløse nordmenn. Her er et par eksempler i boken som får fram dette:

Mange av dem [de tyske soldatene] var så sjøsyke at de knapt kunne stå på beina. Likevel utførte de oppdraget til punkt og prikke. Etter 22 minutter var telegraf- og telefonforbindelsene med omverdenen brutt. Plutselig var Egersund isolert. Norske soldater ble krigsfanger på egen sovesal.⁸⁸

I løpet av noen få timer hadde tyske tropper tatt fullstendig kontroll over byen, uten at det ble løsnet et eneste skudd. Folk var lammet, det var som et svimeslag for forstanden. Jeg som alle andre kunde ikke forstaa noe av det hele, det gikk rundt for oss. Det var et brudd paa alle tilvante forestillinger, uten tilknytning til noe vi før hadde tenkt eller drømt om.⁸⁹

I de to sitatene over ser vi flere eksempler der metaforer blir brukt som virkemiddel i språket for å framheve og styrke forestillinger og meninger som kommer til uttrykk gjennom en tekst: "Plutselig var Egersund isolert", "folk var lammet, "det var som et svimeslag for forstanden", og "det gikk rundt for oss" er eksempler på metaforer i teksten som forsterker og etablerer kunnskap og oppfatning om den "uforståelige" virkeligheten nordmenn befant seg i.⁹⁰

I likhet med Berglyd og Rødland forteller Hamre en historie om en hendelse som var utenfor virkelighetsoppfatningen til de aller fleste nordmenn. Ingen så for seg at

---

⁸⁸ Hamre, H. (1996). s. 420 – 421.

⁸⁹ Hamre, H. (1996). s. 421.

⁹⁰ Hamre, H. (1996). s. 420 – 421.

verdenskrigen som herjet i Europa, skulle komme til Norge.⁹¹ Krig var en sjelden erfaring for alle nordmenn. Gjennom det som ble sagt på radioen og i nyhetene, var krig i Norge likevel en tanke som slo de fleste. Krigens gru kom folk stadig tettere og tettere. Torpedobåten "Skarv" og den litt større torpedojageren "Gyller" som var stasjonert i Egersund var hver dag en påminnelse om dette.⁹² Vakhold var installert og en bevæpnet vaktpost var plassert dagen før tyskerne kom. Tyskernes invadering kom likevel brått på både for sivilbefolkningen og for soldatene. Forberedelser hadde likevel ikke vært nok for å stoppe tyskerne som tok seg til land i et stort overtall. Hamre gir en framstilling av en "stille" invasjonen som verken førte til avfyring av skudd eller ødeleggelse av bygninger. Alt skjedde rent og ryddig.⁹³ Fortellingen om invasjonen etablerer et bilde av en enkel og overlegen seier for tyskerne og et stort og sjokkerende nederlag for nordmennene.

4.1.2 Oppsummering

Som vi ser av de tre bøkene er det stor forskjell på hvor mye som dekkes og hvor detaljerte og omfattende framstillingene er om tyskernes invasjon. Dette er også den største forskjellen mellom de tre bøkens fortelling om invasjonen. Jostein Berglyds framstilling av invasjonen er mye kortere og enklere. Framstillingen preges av en kommenterende og beskrivende skildring av det som skjedde. En slik skildring kommer også til uttrykk i bøkene til Rødland og Hamre. Ingvald Rødland har viet en halv bok til invasjonsdagen og temaet blir da naturligvis i mye større grad dekket og bearbeidet. En grunn til at Berglyd ikke har gitt invasjonen like mye oppmerksomhet, kan være fordi Rødland allerede hadde gitt ut sin bok (1974), som er grundig og god nok i sin fortelling om tyskernes invasjon av Egersund. Dette kan ha ført til at Berglyd kanskje ikke har følt behov for å endre, legge til i eller repetere en historie som allerede er godt fortalt. Han henviser til beskrivelsen i Ingvald Rødlands bok, noe som kanskje er en bekreftelse på dette.⁹⁴ Rødland var dessuten en av de første til å skrive ned og samle inn informasjonen og fortellingene om krigen.

---

⁹¹ Hamre, H. (1996). s. 421.

⁹² Hamre, H. (1996). s. 422.

⁹³ Hamre, H. (1996). s. 422 – 429.

⁹⁴ Berglyd, J. (1988). s. 28.

Rødland stiller også kritiske spørsmål til hvordan tyskerne fikk invasjonen i Egersund til å bli et "enkelt" oppdrag. Han tar opp spørsmål rundt spionasje og forræderi blant egersundsfolket. En slik framstilling avviker fra Lagrous karakteristikker av en patriotisk minnekultur som i større grad handler om å framheve det positive fellesskapet og heltedige for å styrke nasjonens stolthet. Likevel er det også sider ved Rødlands bok som har likhetstrekk med en patriotisk minnekultur (som vi skal se senere). Framstillingen etablerer slik et tvetydig forhold til patriotisk minnekultur. Norsk samarbeid med tyskerne under invasjonen blir ikke tatt opp i Berglyds bok men blir nevnt med et par setninger i boken til Hamre.

Bøkene preges av tredjepersonsfortellinger om invasjonen. Deltakerne i fortellingene blir observert utenfra og blir omtalt med navn eller som "han" eller "de". En konsekvens av dette kan være at det skapes en avstand mellom leseren og deltakerne i fortellingen og vi får ikke kjennskap til hva personene tenker og føler. Til tross for disse likhetene er Rødlands framstilling av den tyske invasjonen den mest detaljerte og omfattende. Den kan også skilles fra de to andre bøkens framstilling på andre måter. Selv om invasjonen som sagt preges av en tredjepersonsfortelling får denne likevel et pusterom når Rødland i tillegg til tredjepersonsperspektivet også presenterer personlige perspektiver fra egersundere som selv opplevde tyskernes ankomst. Konsekvensen av en slik førstepersonsfortellingen er at avstanden mellom leseren og deltakeren i fortellingen blir kortere. Vi får et innblikk i hvordan det var å være egersunder den 9. april 1940 og får kjennskap til hva aktørene tenker og føler.

4.2 Fortellingene om motstandskampen

Som vi har sett i fortellingene om invasjonen gikk det tyske oppdraget i Egersund knirkefritt og uten særlig motstand. Den tyske kommandanten ga til og med avkall på kravet om å heise hakekorsflagget grunnet sivilbefolkningen og soldatenes oppførsel. Han var fornøyd med nordmennenes gode oppførsel, skriver Rødland.⁹⁵ Selv om overfallet på Egersund kom som et stort sjokk på befolkningen og skal ha skjedd uten

---

⁹⁵ Rødland, I. (1974). s. 153.

dramatiske høydepunkter, betyr ikke dette at nordmennene ikke var motstandsvillige. I denne delen vil oppgaven belyse hvordan motstandskampen har blitt framstilt i tekstene.

I fortellingene om motstanden blir verdier som mot og innsats løftet fram som viktige. Forfatteren etablerer en kontrast mellom tyskerne og nordmennene som kan sammenlignes med en kamp mellom "David og Goliat". Denne kontrasten kan fungere som et virkemiddel i framhevingen av viljestyrken, motet og innsatsen til de norske i kampen mot den tyske overmakt. I boken *De gjorde et valg, egersundere og dalbuer i krig 1940 – 1945* (1990) av Berglyd blir den lokale frivillige militæropplæringens innsats, allerede på okkupasjonsdagen og dagen etter, trukket fram som eksempel på hvordan mot og vilje til innsats stod fram som viktige egenskaper i en vanskelig tid. De frivillige fra den lokale militæropplæringen, stod bak det første steget i motstandsarbeidet. Det var flyttingen av våpenlageret fra byen til et utkantsområde, for å forhindre tyskerne å få tak i lageret og for å la de norske militærstyrkene få hånd om det. Det ble en stor skuffelse når det viste seg at forsvaret ikke kunne påta seg den videre håndteringen av våpenlagrene.⁹⁶ Initiativet og viljen til innsats stod likevel fram som det viktigste selv om forsøket ble mislykket.

I boken *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940-1945* som også er skrevet av Ingvald Rødland får vi et innblikk i hvordan livet var for norske sabotører. Handlingen er spesielt konsentrert om den kanskje mest kjente motstandsmannen fra Egersund, Alf Aakre og hans gruppe Vestige 4 som han var leder for. Dette var en Kompani Linge-gruppe som fikk oppdrag fra ledelsen i England om å utføre sabotasjeaksjoner eller å drive med andre former for motstand i Dalane-distriktet. Gruppen fikk imidlertid ikke gjennomført så mange aksjoner. Ledelsen i England var tilbakeholdne med å gi tillatelse til sabotasjeaksjoner. Det var viktigere for gruppen å få etterretning fra området og holde gruppen intakt i tilfelle det skulle bli kamphandlinger i landet mot slutten av krigen. Som mange andre motstandsmenn måtte de leve med faren for arrestasjon, tortur og henrettelse hengende over dem som en trussel hele tiden. Etter mørkets

---

⁹⁶ Berglyd, J. (1990). s. 24 – 26.

frambrudd var alt lys forbudt og det var under slike forhold Aakre-gjengen opererte i. I et mørklagt Dalane med en usikkerhet og frykt sterkere enn de fleste, i følge boken.⁹⁷ En virkning historien om Aakre-gjengen har, er at den skaper et bilde av en gruppe personer som blir betraktet som forbilder og helter for en befolkning som opplevde en vanskelig tid. Framstillingen som innledningen i boken gir av Alf Aakre skaper et bilde av en mann med ferdigheter og evner på et høyere nivå enn det normale mennesket. Han blir beskrevet som en mystisk superhelt i forkledning som man var usikker på om eksisterte eller ikke. Alf Aakre blir gjort til hovedpersonen i "de godes kamp mot de onde". I innledningen til boken står det:

De siste krigsårene ble Alf Aakre en kjent person i Dalane. Folk nevnte ham ikke høyt, men når de hvasket "siste nytt" til hverandre, ble Aakre ofte nevnt. Han var sett på de utroligste steder og i de utroligste forkledninger. Ryktene kom også Gestapo for øre, og tysk politi brukte atskillig tid på forgjeves leting. Det ble nærmest en prestisjesak for Gestapo i Stavanger å få tak i Aakre.⁹⁸

En av de mange forkledningene Alf Aakre var sett i var som en tysk soldat, fortelles det i boken. Fortellingene om Aakre etablerer det typiske heltebildet, der han løftes fram som noe spesielt.

Som i boken til Berglyd, blir innsats et viktig "stikkord" i skildringen av motstandskampen hos Rødland. Betydningen av innsatsen i kampen mot okkupasjonsmakten blir framhevet. Hver gang Gestapo mislyktes i jakten på sabotørene, hjalp det godt på moralen for sabotørene og for resten av befolkningen. Det viktigste var å ha den rette mentaliteten i kampen mot tyskerne. Innsatsen og viljen til sabotørene ble et eksempel til etterfølgelse for resten av sivilbefolkningen, spesielt i holdningskampen og for samholdet i den vanskelige tiden. I boken står det: "Aakregjengens største innsats ble kanskje derfor på det moralske området. Den viste at det nyttet å stå i mot, og at tyskerne ikke var allmektige".⁹⁹ Dette sitatet hentet fra Rødlands bok, *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane*, er en god beskrivelse av hvordan fortellingene om Aakre-gjengen bidro til troen på at alt var mulig og at tyskerne ikke var umulige å beseire. Som vi ser skapes det et positivt bilde av Aakre-gjengens motstandskamp i Dalane.

---

⁹⁷ Rødland, I. (1994). s. 5.

⁹⁸ Rødland, I. (1994). s. 6.

⁹⁹ Rødland, I. (1994). s. 6.

Edvin Aakre, bror av Alf Aakre, blir vi også kjent med i Rødlands bok. Han var en god støttespiller for broren i den illegale virksomheten. Hans rolle var først og fremst å være sjåfør.¹⁰⁰ Som få andre på den tiden hadde han derfor mulighet til å komme lettere fram, noe som han utnyttet til det fulle i det illegale arbeidet. Edvin kjørte en god del for Alf. Som bror av den ettersøkte Alf Aakre var han imidlertid sett på med mistanke av Gestapo, og var en av de som var mest utsatt for å bli arrestert. Det hele endte med det som i boken blir beskrevet som en tragedie for hele Egersund, når han ble tvunget til å ta sitt eget liv da han forstod at han var i ferd med å havne i Gestapos hender. For Edvin var dette en ære det tyske politi ikke skulle få kjenne på, samtidig som han ikke hadde tenkt å gi informasjon videre til tyskerne, skriver Rødland. Han døde den 26. april 1944. Det hele blir beskrevet som en tragisk dag i Egersunds historie. Dette forteller oss hvor viktig Edvin var for menneskene rundt han, og kjærligheten og respekten folk i byen hadde for han. Aakregjengen hadde dessuten mistet en viktig "brikke" i Edvin Aakre når det gjaldt etterretningen i Egersund.¹⁰¹

I likhet med Rødlands framstilling av motstandskampen i *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940-1945* (1994) handler Harald Hamres fortelling om den militære motstandskampen, hovedsakelig om Alf Aakre og hans sabotasjegruppe. Ledet av Alf Aakre, fenrik Kaspar Idland fra Figgjo og sersjant Kjell Endresen fra Stavanger hadde gruppen fått i ansvar i å etablere seg i egersundsdistriktet og utføre sabotasjeaksjoner og sende etterretningsrapporter til England via radio, skriver Hamre.¹⁰²

Framstillingen er med på å danne en fortelling der hovedhandlingen stort sett dreier seg om Gestapos jakt etter personer bak det hemmelige motstandsarbeidet i Dalane. Gruppene bak sabotasjeaksjonene er svært ettertraktet hos Gestapo og i fortellingen kommer det ofte fram hvor hardt Gestapo arbeider for å få tak i disse personene og hvor ofte sabotørene slipper unna. Sabotørene blir framstilt som en gruppe hemmelighetsfulle og mystiske menn som er fortrolige mot hverandre, lojale og målbevisste i sin innsats mot okkupasjonsmakten. Harald Hamre har også gitt plass til fortellingen om Edvin Aakre som tok sitt eget liv istedenfor å havne i klørne på Gestapo.

---

¹⁰⁰ Rødland, I. (1994). s. 85.

¹⁰¹ Rødland, I. (1994). s. 85 og 89.

¹⁰² Hamre, H. (1996). s. 463.

Denne hendelsen blir hos Rødland, beskrevet som en trist dag og en hendelse som i ettertid skapte frykt blant folket. Selve hendelsen ble en kraftig vekker for byen. Hamre skriver:

Aksjonen mot Edvin Aakre satte en alvorlig støkk i folk. Plutselig ble alle klar over alvorret. Før hadde stemningen vært nesten apatisk. Folk hadde vært sløvet av den trykkende stemningen, blendingsmørket og den uendelige rekken av dårlige nyheter. Nå forstod de fleste at krigens brutale virkelighet befant seg rett utenfor stuedøra.¹⁰³

Aakregjengen som var en av de mest kjente og innflytelsesrike gruppene i Rogaland, utførte hovedsakelig sine oppdrag i Dalanedistriktet. De var det eneste lyspunktet og håpet i den mørke tiden, skriver Hamre. De aktive motstandskjemperne holdt motivasjonen og motet oppe i resten av befolkningen.¹⁰⁴

I fortellingene er det rettet mye oppmerksomhet rundt hvor dyktige motstandskjemperne var. Eksempler på dette ser vi også i de norske styrkenes motstand mot tyskerne i de innledende krigshandlingene før kapitulasjonen. Fra Egersund den 19. april, nærmet tyskerne seg Bjerkreim, en kommune som ligger i nærheten og befinner seg i Dalane-distriktet. De norske styrkene var forberedt på angrep i dette området, nærmere sagt Vikeså, og satte derfor opp hindringer langs veien for tyskerne med vaktpost og vaktlag.

I forveien i et område kalt for Gjedrem var det også plassert en vaktpost som skulle varsle soldatene i Vikeså om tyske framrykk. Her ble en norsk soldat tatt til fange av tyskere fra Egersund før de snudde tilbake. Det var ventet at de senere på dagen skulle ta en ny tur videre. Rødland siterer episoden, hentet fra *Minne fra krigen i Bjerkreim* i avisen *Dalane Tidende*, skrevet av Georg Fuglestad 1961: "Ein tysk bil kom då over dei så brått at dei fekk ta ein av patruljen til fange, og skaut på dei andre. Desse sprang over Holmebrua og kom aldri att".¹⁰⁵

Videre skriver Rødland:

Tyskerne i Egersund hadde nå i hvert fall funnet ut at det var norske soldater i naboskapet, og de

---

¹⁰³ Hamre, H. (1996). s. 465.

¹⁰⁴ Hamre, H. (1996). s. 467.

¹⁰⁵ Rødland, I. (1974). s. 283.

planla med det samme en ny rekognoseringstur i de samme trakter. Men den første tyske patruljen måtte vel ha fått et noe underlig inntrykk av de norske soldater som la på sprang alt hva remmer og tøy kunne holde. Så det var nok rimelig at Eickhorn og hans stab ikke ventet så stor motstand senere heller. "Erobringen" av Egersund hadde jo også foregått over all måte fredelig. Derfor gikk de rett i det bakhold som var arrangert for dem og som Eickhorn ikke hadde drømt om. Tenke seg til at nordmennene kunne være så utspekulerte!¹⁰⁶

I denne beskrivelsen fra Rødland blir det dannet et bilde av smarte, lure og dyktige norske soldater som lurer de tyske soldatene til å undervurdere motstanden de kommer til å møte hos den norske patruljen som er plassert i Vikeså. En slik framstilling viser at det fantes håp og at tyskerne ikke var så overlegne og allmektige som man skulle ha det til. Det var nettopp dette som skjedde da tyskerne ankom Vikeså dagen etter. De hadde med seg to personbiler med offiserer og lavere befal i, og to lastebiler med tyskere i fullt krigsutstyr.¹⁰⁷ I angrepet ble de svært overrasket og utsatt for et kuleregn fra de norske soldatene som lå godt skjult. Tyskerne havnet under ildgivning fra maskingeværstillinger fra to hold. Det hele endte med at de tyske soldatene trakk seg tilbake mens de norske soldatene kunne slippe jubelen løs. Seks tyske soldater hadde blitt drept og en del såret i trefningen mens ingen norske var blitt skadet, konkluderer Rødland.¹⁰⁸ I boken står det: "Tyskerne hadde ikke gjort regning med noen synderlig motstand i dette området, og etter "den lettkjøpte seiren" tidligere på dagen trodde de vell det skulle fortsette i samme duren".¹⁰⁹

I boken blir dette beskrevet som en minnerik dag for nordmenn som hadde vunnet et slag mot overmakten på Vikesåfronten. De norske soldatene var ikke lenger undervurdert av de tyske offiserene. At flere tyskere var drept, vakte jubel hos det norske folk.¹¹⁰ I framstillingen av denne kampen mellom de norske og tyske soldatene i Bjerkreim får vi en påminnelse om styrkeforskjellen og kontrasten mellom partene. Utfallet av kampen skapte begeistring, håp og ny motivasjon for resten av befolkningen. Alt var mulig, selv mot mektige Tyskland.¹¹¹

---

¹⁰⁶ Rødland, H. (1974). s. 284.

¹⁰⁷ Rødland, H. (1974). s. 284.

¹⁰⁸ Rødland, H. (1974). s. 288 og 291.

¹⁰⁹ Rødland, H. (1974). s. 288.

¹¹⁰ Rødland, H. (1974). s. 288.

¹¹¹ Rødland, I. (1974). s. 288.

Etter at det norske militæret kapitulerte og Norge måtte belage seg på fem lange år i okkupasjon, var forekomsten av militære kamphandlinger betydelig mindre. Som Jostein Berglyd skriver, fant vanligvis kamphandlinger mot tyskerne under okkupasjonstiden sted ved at nordmenn og allierte utenfra gjorde anfall, "raids" mot tyske befestninger og stillinger.¹¹² Dette var personer som hadde fått spesiell opptrening til å utføre slike oppdrag. Et unntak fra dette blir tatt opp i boken *Krigsminner i Dalane og på Sør-Jæren* (2000) av Berglyd. Hendelsen har fått navnet "Slaget på Gjedrem". Gjedrem er en gård i bygdekommunen Bjerkreim, i Dalane. Dette var hovedsakelig kamphandlinger mellom bygdas egne sivile folk og tyske soldater den 18. september 1944. De forsvarte seg mot tyske angrep, skriver Berglyd.¹¹³

Gjedrem hadde i løpet av krigen blitt til et skjulested for flyktninger og motstandsfolk som var på flukt fra den tyske okkupasjonsmakten og Gestapo, det fryktede tyske politi. Noen dager etter flyktningenes ankomst til gården gikk nyhetene om at Gestapo var kommet til stedet for å foreta en stor rassa i bygda. Det var altså en stor aksjon som skulle iverksettes med flere tyske soldater. Tyskerne fant fram til flyktningene med hjelp fra en norsk fange som ble tvunget til å røpe tilholdsstedet. Fangen var ikke fra Bjerkreim, understreker Berglyd.¹¹⁴ Kort tid etter falt de første skuddene og slaget var i gang. Det som gjør Berglyds framstilling ekstra spennende er at han presenterer hvordan Kjell Vaule, en av deltagerne i slaget, opplevde situasjonen:

Det er umulig å beskrive med ord hva vi følte da det stod på. Det gjaldt livet (...) Jeg var innforstått med at dersom tyskerne fikk kloa i meg, så kom jeg ikke levende fra det. Det var helt bombesikkert. Derfor var det ingen vits i å la seg bli tatt til fange. Da ville en bare bli torturert for å røpe kamerater og skutt etterpå.¹¹⁵

Dette sitatet er et eksempel på hvordan førstepersonsfortellinger kan forkorte avstanden mellom leseren og aktøren i hendelsen. Framstillingen preges av en nærhet til deltakeren og dermed blir inntrykket som leseren får av fortellingen rikere på informasjon. Sitatet som Berglyd presenterer står fram som et eksempel på hvordan nordmenn kjempet mot tyskerne i okkupasjonstiden. Innsatsen var upåklagelig. Vi får et

---

¹¹² Berglyd, J. (2000). s. 154.

¹¹³ Berglyd, J. (2000). s. 154.

¹¹⁴ Berglyd, J. (2000). s. 151.

¹¹⁵ Berglyd, J. (2000). s. 152.

inntrykk av moralske og lojale nordmenn som ofrer seg selv for det norske fellesskapet sin del.

Overraskende nok ble ingen av deltakerne i slaget skadet, utenom en stapomann (Gestapomedlem). Like forbausende er det at ingen av nordmennene i telteleiren, i første omgang ble tatt, skriver Berglyd.¹¹⁶ Senere fikk likevel hendelsen følger. Flere i bygda ble tatt til fange og sendt til Grini. En av dem var far til tre sønner som var involvert i hendelsen: "Han fikk lenke og tau på seg, og så ble han drevet rundt i Bjerkreimstraktene for å finne guttene sine", skriver Berglyd.¹¹⁷ Videre presenterer han et sitat hentet fra denne faren (Peder H. Vinningland): "Ikke vet jeg hvor de er, og dersom jeg hadde visst det, så hadde jeg ikke fortalt det", utbrøt han i det han tilføyde til sine plageånder: "Bare slå, jeg skal dø likevel".¹¹⁸

Peder H. Vinningland ble i fengsel fram til krigens slutt. Sitatet er nok et eksempel på hvordan de lokalhistoriske tekstene løfter fram den sterke mentaliteten, offerviljen og lojaliteten som stod fram blant det norske folk under okkupasjonstiden. I framstillingen av Slaget på Gjedrem blir leseren påminnet om at det var sivile som forsvarte seg mot tyske angrep, uten tap av et eneste liv på norsk side. Det skapes et bilde av en kamp mellom "David og Goliat", der David går seirende ut av duellen. Dette viser at tyskerne ikke var så "store og uslåelige" som man skulle tro. I følge Berglyd gjorde slaget dype inngrep i mange menneskers liv og det blir beskrevet som kanskje ett av de viktigste krigsdrama som utspant seg i Sør-Rogaland.¹¹⁹

Motstand mot okkupasjonsmakten forekom også på andre måter enn bare gjennom sabotasjeaksjoner og militære krigshandlinger. Motstanden kunne også forekomme på andre arenaer i samfunnet. Hamre skriver blant annet om det som kalles for holdningskampen.¹²⁰ Dette var en kollektiv motstand som oppstod i kulturlivet. I starten av 1941 hadde tyskerne og Nasjonal Samling etablert en kommunal "nyordning" i landet. NS (Nasjonal Samling) var det eneste gjeldene partiet som ved hjelp av tysk

---

¹¹⁶ Berglyd, J. (2000). s. 153.

¹¹⁷ Berglyd, J. (2000). s. 153.

¹¹⁸ Berglyd, J. (2000). s. 153.

¹¹⁹ Berglyd, J. (2000). s. 149.

¹²⁰ Hamre, H. (1996). s. 452.

allianse hadde som formål å omorganisere hele samfunnet gjennom tvang, oppdragelse og propaganda. Som Hamre skriver, var foreninger, lag og yrkesorganisasjoner viktige satsingsområder i omorganiseringen.¹²¹

De første forsøkene på kollektiv motstand oppstod i kulturlivet i form av protester og motstand fra grupper som nektet å innordne seg nazistisk styre og innflytelse. Eksempler på dette er når idrettsorganisasjoner nektet å bli med i et nytt forbund underlagt en "idrettsfører." En effektiv måte å vise sin holdning mot nasjonalsosialismen på var boikotting av idrettsarrangementer. Kinostreik og boikotting av tyske filmer var et annet eksempel på holdningskampen i kulturlivet. Etter hvert utviklet det seg til å ende med at majoriteten av kinopublikummet bestod av tyske soldater og norske nazister med familie og venner.¹²²

En annen konsekvens av nyordningen var konfiskeringen av radioapparater. I følge Hamre ble dette betegnet av nazistene som "etterløgner fra motbydelige giftkilder."¹²³ For de som ikke ville adlyde ordren om å levere inn radioapparatene, kunne konsekvensen bli arrestasjon og deportasjon til tyske fengsel. De fleste fulgte ordren, men det var noen som gjemte radioene og lyttet på de i skjul. Illegale kjedebrev og aviser var en form for motstand mot regimet som vokste fram under denne perioden. Den viktigste informasjonen nordmenn kunne få var oppfordringer og nyhetsoppdateringer fra London og den hjemlige motstandsbevegelsen. "Når alle pålitelige informasjonskanaler var stengt, ble de stensilerte undergrunnsavisene, av uvurderlig betydning for motstandsarbeidet", skriver Hamre.¹²⁴ De som tok seg av denne jobben var personer som var dyktige på området. Ikke alle kunne få tilgang på nyhetssendingene og avisene og derfor ble mye av informasjonen spredt muntlig blant innbyggerne.

Holdningskampen gikk ikke knirkefritt for seg. Den førte til arrestasjoner for de som nektet å innordne seg nyordningen. Lærerne er et godt eksempel på en yrkesgruppe som ble rammet av en av de store arrestasjonsbølgene. Dette var grunnet motstanden

---

¹²¹ Hamre, H. (1996). s. 452.

¹²² Hamre, H. (1996). s. 454.

¹²³ Hamre, H. (1996). s. 458.

¹²⁴ Hamre, H. (1996). s. 458 – 459.

som oppstod i form av at lærerne nektet å innordne seg Norges Lærersamband. Dette var et samband som omfattet alle lærere og den skulle sørge for at lærere og elever på alle nivå i skolen ble styrt inn i den nazistiske tro. Det var et klart nei fra lærerne. Lærernes styrke i opposisjonen skyldtes skjulte organisasjoner og godt samhold i det illegale "lærernet", skriver Hamre. 85% av lærerne nektet å følge Nasjonal Samlings ordre.¹²⁵ Resultatet av dette ble en massearrestasjon av lærere som ble sendt til fangeleirer og arbeidsleirer i Norge. Hamre skriver:

Den tause sympatiaksjonen munnet ut i en gripende masseprotest, salmen "Vår Gud han er så fast en borg". "På perrongen i Egersund var det et folkehav. Da toget kjørte inn på jernbaneområdet, runget Hurra-ropene gjennom luften. Det fortelles at lydstyrken var så høy at den hørtes langt utover Eigersunds-distriktet.¹²⁶

Hamres framstilling skaper en sterk sympati for lærerne. Den kollektive motstanden var stor. Nesten ingen lot seg bøye av for presset fra Nasjonal Samlings nyordning. Det sterke kollektive fellesskapet kommer godt til uttrykk i sitatet over.

I Berglyds framstilling i *Egersundere og dalbuer i kamp 1940-1945* (1988) ser vi også mye av det samme i framstillingen om lærerarrestasjonene. Solidariteten og fellesskapet står fram som sterke verdier i framstillingen. Dette utdraget er hentet fra framstillingen av stemningen på togstasjonen i Egersund når lærerne skulle deporteres videre til fangeleirer:

På perrongen i Egersund var det et folkehav. Da toget kjørte inn på jernbaneområdet, runget Hurra-ropene gjennom luften. Det fortelles at lydstyrken var så høy at den hørtes langt utover Eigersunds-distriktet. En eldre dame i Sandbakken-området hørte jubelen. Hun ble så opprømt at hun satte i med et Halleluja, noe hun hadde for vane å gjøre når noe ekstra festlig forestod.¹²⁷

Salmen som runget på togstasjonen var brukt som en inspirasjonskilde for å skape en felles trygghet og styrke mot det "onde" som i dette tilfellet var okkupasjonsmakten, samtidig skulle man vise motstanderen holdningen som var blant folket. Hamre beskriver holdningskampen som framgangsrik og som nordmenns berettigede stolthet i etterkrigstiden.¹²⁸

---

¹²⁵ Hamre, H. (1996) s. 460.

¹²⁶ Hamre, H. (1996) s. 461.

¹²⁷ Berglyd, J. (1988). s. 230-231.

¹²⁸ Hamre, H. (1996). s. 452.

Jostein Berglyd har i sine fortellinger om krigen tatt for seg enkeltpersoners i den "stille" kampen mot okkupasjonsmakten. I boken, *Egersundere og dalbuer i kamp 1940-1945* (1988), forteller han om statstjenestemannen, den tidligere avisredaktøren for *Dalane Tidende* og postfunksjonæren Olaf Lorentzen fra Egersund. Lorentzen blir i boken beskrevet som en sentral bidragsyter i spredningen av "illegale nyheter" fra Oslo og London til Egersund. Dette ble gjort tidlig i egersundsavisen *Dalane Tidende* som han var redaktør for, og senere bidrog han til spredning av "illegalt stoff som postekspeditør. Lorentzen blir også i boken et slags forbilde på nasjonens holdning i kampen mot okkupasjonsmakten.¹²⁹ Lorentzen var en uredd pådriver i sitt motstandsarbeid og i følge Berglyd var det "langt på vei takket være han at så mange i Egersund og i distriktet for øvrig fikk så god opplysnings- og nyhetsdekning under krigen."¹³⁰

En annen person Berglyd forteller om er kjøpmann og kaptein G. Albrethsen. Dette var en person som drev på med en spesiell form for motstandsarbeid som var utenom det vanlige. Albrethsen gjennomgikk krigsskolen og var med under mobiliseringen av nøytralitetsvakten under 1. verdenskrig. Blant sine offiserskolleger ble han omtalt "Norge, Norge", et navn som tydelig beskrev den kjærligheten han hadde for sitt land og folk, i følge Berglyd.¹³¹ I 1940 sa han seg villig til å stå som leder for den frivillige militæropplæringen i Egersund. Da krigen brøt ut var Albrethsen 71 år gammel og han følte seg for gammel til å kjempe i Norge eller fra England. Til tross for sin høye alder hadde han et sterkt ønske om å gjøre noe for landet. Han samlet opplysninger om forholdene under krigen for sine etterkommere. Han førte dagbok under hele krigen under mottoet: "Denne krig må aldri glemmes!" Berglyd skriver: "Hensikten med arbeidet var å vekke kjærlighet til landet vårt, og vise nødvendigheten av å verne og verge det på alle vis i framtiden."¹³²

Samlingen består av 15 dagbøker med i alt 3039 sider med innlegg, illegale aviser og fotografier. Hans samling inneholder også 159 avistutklippbøker angående krigen. Denne delen utgjør over 23699 sider og dekker tidsrommet 1935-1947. Denne

---

¹²⁹ Berglyd, J. (1988). s. 216 – 220.

¹³⁰ Berglyd, J. (1988). s. 220.

¹³¹ Berglyd, J. (1988) s. 223 – 224.

¹³² Berglyd, J. (1988). s. 225.

samlingen ga Albrethsen til Staten i april 1948 og oppbevares i dag på Universitetsbiblioteket i Oslo.¹³³

Da biblioteket mottok samlingen, ble det gitt uttrykk for at dette var den mest omfattende og fullstendige samling krigsdagbøker som noen privatmann hadde laget bak blendingsgardinene her hjemme under krigen, skriver Berglyd.¹³⁴

Samlingen hadde også stor verdi for framtidig forskning, særlig fordi Albrethsen selv hadde lagt en utpreget vitenskapelig metode til grunn for sitt arbeid.¹³⁵ Innsatsen hans for den omfattende innsamlingen av informasjon under hele okkupasjonstiden ble vurdert så høyt at han fikk Kongens fortjenestemedalje i gull:

Medaljen var hovedsakelig gitt som en takk for det store og oppofrende arbeid han hadde utført under krigen ved å samle utklipp og føre detaljerte fortegnelser over politiske begivenheter som hadde funnet sted i vårt lokalsamfunn og i verden forøvrig.¹³⁶

Fortellingen om Albrethsen minner ikke om den karakteristiske fortellingen om en krigshelt. Han var verken involvert i noe aktiv form for motstandsarbeid og sabotasjeaksjoner eller en annen form for omfattende illegalt arbeid under 2. verdenskrig. Men den omfattende dokumentasjonen han foretok av ulike aspekter i lokalsamfunnet under okkupasjonstiden var så stor og krevende at hans enorme innsats og vilje ble anerkjent. Berglyd understreker at han gjorde dette på grunn av sin kjærlighet for landet, for at senere generasjoner skulle få innsikt i det som skjedde og for å opprettholde fedrelandskjærligheten i årene framover. På den måten var Albrethsen et eksempel til etterfølgelse og betraktet som en "uvanlig krigshelt" og nasjonalhelt.¹³⁷

I boken *De gjorde et valg – Egersundere og dalbuer i krig 1940-1945* (1990) av Berglyd blir vi kjent med historien om Magnus Brekke, en motstandsmann som tilbrakte mye av livet sitt i Egersund. Han engasjerte seg mye i samfunnslivet og utviklet seg til å bli en mann med en klar faglig og politisk overbevisning. Tidlig gjorde han sitt bidrag i Arbeiderungdomslaget og Arbeiderpartiet. Hans største bidrag var knyttet til

---

¹³³ Berglyd, J. (1988). s. 225.

¹³⁴ Berglyd, J. (1988). s. 225.

¹³⁵ Berglyd, J. (1988). s. 225.

¹³⁶ Berglyd, J. (1988). s. 226

¹³⁷ Berglyd, J. (1988). s. 223 – 226.

fagbevegelsen. Brekke startet Egersund Losse og Lastearbeiderforening og medvirket til at det ble lønns- og arbeidsforhold innen dette yrket. Senere ble han formann i Egersund Faglige utvalg og sekretær i Samorganisasjonen. Dette er bare noen av eksemplene på hans innflytelse i samfunnslivet.¹³⁸

Når krigen kom ble han tidlig trukket inn i motstandsarbeidet, først i handelsspionasje. Han var en av brikkene som var ansvarlig for at tyske handelsfartøy ble senket utenfor den norske kysten. Deretter deltok Magnus Brekke i holdningskampen og var en av de som var med i den lokale spredningen av den illegale avisen *Stritt Folk* og andre illegale trykksaker.¹³⁹ Alt dette førte til at Brekke en dag, på arbeidsplassen sin, ble arrestert av tyskerne. Berglyd beskriver det som skulle vente Magnus Brekke som et "tre-årig helvete".¹⁴⁰ Han opplevde mildt sagt lite hyggelige møter med gestapister i Stavanger og Kristiansand, før han ble sendt til Grini, Sachsenhausen i Tyskland, Mathausen i Østerrike, Auschwitz i Polen og til slutt Buchenwald i Tyskland.¹⁴¹ De tre årene var katastrofale for Brekke som måtte gjøre slavearbeid, gjennomgå tortur og sulte seg i hel. Her er en beskrivelse fra boken til Berglyd:

Brekke veide 39,7 kilo, og var 100 % invalid. Han hadde nå vansker med å løfte benene. Det siste veistykket forflyttet han seg ved å bøye seg ned, ta fatt under kneet med hendene, og så heve foten opp, før han flyttet den framover. Deretter fulgte samme framgangsmåte med det andre beinet.¹⁴²

Framstillingen av Magnus Brekke er sterk og følelsesladet og i skildringen skapes det sympati for han som aktør. Brekke får rollen som den "unike" mannen som overlevde det mange millioner av mennesker døde som følge av. At han overlevde blir beskrevet som et under.¹⁴³

I historien om Brekke blir hans utholdenhet, mot, styrke og offervilje løftet fram som et bilde på hvordan de fleste nordmenn ønsket å stå fram under krigen. En "aldri gi opp"-innstilling var den viktigste og eneste vei i kampen mot okkupasjonsmakten i den vonde

---

¹³⁸ Berglyd, J. (1990). s. 102.

¹³⁹ Berglyd, J. (1990). s. 103.

¹⁴⁰ Berglyd, J. (1990). s. 107.

¹⁴¹ Berglyd, J. (1990). s. 104 – 107.

¹⁴² Berglyd, J. (1990). s. 107.

¹⁴³ Berglyd, J. (1990). s. 108.

perioden. Brekke ble jaget fra konsentrasjonsleir til konsentrasjonsleir, deriblant Auschwitz, som i følge boken var tyskernes største, mest beryktede og fryktede tilintetgjørelsesleir.¹⁴⁴ Ikke alle overlevde de grusomhetene Brekke gjennomgikk. Historien om Brekke som den sterke, utholdende og lojale nordmann blir i boken et symbol på hvordan Norge som nasjon ønsket å kjempe krigen mot okkupasjonsmakten.

4.2.1 Oppsummering

Nå har vi sett på hvordan den norske motstandskampen framstilles i de ulike historiske bøkene. Etter å ha analysert tyskernes invasjon (den første delen) og motstandskampen, ser vi at faglitteraturen etablerer en framstilling som løfter fram utviklingen av den norske nasjonalfølelsen og stoltheten når fortellingene handler om motstanden. Fortellingene om invasjonssdagen og motstandskampen etablerer to motsetninger, eller en sterk kontrast. Utviklingen inneholder en endring i nordmenns handlinger og holdninger fra invasjonssdagen til det som skjer senere i okkupasjonstiden. Denne forandringen hos nordmenn kan tolkes som et symbol på landets reaksjon eller svar på den tyske okkupasjonen.

Hva er så denne kontrasten/ forandringen som etableres mellom invasjonssdagen og motstandskampen? Fortellingene etablerer et bilde der motstandskampen fungerer som et symbol på nasjonens "gjenreisning" etter det som oppleves som "et stort slag i ansiktet" på selve invasjonssdagen 9. april 1940. Landet "ble tatt på senga" av tyskerne og opplevelsene på denne dagen kan kort oppsummert beskrives som en tragedie eller et stort nederlag for landet. Det som kjennetegner bøkernes framstilling av den norske motstandskampen, havner på motsatt ende av skalaen i forhold til bildet som etableres av invasjonssdagen. Fra en opplevelse preget av sjokk, frykt og usikkerhet til et stadig sterkere fellesskap, en sterkere nasjonalfølelse og stolthet som kommer til uttrykk i framstillingen av motstandskampen.

Det som ofte går igjen i fortellingene om motstandskampen er motstandskjempernes tapperhet, innsats, viljestyrke, lojalitet og fortrolighet til hverandre i kampen mot den

---

¹⁴⁴ Berglyd, J. (1990). s. 107.

tyske overmakt. I fortellingene kommer disse egenskapene til uttrykk både hos grupper og hos enkeltindivider. Et eksempel på en gruppe er lærerne som kjempet mot landsorganisasjonen Norges Lærersamband og Aakregjengen. Et eksempel på enkeltindividers kamp er motstandsmannen Magnus Brekke og kapteinen Albrehtsen.

En som særlig legger vekt på bidraget til enkeltpersoner i den norske kampen mot okkupasjonen er Jostein Berglyd. Som tidligere fortalt er Magnus Brekke og Alf Aakre to gode eksempler på norsk motstand i okkupasjonstiden. Det Berglyd forteller om Alf Aakre og Magnus Brekke, viser at det er snakk om to personer som stod for de samme verdiene og som kjempet for den samme sak. Rollene de to spilte i motstandskampen var likevel forskjellige og er med på skape to ulike helteframstillinger.

Historien om Brekke er preget av lidelse og skaper en mørk og dyster stemning. Denne historien er et godt eksempel på de mørke sidene av krigføring, altså konsekvensene av krig. Spesielt er den et godt eksempel på risikoene og konsekvensene av motstandskampen. Fortellingen gir et bilde av Brekke som en dedikert mann som er villig til å møte risikoer og konsekvenser. Dette bidrar til å forsterke motstandsbildet og heltebildet. Det er et eksempel på en historie der oppmerksomheten ikke bare gis til alt det positive, gode og vellykkede, men også til det grusomme, triste og mindre vellykkede. Formidlingen av det grusomme bidrar også til styrke patriotismen. Forståelsen av en historie preget av lidelse, kan etablere et slags patriotisk sinne. Det kan sammenlignes med å helle bensin på opprørsbålet. Skildringen av nordmenns lidelser bidrog også til å uttrykke den sterke kampånden som var til stede hos mange, men det kunne også være en forklaring eller "unnskyldning" på hvorfor det ikke var så lett å slå tilbake mot tyskerne. Med alt dette sagt, kan vi likevel notere oss, at det skapes et bilde av en mørk og trist historie som ikke er det mest typiske for en patriotisk minnekultur som er mer kjent for de mer positive og vellykkede fortellingene.

På den andre siden minner historien om Alf Aakre om en typisk fortelling om en krigshelt. I fortellingen blir han nærmest framstilt som en fiktiv karakter som er så dyktig og vellykket i det han gjør, at det ville vært urealistisk å oppleve han på nært hold for den vanlige innbygger. Han får karakter som en slags "kjendis" i byen, som alle snakker om, og som det er umulig å få tak i, både for den vanlige nordmann og for

Gestapo. Kun de nærmeste i familien og samarbeidspartnerne i motstandsvirksomheten får oppleve han på nært hold. Alf Aakre blir i bøkene en slags superhelt som kjemper en vellykket kamp for det gode mot det onde. Bøkene danner et bilde av en person utenom det vanlige, med egenskaper og evner, utover det normale mennesket. Han blir på en måte lederen for motstandskampen i Dalane sammen med resten av aktørene i Aakregjengen. Hver gang Alf Aakre lykkes i ulike oppdrag og hver gang Gestapo mislyktes i ta Aakre, skaper det økt motivasjon og håp både for Aakregjengen og for befolkningen, i følge framstillingene.

Når det kommer til fortellingsperspektiver blir hendelser stort sett fortalt i tredjepersonsperspektiv. Dette var også framtrødende i fortellingene om tyskernes invasjon som vi så på tidligere. Konsekvensene av et slikt perspektiv er at leseren opplever handlingen utenfra, noe som gjør at det for leseren skapes større avstand til aktørene. Man får ikke kjennskap til hva som ligger bak aktørenes tanker og handlinger.

Noen steder presenterer imidlertid Berglyd historier fortalt av personer som selv var involvert i en bestemt hendelse. En av hendelsene har fått navnet "Slaget på Gjedrem". Dette var en skuddveksling mellom tyskere og lokale flyktninger. Selv om de involverte kom seg godt ut av hendelsen, ble mange likevel senere arrestert som en følge av det som skjedde. Berglyd presenterer en førstepersonsfortelling fra en av de involverte fra denne hendelsen. Et slikt perspektiv gjør at leseren får et nærmere forhold til hendelsen og til de involverte. Det kan også få oss til å tenke på hvordan vi selv hadde reagert eller handlet i de samme tilfellene. En slik beskrivelse tar oss tettere inn på begivenhetene og gjør at informasjon som ikke hadde vært tilgjengelige i en tredjepersonsfortelling, blir tilgjengelig. Leseren kan med andre ord, sette seg inn i tankene og følelsene bak aktørenes handlinger både før og etter en hendelse.

En viktig konsekvens i framstillingen av motstandskampen var at den bidrog til å styrke fellesskapet og nasjonalfølelsen. Soldater og sabotører bidrog med sin innsats til å holde motet og motivasjonen oppe hos sivilbefolkningen. Motsatt bidrog sivilbefolkningens støtte og holdninger ved hjelp av symboler, symbolske handlinger og indirekte kommunikasjon, til å holde motet og motivasjonen opp hos de aktive sabotørene. De røde toppluene, er et eksempel på hvordan bruken av symboler i framstillingene, blir

løftet fra som "motstand" mot tyskerne. Det var et komplementært forhold mellom innsatsen til sivilbefolkningen og de aktive motstandskjemperne. Litteraturens framstilling av dette bidrar til å styrke forestillingen om et sterkt fellesskapet i den vanskelige tiden.

Noe som vi også har merket oss, som vist i eksemplene tidligere, er den stadige påminnelsen om styrkeforskjellen mellom tyskerne og nordmennene. I måten forfatterne ordlegger seg på og formulerer setninger på blir tyskerne, spesielt "på papiret", hauset opp som den dominerende og overlegne overmakt. Denne typen skildringer av tyskerne var særlig til stede i fortellingene om invasjonssdagen men kommer også fram i fortellingene om motstandskampen. I framstillingen blir vi kjent med en forholdsvis ukomplisert erobring av Egersund og selvsikre tyskere, samtidig som det skapes et inntrykk av svak motstandsvilje og evne blant nordmenn. Dette er med på å gjøre kontrasten i styrkeforskjell mellom tyskerne og nordmenn enda tydeligere. Nordmennene kom seirende ut av et slag vunnet i Bjerkreim den 19. april 1940. Denne seieren smakte enda bedre for nordmennene ettersom tyskerne undervurderte motstanden de skulle få. Styrkeforskjellen og kontrasten som hadde blitt bygget opp i framstillingen før denne hendelsen, er med på å framheve hvor imponerende den norske triumfen var.

Nå har vi fått en bedre forståelse og et bedre innblikk i litteraturens framstilling av motstandskampen. Det som kjennetegner framstillingene er hvordan nordmenn med hele hjertet, viste innsats og lojalitet når de kjempet en tapper kamp mot den tyske overmakt. Med dette i bakhodet kan vi stille oss selv spørsmålet om hva slags bilde som dannes av nordmenn som følge av det vi har sett på av litteraturens fortellinger om motstandskampen?

Generelt sett er det et positivt bilde som dannes av motstandskampen. Litteraturens framstilling av motstandskampen blir på flere måter forstått som en stolt del av landets historie. Som tidligere nevnt blir invasjonssdagen forstått som en stor fadese for nordmenn, mens motstandskampen på mange måter blir landets stolte og heroiske tilbakekomst etter invasjonen. Motstandsbildet og heltebildet av nordmenn blir i enda større grad forsterket når de mot alle odds kjempet det som kan forstås som en

suksessrik kamp mot den tyske overmakt. På samme måte blir dette bildet løftet fram i enda større grad når man tenker på risikoen som stod på spill og de stygge konsekvensene som kunne forekomme dersom man mislyktes. Det tyske hemmelige statspoliti, Gestapo, var mest kjent for å stå bak konsekvensene, som også dessverre flere norske motstandere fikk oppleve. Tortur og mishandling i arrestasjon og livet som slave i konsentrasjonsleir er kjente eksempler. Som vi har sett var Magnus Brekke én av de som dessverre fikk oppleve dette. Han ga ikke fra seg et eneste ord av informasjon som tyskerne var ute etter. En framstilling av hvordan nordmenn led under mishandling og slavearbeid som en konsekvens av motstandsarbeidet bidrar også til å løfte fram viljestyrken og dristigheten som bodde i den enkelte nordmann. Dette bidrar til å forsterke bildet av den norske lojaliteten og kjærligheten til fedrelandet i enda større grad.

Noe som også kommer til uttrykk i litteraturens fortellinger om motstandskampen er det sterke og voksende "vi"-fellesskapet. Motstandskampen kan på et vis oppfattes som "inkarnasjonen" av "vi"-fellesskapet. Med andre ord, var framstillingene av motstandskampen et bruksområde for å uttrykke det sterke "vi-et". Dette kan sies å være et fellesskap eller et samhold av en større gruppe mennesker, for eksempel nordmenn eller den tyske befolkningen. Menneskene innenfor fellesskapet deler de samme holdningene, verdiene og viser lojalitet og kjærlighet til det samme, i dette tilfellet et fritt og selvstendig Norge. Dette såkalte "vi"-fellesskapet som kommer til uttrykk i okkupasjonslitteraturen, og hvordan det kontrasteres til fortellingenes antagonist -skal vi se nærmere på i neste del av oppgaven.

4.3 Litteraturens framstilling av "vi" og "de andre"

I metodedelen av denne oppgaven ble det kort nevnt hvordan historiske tekster konstruerer protagonister og antagonist. I denne delen av oppgaven velger jeg å betegne protagonistene som de som kjemper for den "riktige sak" og antagonistene som motstanderne av denne saken. Med andre ord, bruker jeg betegnelsene protagonister og antagonist om de i teksten som blir betegnet som "vi" og "de andre". Historikeren Synne Corell undersøkte i sin doktorgradsavhandling hvordan historiske tekster konstruerer "de andre." Tendensen var at "de andre" var de som var utelatt fra det

nasjonale fellesskapet i krigshistoriene og ofte ble gjort til fiender og motstandere av nasjonen. En annen måte å gjøre det på i følge Corell er å se på bruken av "vi" i tekstene.¹⁴⁵ De som ofte blir betegnet som "vi", i følge Corell er protagonistene og de sentrale aktørene som kjemper på "de godes side." Corell kaller dette for "vi"-fellesskapet. Å undersøke "vi"-fellesskapet er også en måte å se på hvordan "de andre" blir framstilt i fortellingene.¹⁴⁶ Vi har forkunnskaper om hvem som blir plassert under kategorien "vi" og hvem som blir plassert under kategorien "de andre" i oversiktsverk om krigen i Norge med grunnlag i studien til Synne Corell. I det følgende skal vi ikke bare undersøke hvem forfatterne eller bøkene betegner innenfor disse to kategoriene, men også studere hvordan bøkene framstiller "vi" og "de andre".

Det første eksempelet som presenteres er hentet fra Ingvald Rødlands bok, *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane 1940*. I boken skriver han om kampene som foregikk mellom norske og tyske soldater i Bjerkreimsområdet den 19. april. Rødland skriver:

Det senket seg straks en uhyggelig stemning over byen med tanke på våre egne som nå var med i virkelige krigshandlinger med livet som innsats. Etter hvert som ryktet om krigen i Bjerkreim spredde seg utover ettermiddagen, samlet folk seg i gatene, og i kveldingen hadde hundrevis av egersunderne strømmet opp på Damsgårdshjørnet (...) Men det var naturligvis ikke i første rekke falne og sårede tyskere som interesserte folk. Det var først og fremst for å se hvem av de norske soldatene det var gått ut over.¹⁴⁷

I dette avsnittet ser vi hvem som blir betegnet som "våre egne" og hvem som da automatisk blir "de andre". Ikke overraskende mener Rødland med "våre egne", de norske soldatene. Senere på kvelden strømmet hundrevis av egersunderne til sykehuset på Damsgård for å først og fremst se hvordan det gikk med de norske soldatene, skriver Rødland. Her dannes det et bredt "vi"-fellesskap der "våre egne" som er de norske soldatene, blir plassert i fellesskap med de bekymrede egersunderne som møtte opp på sykehuset. For dem var det ikke interessant å vite hvordan det gikk med de tyske soldatene, som da automatisk blir plassert under "de andre". Dette er et godt eksempel på hvordan nordmenn blir framstilt som "vi" og tyskerne som "de andre".

---

¹⁴⁵ Corell, S. (2010). s. 27.

¹⁴⁶ Corell, S. (2010). s. 27.

¹⁴⁷ Rødland, I. (1974). s. 277 – 278.

Det er veldig få eksempler å finne i bøkene der selve ordet "vi", blir brukt konkret i teksten, og hvordan kan vi da si at det dannes et "vi"-fellesskap? Som nevnt tidligere finnes det andre måter å studere dette på i historiefortellingene. Hvordan og hvem er det som blir framstilt som "de snille"? Hvem blir framstilt som "motstanderne av den gode sak" og på den måten blir utsatt for å være "fiendene" i fortellingene? Å finne svar på slike spørsmål er en annen framgangsmåte for å danne oss et bilde av framstillingen av "vi" og "de andre" i tekstene.

En metode for å undersøke dette, er å se på forfatterens ordvalg og setningsoppbygging i fortellingene. Et eksempel finner vi på en av de første sidene i Harald Hamres fortelling om okkupasjonen. Året før krigen kom til Norge, blir Tysklands erobringer i Europa av Hamre, beskrevet som "brutale" okkupasjoner. Da ryktene om Tysklands planer i Norge begynte å svirre for alvor, assosierte mange i landet dette med stormaktens brutale herjinger i Polen og andre land i Europa. Hele seansen ble forbundet med følelser som "frykt" blant nordmenn, i Hamres beskrivelse.¹⁴⁸ "Grusomme krigsrapporter fra Polen", konkluderer Hamre.¹⁴⁹ Et annet eksempel er setningen, "krigens gru kom folk stadig tettere inn på livet."¹⁵⁰ Ord som brutal, grusom, frykt og gru blir forbundet med tyskernes handlinger i 2. verdenskrig. Konsekvensen av Hamres ordlegging og setningsbruk i beskrivelsene sine, gjør at Tyskland blir gjort til gjenstand eller holdt ansvarlig for noe ondskapsfullt. Tysklands okkupasjon av Norge og andre land, ble betraktet og framstilt som en fiendtlig handling som motarbeidet nasjonale fellesskaper i Norge og de andre landene det gikk utover. En slik framstilling fører til at tyskerne blir gjort til eller sett på som "de andre" i fortellingene.

Rødlands grep i boken, *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940 – 1945*, er å konsentrere handlingen, særlig i andre del av boken, om den hemmelige agenten Alf Aakre og hans motstandsgruppe som ble kalt, Aakregjengen. Som nevnt var gruppens formål å drive sabotasje og etterretningsarbeid i Egersundsområdet etter ordre fra ledelsen i England. Det var nærmest en prestisjesak for tyskerne å få tak i Alf Aakre og

---

¹⁴⁸ Hamre, H. (1996). s. 425.

¹⁴⁹ Hamre, H. (1996). s. 423.

¹⁵⁰ Hamre, H. (1996). s. 422.

gjengen hans. De jaktet og jaktet til ingen nytte, konkluderer Rødland innledningsvis.¹⁵¹ I det følgende skal vi se på hvordan Rødland i fortellingene om Aakregjengen framstiller "vi" og "de andre".

For Aakregjengen var det svært viktig å ha et radioapparat for å kunne utføre oppdragene de hadde påtatt seg å fullføre. Beskrivelsene av nordmenns mening om radioapparatforbudet er et godt eksempel på skillet mellom "vi" og "de andre", noe som Rødland får fram i teksten:

Men det er nok sådan dessverre at nå er det forbudt for ærlige mennesker å ha noe slikt – bare nazister har lov å ha radioapparat. Jøssingene kunne lett finne på å høre på løgnene fra London i stedet for å lytte til sannheten fra Berlin. Og det går ikke. Det norske folk må ikke føres på villspor. Så får vi da inderlig håpe at nazistene virkelig lytter til den berlinske sannhet som Goebbels gyter ut over verden.¹⁵²

I det siterte avsnittet får Rødland tydelig fram hva slags formeninger nordmenn kunne ha om radioforbudet. På ironisk og sarkastisk vis uttrykker han at nordmenn ikke syntes noe særlig om nettopp dette. Nordmenn blir i sitatet betegnet som ærlige mennesker som ikke har lov å ha radioapparat. Bare nazister har lov å ha radioapparat. Oppfatningen vi får av dette utsagnet er at nordmenn er gode og snille, og at nazistene ikke er det. Vi får en bekreftelse på dette når det kommer fram i sitatet på ironisk vis at nyhetene fra London var løgn og informasjonen fra Berlin var sannhet. Det var nettopp dette den norske befolkningen ble fortalt av tyskerne når radioene skulle konfiskeres.

"Jøssingene kunne lett finne på å høre på løgnene fra London", "det norske folk må ikke føres på villspor" og "så får vi da inderlig håpe at nazistene virkelig lytter til den berlinske sannhet", er tre eksempler på ironiske utsagn Rødland tydelig får fram. Ironien og sarkasmen som kommer til uttrykk i Rødlands fortelling blir et virkemiddel for motstandsbevegelsens frustrasjon over radioforbudet, en frustrasjon som er felles for mesteparten av den norske befolkningen under okkupasjonstiden. Det er også en påminnelse på at nordmenn ikke var dumme og letturte som tyskerne trodde de var.

---

¹⁵¹ Rødland, I. (1994). s. 6.

¹⁵² Rødland, I. (1994). s. 71.

Etter at Aakregjengen ankom Norge og Egersund fra England, ordnet Edvin, broren til Alf, en jordhytte på Mysing, Helleland, et lite sted rett utenfor Egersund. Hytten skulle være tilholdsstedet for sabotørene så lenge det lot seg gjøre. Moren til Aakre-brødrene, Gesine Aakre, hadde klart å skaffe det etterlengtede radioapparatet som gruppen trengte. Edvin, som bodde hos moren, påtok seg jobben med å kjøre apparatet til Alf og de andre sabotørene i Mysing. På veien ble han stoppet av tysk kontroll. Vaktene skulle kontrollere om han hadde kjøretillatelse og om han fraktet illegale ting. Kjøretillatelse hadde han ikke, men han hadde radioapparatet i bagasjerommet.¹⁵³ Rødland skriver:

Edvin ser gendarmene an, og finner at de ser ikke ut som den verste type av herrefolket (...) Edvin tenker intenst på en eller annen utveg, prater i vei for å ikke lage ubehagelige pauser, og roter etter kjøretillatelsen som han ikke har. Gendarmen strekker ut armen for å åpne bagasjerommet, da ideen slår ned i Edvin som lyn fra klar himmel.¹⁵⁴

Ut av ingenting klarte Edvin å improvisere seg fram til å spørre vaktene om de vil ha egg, på tysk. Begge vaktene lyste opp av det Rødland beskriver som "et magisk ord", altså egg. Eggene som lå hjemme, bare 30-40 meter fra kontrollposten, ble hentet og vipps så kom han seg unna kontrollen.¹⁵⁵ Rødlands framstilling av denne episoden danner et bilde av lettlurte tyskere. Vaktene blir på en indirekte måte latterliggjort for å ikke ha gjort jobben sin ordentlig, eller for å bli "utspilt" av et kilo med egg. Samtidig dannes det et bilde av en lur Edvin Aakre som enkelt klarer å komme seg unna trøbbel fra de tyske vaktene.

I denne boken (*Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940 – 1945*) er det flere tilfeller der tyskerne mislykkes i å få kloen i sabotørene, noe som det blir gjort narr av i fortellingene. Å gjøre narr av tyskere som mislykkes har som effekt at "vi"-fellesskapet heves over "de andre". Det dannes et bilde som sier at "vi" – nordmenn, er bedre enn "de andre", tyskerne. Dette bidrar til å forsterke skillet mellom "vi" og "de andre". Et annet eksempel som forsterker skillet og forstørrer avstanden mellom nordmenn og tyskere er setningen: "De ser ikke ut som den verste type av herrefolket". Herrefolk er et gammelt begrep som ble brukt om erobrere som hersket over og undertrykket den nedkjempede

---

¹⁵³ Rødland, I. (1994). s. 72.

¹⁵⁴ Rødland, I. (1994). s. 72.

¹⁵⁵ Rødland, I. (1994). s. 72.

gruppen.¹⁵⁶ Begrepet ble også brukt om det tyske folk, av nazistene selv. På den måten hevdet nazistene at de var bedre enn andre. Sitatet over, får fram sarkasmen til at nazistene hever seg over andre.

26. april, tidlig på morgenen fant det sted en hendelse som av de fleste lokalhistorikerne blir beskrevet som en tragisk og trist hendelse. Det var da Edvin Aakre tok sitt eget liv heller enn å bli tatt av Gestapo som overrumplet hans hjem. Det som skjedde under hendelsen har jeg skrevet om tidligere i oppgaven. Blant gestapistene som var til stede, var det en som het Feuerlein. Han fikk tilnavnet Barrabas, som i følge evangeliene er en jødisk opprører og drapsmann.¹⁵⁷ Navnet Barrabas, forteller oss mer enn nok om bildet vi får av Feuerlein. Rødland bruker ordet "banditter" om de andre gestapistene som er til stede under overrumplingen. Feuerlein hyler og brøler intenst mot Gesine Aakre som ikke vil fortelle hvor sønnen er. Sinnet bygger seg opp hos Feuerlein.¹⁵⁸ Rødland skriver:

Feuerlein snur seg igjen brått, og kommer truende bort til fru Aakre. Han åpner munnen for å si noe, en ser de kraftige tennene hans. Det minner om en krokodille som er klar til å grefse. Han skal akkurat til å slå tennene sammen for å brøle noe viktig han er kommet på – da smeller det – flere pistolskudd som skjærer gjennom morgenstillheten.¹⁵⁹

Framstillingen av Feuerlein minner om typiske onde fiender som vi generelt møter på i heltehistorier. Feuerlein blir nærmest beskrevet som en psykopat og som et ondskapsfullt monster. I likhet med Feuerlein blir Gestapos forhørsleder, Hölscher, og de andre gestapistene beskrevet på samme måte i boken *Egersundere og Dalbuer i kamp 1940-1945*, av Berglyd.¹⁶⁰ I sinne over at Edvin Aakre ikke ble tatt i live, skal de ha sparket og satt åtte kuler i det døde legemet. Legemet ble kremert og asken strødd ut på havnen i Stavanger. Forhørslederens hevngjerrighet og blodtørstighet blir framhevet i framstillingen: "Jeg skal ikke hvile før jeg har gjort slik med hele familien Aakre", skal Hölscher ifølge Berglyd ha skreket.¹⁶¹

---

¹⁵⁶ Schackt, J. (2012). Hentet fra: <https://snl.no/herrefolk>

¹⁵⁷ Asgaard, R. (2013). Hentet fra: <https://snl.no/Barabbas>

¹⁵⁸ Rødland, I. (1994). s. 83 – 84.

¹⁵⁹ Rødland, I. (1994). s. 84.

¹⁶⁰ Berglyd, J. (1988). s. 72.

¹⁶¹ Berglyd, J. (1988). s. 71.

En slik beskrivelse av de tyske gestapistene og hvordan de opptrer gjør at man som leser får medfølelse for Gesine Aakre og de andre pårørende. Gesine Aakre som er i en forferdelig vanskelig situasjon, framstår som en sterk og lojal kvinne. Hun blir sterkt truet av gestapistene, men likevel kommer det ikke ut en eneste lyd av munnen hennes som vil avsløre sønnen. Teksten gir inntrykk av at dette ikke bare er på grunn av hennes kjærlighet til sønnen, men også på grunn av hennes lojalitet til sitt fedreland.

Framstillingen av fru Gesine Aakre blir på mange måter et bilde på det sterke og trofaste "vi"-fellesskapet som eksisterte blant nordmenn. Samtidig kan hennes historie bli stående som en illustrasjon på lidelsene og ofringene til det norske folk under krigen. På den måten blir formidlingen av hendelsen også et eksempel på et "lidelsesfellesskap" som er bundet sammen av ofringen og smerten, mange nordmenn delte.

Et annet kort eksempel som tydeliggjør skillet mellom "vi" og "de andre", er teksten under et bilde i *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940 – 1945* på s. 128. På bildet ser vi to tyske soldater som nyter den praktfulle norske naturen. Under bildet skriver Rødland: "Til å begynne med oppførte mange tyske soldater seg som turister på reise. Her er to av de uønskede turistene på sight-seeing på Varberg høsten 1940".¹⁶²

Til å begynne med oppførte mange tyske soldater seg som turister på reise. Her er to av de uønskede turistene på sight-seeing på Varberg høsten 1940.

---

¹⁶² Rødland, I. (1994). s. 128.

På bildet ser vi altså to tyske soldater som nyter utsikten fra Varberg, det mest kjente av de få fjellene i Egersund. I bildeteksten er ordet som stikker mest fram, "uønskede". Ordet blir et symbol på den generelle holdningen nordmenn hadde til okkupantene. Bildeteksten forteller oss at dette er folk man ikke har noe til overs med, som ikke har noe å gjøre i vårt land, noe som selvsagt er en naturlig måte å tenke på siden de var okkupanter.

Tidligere skrev jeg at denne boken gir mye oppmerksomhet til den interne kampen mellom Gestapo og Aakregjengen. Å få tak i sabotørene var en prestisjesak. Gang på gang mislyktes tyskerne i dette. Rødland legger ut om en slik episode som fant sted mot slutten av krigen, i en bygd kalt for Steine. En liten bygd i området. Sabotørene holdt til på en hytte på Steine, som tyskerne hadde fått vite om. En hel del, rundt 30 – 40 tyske soldater la på marsj mot sabotørene fra alle retninger i det som skulle være en stor omringningsaksjon. Dette skulle være slutten på eventyret for Aakregjengen. Det var tidlig om morgenen og sabotørene hadde ikke stått opp før de ble vekket av en lokal gutt som fortalte hva som skulle skje. Sabotørene pakket det viktigste, delte seg i to grupper, ble enige om et møtested, før de la på sprang med livet som innsats. De hadde hell og lykke med seg da de på utrolig vis slapp unna et voldsomt inferno av et kuleregn fra de tyske maskingeværene.

Det merkelige med denne episoden forekommer på flukten, etter pausen fra de tyske skuddene, når den ene av den delte sabotasjegruppen møter på et nytt tysk soldatlag på 10 – 12 mann, 50 – 60 m unna. I følge Rødland var lederen av troppen sliten og tørket av svette med et lommestørkle som han brukte til å vinke til sabotørene med når han fikk øye på dem.¹⁶³ Rødland skriver:

Og Alf har åndsnærværelse til å vinke igjen. Ingen sier noe med det samme. De er helt målløse. Og tyskerne forsvinner stille og rolig nedover bakkeskråningen.

- Var det virkelig tyskere? Spør You.

- Eller var det bare innbilning? Spør Tønnes.¹⁶⁴

De blir i ganske godt humør. Lykken synes igjen å smile til dem. Alle er de svært forundret. Hva var det som gikk av tyskerne? Der kan vel ikke være en annen forklaring enn at der er sivilklede tyskere i heia, og nå er de selv blitt tatt for gestapister. Sabotørene gikk så rolig og likegyldig da de

---

¹⁶³ Rødland, I. (1994). s. 170 – 174.

¹⁶⁴ Rødland, I. (1994). s. 174.

så soldatene, at det må ha fått dem til tro at det var noen av deres egne de så, og ikke selve det jagede vilt.¹⁶⁵

Etter denne spesielle hendelsen fortsatte flukten videre mot det avtalte møtestedet på Gjersdal, hvor begge de splittede gruppene forhåpentligvis skulle møte hverandre igjen. Veien var nå fri for soldater, men litt senere fikk de øye på en enslig tysk soldat, i dekning bak en stein.¹⁶⁶ Rødland forteller:

Flyktningene forandrer ikke marsjretning. De går stille og rolig videre mot den truende fare, og småprater. Det ser ikke ut for at nervene slår klikk hos noen av dem. Men de går som på nåler i bakkehellet, og venter bare på å få en kule i kroppen. Hvem sikter tyskeren på, tro? En ubeskrivelig og ubehagelig følelse å gå slik og vente på det første skudd (...) Soldaten skyter ikke. Han bare kikker på dem. Dette overgår alt. For andre gang i dag møter de fienden, og de passerer hverandre helt fredelig. Denne tyskeren må også ha sett at sabotørene hadde iaktatt ham, men de går videre som om alt er i orden. Er det bare det som har dupert soldaten? Eller ville han ikke skyte på dem? Det vil aldri bli oppklart. At Alf, Paul, You og Tønnes spaserer forbi slik de gjorde, er jo toppmål av frekkhet.¹⁶⁷

Veien var igjen klar. Det som begynte så uhyggelig, syntes å bli bedre etter hvert. Til slutt ble sabotørene gjenforent i Gjersdal, uskadet utrolig nok.¹⁶⁸ De var så vidt de hadde kommet seg unna med livet. Hva forteller denne episoden oss om tyskerne?

Gestapo hadde i lang tid hatt et stort ønske om å ta Aakregjengen. Aakregjengen var på mange måter en plage og irritasjon som var i veien for det tyskerne ønsket å oppnå i okkupasjonstiden. Dette fikk befolkningen for alvor merke når Edvin Aakre døde. Tyskerne hadde aldri vært så nære i å få kloen i sabotørene, som beskrevet i hendelsen over. Framstillingen av de to merkelige situasjonene der sabotørene fikk passere fritt rett foran nesen på tyskerne, er på mange måter et bilde som illustrerer at tyskerne ikke var allmektige og at de kunne gjøre amatørmessige tabber. I innledningen blir vi introdusert for Gestapos forhold til Aakregjengen og dette blir hele tiden en påminnelse i boken. Aakregjengens innsats og kamp mot okkupasjonsmakten blir en representant for nordmenns stolthet. At de hver gang kom seirende ut av "dueller" mot Gestapo var noe å være enda mer stolt av. Det var en intern kamp mellom gruppen og Gestapo. Bokens formidling av sabotasjegruppens "interne seire" over Gestapo bidrar til å danne

---

¹⁶⁵ Rødland, I. (1994). s. 174 – 175.

¹⁶⁶ Rødland, I. (1994). s. 175.

¹⁶⁷ Rødland, I. (1994). s. 175.

¹⁶⁸ Rødland, I. (1994). s. 175 – 176.

et heroiserende bilde av gruppen, samtidig som sabotørene blir representanter for et bilde av smarte og lure nordmenn.

Som vi har sett kunne selv tyskerne gjøre feil og framstillingene vi har sett, er et godt eksempel på etableringen av et bilde av dumme og lettlurte tyskere. Selv om det var mye flaks involvert for de norske sabotørene i de to merkelige møtene med de tyske soldatene, klarte de å holde roen og opptre kaldt i disse situasjonene. Siden Aakregjengen kjempet på den "riktige siden" blir deres innsats og suksess også en seier for sivilfolket som var på deres side. På den måten blir gruppen en god representant for "vi"-et i fortellingene.

Invasjonsdagen var "de andres" suksesshistorie" og "vi"-fellesskapets nederlag, men nå var det altså "vi"-fellesskapets tur til å skinne i fortellingene om motstandskampen. Fortellingene om motstandskampen etablerer slik et bilde av nordmennenes revansje. Fra en framstilling av et svakt og passivt "vi" på invasionsdagen, etableres det nå et sterkere, mer sammensveiset og motstandsdyktig "vi".

Hendelsen som er beskrevet over i *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940 – 1945* av Rødland, kan sammenlignes med det Harald Hamre skriver i *Egersund Byhistorie 1880 – 1965*. Hamre forteller om postekspeditøren Olaf Lorentzen fra Egersund. Hamre skriver her:

Olaf Lorentzen og hans nærmeste kolleger spilte sine dobbeltroller med livet som innsats. Når politiet gang på gang prøvde å avsløre ham, trøstet han seg med at det ikke alltid var de mest begavede av det sammenraskede nazipoliti som foretok etterforskning.¹⁶⁹

Dette sitatet illustrerer det samme bildet av tyskerne som vi får servert av Rødland i *Hemmelig oppdrag*. Tyskernes overlegenhet og makt over nordmenn blir tonet ned. Samtidig blir "vi"-fellesskapet løftet fram som noe selvstendig og selvsikkert som er i stand til å konkurrere mot "de andre", representert av Olaf Lorentzen, i eksempelet.

Tidligere i oppgaven skrev jeg om den kollektive motstanden som oppstod blant det norske folk. Et eksempel på dette var når lærerne som nektet innordne seg

---

¹⁶⁹ Hamre, H. (1996). s. 459.

Lærersambandet skulle deporteres. Et folkehav samlet seg på jernbanestasjonen i Egersund for å vise sin støtte til lærerne. Det som startet som en taus sympatiaksjon munnet ut i en rørende masseprotest. Da toget ankom stasjonen var lydstyrken så høy fra hurra-ropene at den hørtes langt utover distriktet, skriver Hamre.¹⁷⁰ Som vi ser fra denne framstillingen er "vi", nordmenn som demonstrerer mot nyordningen til Nasjonal Samling.

Inntrykket vi får av denne hendelsen og andre hendelser, er et sterkt og samlet "vi"-fellesskap bestående mennesker som deler felles holdninger, meninger og samme nasjonal følelse. "Vi"-fellesskapet er noe abstrakt som forener nordmenn i en stor konkret gruppe bestående selvstendige og selvsikre nordmenn som kjemper for at en nasjon og et landskap ikke skal havne i "fremmede" og "onde" henders kontroll, altså tyskerne eller "de andre". "Vi"-fellesskapets styrke og motstand mot tyskerne blir løftet fram som en avgjørende stopper for NS sine ideer om et korporativt system basert på førerprinsippet. Tyskerne innså at gjennomføringen av nyordningen ville bli vanskelig. Dette blir av Hamre beskrevet som en av de viktigste slag i den sivile motstandskampen, og det er takket være det sterke "vi"-fellesskapet.¹⁷¹

Tidligere i oppgaven så vi på framstillingen av de innledende sammenstøtene mellom tyske og norske styrker i Vikeså-området, i april dagene. Grunnen til at vi her kommer tilbake til dette, er fordi framstillingen uttrykker elementer som illustrer et ondskapsfullt bilde av de tyske soldatene. I kampene mistet tyskerne en offiser og flere soldater. Som en reaksjon på dette svarte tyskerne med et forsterket angrep med bombekastere og fly som la veier, hus, gårder og en del kyr under mitraljøseild. Til tross for dette ble ingen norske drept eller såret. I sinne og frustrasjon over å ha mistet en offiser, beskyldte tyskerne, etter hendelsen, de sivile for å ha snikmyrdet offiseren. I forbindelse med dette fortok de en massearrestasjon. 34 uskyldige personer fra Malmei, Ivesdal og Eigeland ble arrestert.¹⁷² Hvorfor tyskerne foretok en massearrestasjon av uskyldige mennesker, har ikke Berglyd gjort en nærmere gransking av. Likevel legger forfatteren til rette for leseren til å undre og stille spørsmålstegn over de tyske

---

¹⁷⁰ Hamre, H. (1996). s. 461.

¹⁷¹ Hamre, H. (1996). s. 462.

¹⁷² Berglyd, J. (2000). s. 143 – 144.

handlingene, ved å ta opp hendelsen. Kunne det tyde på en ren ondskapsfull hevnaksjon som en konsekvens av at tyskerne ikke klarte å oppnå det resultatet de ville i kampen mot de norske soldatene? Framstillingen gjør det lettere for leseren til å stemple tyskerne som den "onde fienden".

I de eksemplene vi har sett på til nå har vi fått innsikt i hvordan de valgte historikerne har framstilt "vi" og "de andre" i de lokalhistoriske tekstene. Vi har sett at nordmenn blir framstilt på en positiv måte som de oppriktige og gode. Roten til all ondskap er å finne hos tyskerne. Krigføringen og styringen til tyskerne, ikke bare i Norge, men og i andre europeiske land blir beskrevet som grufulle og brutale. Frykt og redsel er ord som spesielt er forbundet med Gestapo. I boken, *Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940 – 1945*, av Ingvald Rødland, er oppmerksomheten stort sett rettet mot tyske nederlag og norske oppturer. Da spesielt når det gjelder Gestapos jakt på Aakregjengen i Dalanedistriktet. Tyske tabber blir gjort til gjenstand for latter. En slik tilnærming bidrar til å tone ned bildet av tysk dominans og overmakt, og løfter opp nordmennene.

Eksemplene vi har sett på av framstillingen av "vi" og "de andre" i de lokalhistoriske tekstene minner tydelig om det den belgiske historikeren Pieter Lagrou kaller for en patriotisk minnekultur. Som tidligere nevnt i innledningen mente Lagrou at nasjoner etter 2. verdenskrig hadde behov for å formidle en historie som nasjonen kunne leve med. Historien skulle ha en positiv og oppbyggende effekt på gjenreisningen av landet. Oppmerksomheten ble av den grunn rettet mot det som bidrog til å skape positivitet, begeistring og kjærlighet til landet. Formidlingen av motstandskampene, triumfene, lojaliteten og samholdet, skulle bidra til å ernære gjenreisningen.¹⁷³ I eksemplene vi har sett på, både i fortellingene om motstandskampen og framstillingen av nordmenn og tyskere ser vi mye av det som kjennetegner Lagrous patriotiske minnekultur. Bildet er imidlertid mer komplekst. Med hensyn til framstillingen av "vi" og "de andre" som når har blitt presentert, skal oppgaven i det følgende ta for seg eksempler eller tilfeller som ikke er så typisk for en patriotisk minnekultur. Hvordan bryter disse eksemplene som litteraturen presenterer med den patriotiske minnekulturen?

---

¹⁷³ Brakstad, V. I. (2006). s. 21.

4.3.1 Et nyansert bilde av tyskerne

Framstillingene vi har sett på til nå, danner et mer kontrasterende svart-hvitt bilde av tyskere og nordmenn. Enkelte steder i tekstene møter vi derimot en framstilling som etablerer et mer nyansert bilde der skillet mellom nordmennene og tyskerne er mindre. Tyskerne blir sammenlignet med nordmennene, og det blir trukket likheter mellom dem. Med bakgrunn i dette, kan vi si at de følgende eksemplene oppgaven nå vil ta for seg ikke går i retning av en typisk patriotisk minnekultur. Kanskje er disse eksemplene et frampek mot trenden som følges i den nyere og framtidige historieformidlingen?

I *Egersund Byhistorie 1880-1965*, av Harald Hamre, blir dramaet som foregikk i Egersund tonet ned i forhold til hva som foregikk andre steder i Norge. Byen ble ikke rasert og ikke et eneste bygg ble ødelagt av krigshandlinger. "Sammenlignet med mange av de andre norske byene slapp Egersund forholdsvis lett fra de fem krigsåra", forteller Hamre".¹⁷⁴ Litteraturens framstilling av tyskerne, som oppgaven akkurat har tatt for seg, skaper et bilde av fiendtlige og avskrekkende tyske gestapister, soldater og offiserer. Nå skal vi se på eksempler der Hamre får fram en helt annen side av tyskerne som viser det stikk motsatte.

På Slettebø var det i perioder stasjonert nærmere 4000 tyskere. Selvfølgelig satte de sitt preg på den lille byen, som bare hadde vel 3200 innbyggere. Men stort sett oppførte de seg høflig og unngikk unødvendige provokasjoner. Blant de lokale NS-folkene var det ingen umenneskelige torturister. De utførte de ordrene de fikk, men tok sjelden egen initiativ. Naturlig nok ble de mislikt. Men mange av dem viste både forståelse og storsinn i kritiske situasjoner. Det verste med overløperne var at man aldri kunne vite hva de holdt på med.¹⁷⁵

Framstillingen av tyskerne i dette eksempelet strider med det bildet som vi har sett bli dannet i de tidligere eksemplene: nådeløse tyskere i kamp og på hevntokt, og fryktinngytende gestapister på arrestasjons- og rassaoppdrag. Her, i dette eksempelet, kommer den mer menneskelige siden av høflige og mer fredelige tyskere fram. De lokale NS-folkene som også kan kategoriseres som "de andre"

---

¹⁷⁴ Hamre, H. (1996). s. 467.

¹⁷⁵ Hamre, H. (1996). s. 467.

er en del av dette bildet. Jobben de gjorde, ble gjort på ordre og ikke på eget initiativ. Hamre forteller at de var forståelsesfulle og gavmilde i kritiske situasjoner.

Tyske musikkorps som marsjerte gjennom gatene i sentrum fant fort tonen med norske guttunger. Nysgjerrigheten og spenningen knyttet til tyskerne gjorde at de hadde en gjeng med gutter halende etter seg i gatene. Etter hvert utviklet det seg til at tyskerne lot seg friste til å sparke litt fotball med dem. Guttungene lo av rare tyske ord og hjalp så godt de kunne med å forklare tyskerne det de ikke forstod. Tyskerne var så godt likt at guttene kunne løpe til butikken og kjøpe sjokolade og andre godsaker for dem for en liten sum av penger, forteller Hamre.¹⁷⁶ Likevel var den yngre delen av befolkningen, særlig ungdommer, også de første til å merke hvor grensen gikk. Konsekvensene av rappkjeftede vendinger, guttestreker og annen provoserende oppførsel var forhør og fengsel.¹⁷⁷

I arbeidet med boken *Krigsminner i Dalane og på Sør-Jæren* var Berglyd i kontakt med tyske informanter som hadde hatt oppdrag i Egersund og Dalane. En av dem var artilleristen Friedrich Wilhelm Marseille. Marseille kom flere ganger i kontakt med sivilbefolkningen, ofte var de bønder som han selv.¹⁷⁸ I det følgende presenteres et lite utdrag hentet fra boken som viser hvor godhjertet Marseille var:

En gang kom han i prat med en bonde som hadde ei sjuk ku. Kua hadde fått i seg dårlig gress, noe som hadde ført til gassdannelse og oppsvulming av magen. Marseille tok bajonetten og stakk hull. Hevelsen ga seg, og kua klarte seg. Den norske bonden var svært glad over at kua ble reddet.¹⁷⁹

Som vi ser fra dette eksempelet blir ikke alle tyskere framstilt som fiendtlige og skumle. Flere av dem kom godt overens med befolkningen. I motsetning til de tidligere eksemplene der framstillingene lager større avstand mellom nordmenn og tyskere, blir skillet og avstanden mellom dem mindre i eksemplene vi nå har sett på.

Bernhard Kürten var en annen av informantene som delte sin historie om sine opplevelser og minner fra okkupasjonstiden med Berglyd. Kürten hadde ingen erfaring

---

¹⁷⁶ Hamre, H. (1996). s. 447.

¹⁷⁷ Hamre, H. (1996). s. 447 – 448.

¹⁷⁸ Berglyd, J. (2000). s. 96.

¹⁷⁹ Berglyd, J. (2000). s. 96 – 97.

med førstegangstjeneste i militæret da 2. verdenskrig brøt ut, men han fikk seks ukers kurs og litt praksis til militæropplæring, rett før krigens utbrudd.¹⁸⁰ I følge han selv, gjengitt av Berglyd, var han svært mye i mot nazismen. Han var også i mot bruk av våpen og hadde ikke noe i mot det norske folk.¹⁸¹ Selv om han vegret seg over oppgavene han fikk, var en ordre nødvendig og ikke noe han kunne slippe unna. Kürten gjorde så godt han kunne for å få andre oppgaver innen kystbatteriet, for å unngå direkte våpenbruk. Da han ble overført til et nytt batteri fra Eigerøy til Oгна, måtte han utvise tålmodighet da han ble satt til å skrubbe rust av eldre kanoner. Ønsket var å tjenestegjøre ved en lyskaster, for da kunne han leve sitt eget liv, utenfor de daglige forpliktelsene innen batteriet.¹⁸² Etter en tid ble han tilbudt et underoffiserskurs av batterisjefen:

Han svarte at det ønsket han ikke, han ventet bare på at krigen skulle ta slutt, slik at han kunne bli fri militærlivet. Samtidig ga han uttrykk for at han gjerne kunne ønske seg oppgaver ved eventuelle fremtidige lyskaster. Batterisjefen ble rasende, og truet Kürten med krigsrett, noe som ikke skjedde. Ønsket om å gjøre en innsats ved lyskasteren, må likevel ha blitt notert, for da en av de tre soldatene ved lyskasteren på Nygård ble syk, fikk Kürten sjansen.¹⁸³

Etter hvert fikk han en så god innsikt i alt som handlet om lyskasterer at han fikk hovedansvaret for én. Fra slutten av 1943 og krigen ut fikk dermed Kürten oppgaver han kunne leve med. Et dagligliv utenfor batteriet ga han også muligheten til å kommunisere med sivilbefolkningen.¹⁸⁴ Berglyd gjengir Kürtens fortelling om hans møte med nordmenn:

Han var kontaktsøkende og bygget gradvis opp et vennskap med folk i det lille Sirevågsamfunnet. Særlig gode venner ble han med Anna og Trygve Ege og landhandler Svanes. Nyttårsaftenen 1945 inviterte han Ege-ekteparet til å feire årsskifte sammen med seg i lyskasterbrakken, og de to gjestene kom (...) videre forteller Kürten at fru Ege var plaget av astma, og at han skaffet henne medisiner. Til gjengjeld fikk han varme klær og mat. Kürten klarte også å låne dem en radio, slik at de fikk høre på nyheter fra England (...) hvor nært forhold han hadde til Sirevågsfolk, kommer kanskje best til uttrykk når han forteller at landhandler Svanes var villig til å skjule han og få han over til det nøytrale Sverige, om noen ved krigsslutt skule finne på å plage han.¹⁸⁵

Med denne fortellingen ønsker Berglyd å få fram at det også fantes "gode" tyskere. De var mennesker de også, og på mange måter like oss nordmenn. Trolig var det flere tyske

---

¹⁸⁰ Berglyd, J. (2000). s. 103.

¹⁸¹ Berglyd, J. (2000). s. 104.

¹⁸² Berglyd, J. (2000). s. 104.

¹⁸³ Berglyd, J. (2000). s. 105.

¹⁸⁴ Berglyd, J. (2000). s. 105.

¹⁸⁵ Berglyd, J. (2000). s. 105.

soldater som Bernhard Kürten som deltok i 2. verdenskrig i Europa. Dette eksempelet viser at ikke alle tyskere støttet det de ble satt til å kjempe for, nazismen. Dette og lignende eksempler, etablerer et bilde av mennesker som hadde blitt påtvunget å utføre bestemte oppgaver. Som Kürten, i følge Berglyd sa, måtte man være profesjonell og utføre de oppgavene en fikk.

En slik framstilling og de andre eksemplene vi nå har sett på bidrar til å komplementere framstillingen av den norske okkupasjonstiden som en kamp mellom "gode nordmenn" og "onde tyskere". Fortellingene om fiendtlige og onde tyskere blir likevel ikke vesentlig svekket som en følge av de eksemplene som nå har blitt presentert. Den humane siden av tyskerne blir heller et tillegg til det allerede etablerte bildet av tyskerne som "de andre". Men bildet som etableres av tyskerne er altså mer komplekst enn et rent svart-hvitt-bilde.

I følge Berglyd var det spesielt to tyskere som satte sine spor i lokalmiljøet i Egersund. Den første vi skal ta for oss nå er Rittmeister Frierich Rudolf Eickhorn. Han var lederen for tyskerne som besatte Egersund. Da tyskerne erobret Egersund var Eickhorn fornøyd med lokalbefolkningens samarbeidsvillighet slik at det ikke oppstod noen problemer. I tråd med dette passet han nøye på at offiserene og soldatene hans fulgte befalingen om at nordmenn skule vinnes gjennom vennlighet, slik at det ikke ble store belastninger for sivilbefolkningen.¹⁸⁶

I boken, *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane 1940* av Rødland, fortelles det om noe som huskes godt av lokalbefolkningen i Egersund:

17. april 1940, stod det i avisen Dalane Tidende med store bokstaver: "DE TYSKE TROPPER SKAL HA SKYTEØVELSER I ETTERMIDDAG. BLI DERFOR IKKE REDD OM DE HØRER SKUDD".¹⁸⁷ I følge Rødland var det rørende for befolkningen å lese i avisen om den omsorgen Eickhorn hadde for å ikke skremme befolkningen. Denne meldingen sørget Eickhorn også å få sendt på ny gjennom ordfører Asbjørn Hadland, for å sikre at alle skulle få det med seg. I meldingen stod det: "Den tyske kommando har hittil ikke

---

¹⁸⁶ Berglyd, J. (1990). s. 48 – 50.

¹⁸⁷ Rødland, I. (1974). s. 268.

gått til så strenge forholdsregler som det er blitt gjort på andre steder av den grunn at byens befolkning har opptrådt på en så rolig og behersket måte”.¹⁸⁸

Mildere forhåndsregler var på en måte en belønning sivilbefolkningen fikk for samarbeidet og forståelsen den hadde vist. En slik framstilling skaper også et godt bilde av nordmenn som håndterte den vanskelige situasjonen på en samarbeidsvillig og konstruktiv måte, ved å innordne seg de tyske befalingene.

Den andre tyske øverstkommanderende som var godt plantet i minnet til lokalsamfunnet i følge Berglyd, var major Werner von Krehan.¹⁸⁹ Krehan fikk hovedansvaret for Egersund etter Eickhorn. Selv om han i blant kunne være nok så streng, huskes han også som ydmyk og fredelig. I et brev til Berglyd fortalte Krehan at han gjorde alt han kunne for å beskytte sivilbefolkningen i Egersund mot overgrep, dette gjaldt også beslaglegging av hus. Sommeren 1989 kunne hans kone bekrefte at Krehan fortsatt hadde kontakt med enkelte personer fra lokalmiljøet helt fra krigens dager.¹⁹⁰

Noe som i utgangspunktet også danner et mer positivt bilde av tyskerne, er noen av punktene i direktivene til landgangstroppen som soldatene fikk. Her kommer instruksjonen om fredelig samarbeid fram. Forpleining av troppene skulle i følge direktivet bare pålegges i den grad norsk næringsliv kunne håndtere det, uten skade for landets egen forsyning. Dersom det ville kreve ytelse av landet, skulle lov om rekvisisjoner i Tyskland anvendes tilsvarende. Ytelser skulle ifølge direktivet betales kontant. Den tyske virksomheten skulle altså belaste befolkningen minst mulig. En slik framstilling danner et bilde av omtensomme og hensynfulle tyskere.

I tillegg til direktivene fikk de som var utstasjonert, retningslinjer for hvordan de skulle opptre i personlig forbindelse med det norske folk. Rødland legger fram direktivene:

1. Nordmennene har en utpreget nasjonalfølelse (...) Altså: Unngå alt som kan krenke den nasjonale ære.
2. Nordmannen er ytterst frihetselskende og selvbevisst. Han avslår enhver tvang og enhver underkastelse. Han har ikke noen sans for militær tukt og autoritet. Altså: lite befaling, lite

---

¹⁸⁸ Rødland, I. (1974). s. 268.

¹⁸⁹ Berglyd, J. (1990). s. 50.

¹⁹⁰ Berglyd, J. (1990). s. 50, 54- 55.

- harde ord. Det fyller ham med motvilje og er virkningsløst. Søk saklig å forklare og overbevise. Humørfylt tale når lengst. Unødig skarphet og formynderi krenker selvfølelsen.
3. Nordmannen er i sitt vesen (lik frisiske bønder) innesluttet og tilbakeholden, langsam i tenking og handling, dertil også mistroisk mot alle fremmede. Altså: Intet "Hetz"-tempo. Gi tid.
  4. Nordmannens hjem er etter gammelgermansk oppfatning hellig. Gjestfrihet blir gjerne vist. Eiendom er ukrenkelig. Hjemmet blir ulåst. Tyveri er nesten ukjent og gjelder for skam. Altså: La være uthvert uberettiget inngrep, selv hvor gjenstander ligger fritt omkring. "Besørge", "organisere" osv. gjelder for tyveri og er under alle omstendigheter forbudt.
  5. Nordmannen har ingen forståelse av krigen. Det sjøfarende og handelsdrivende folk har sympati for England. Det frykter Russland. For nasjonalsosialismen er der, - med få unntagelser - ingen forståelse. Altså unngå politisk diskusjoner.
  6. Nordmannen liker en hjemlig, hyggelig tilværelse. Han kan vinnes gjennom vennlighet, ved små oppmerksomheter og anerkjennelse av hans person. Altså: Ingen påtrengenheter, særlig likeoverfor kvinner.
  7. Det tyske språk blir nesten forstått overalt. Forutsetning: Tal langsomt og tydelig.¹⁹¹

Direktivene danner et bilde av respekten tyskerne hadde for nordmenn, at de ble oppfattet innenfor den ariske rase. På den måten kan direktivene brukes for å indirekte løfte fram nordmenn. Selv om direktivene var litt kategoriserende, prøver tyskerne å forstå det norske folk på dets egne premisser. Retningslinjene gir oss et bilde av forkunnskapen tyskerne trodde de hadde om nordmenn. De danner "oppskriften" på den gode og vennlige tysker og viser oss at de hadde kulturell forståelse og at de i utgangspunktet ønsket å opprettholde gode relasjoner med nordmenn. Samtidig ser vi også en tydelig framstilling av nordmenn i punktene som står over. Nordmannen framstilles som et sterkt, selvsikkert og selvstendig individ med kjærlighet for seg selv, andre nordmenn og nasjonen. Selv sa Rødland seg enig og mente retningslinjene ga en "temmelig god karakteristikk av det norske folk og det norske folkelyne".¹⁹²

4.3.2 Oppsummering

Nå har vi sett på hvordan den utvalgte litteraturen framstiller "de andre" og "vi" og hvordan den etablerer det vi kaller for et "vi"-fellesskap. Ikke overraskende blir tyskerne og andre som samarbeidet med dem gjort til fiendene og de onde i litteraturen. Nordmenn som støttet England og kjempet i mot tyskerne, framstilles som kjemperne av den riktige sak. Med grunnlag i dette blir nordmenn som kjempet for frihet og selvstendighet fra den tyske okkupasjonen, plassert i et "vi"-fellesskap, mens okkupantene (tyskerne) og nordmenn som samarbeidet med dem blir plassert under

---

¹⁹¹ Rødland, I. (1974). s. 157 – 158.

¹⁹² Rødland, I. (1974). s. 158.

"de andre". Oppgaven har vært innoem tre ulike framstillinger av "de andre", og i det f8lgende vil oppgaven klare opp i de tre ulike bildene som blir etablert av tyskerne.

Tidligere nevnte jeg at det i liten grad eksisterte et sterkt "vi"-fellesskap i fortellingene om invasjonssdagen. Få i den norske befolkningen visste hva som foregikk og hva framtiden ville bringe. Tiden var preget av redsel og usikkerhet. Framstillinger av invasjonssdagen preget av passivitet og lite motstand, gir leseren et slags hint om en overgivelse allerede på dette tidspunktet, selv om det foregikk militære kamper i dagene senere. Fortellingene legger til rette for en framstilling som gj8r kapitulasjonen mindre overraskende, for eksempel gjennom påminnelsen av styrkeforskjellene mellom tyskerne og nordmennene.

Under det samme temaet, invasjonssdagen, blir tyskerne framstilt som overlegne og mye bedre rustet for oppgaven sin enn det nordmennene var. I litteraturens framstilling av invasjonssdagen blir det dermed etablert et bilde av systematiske, smarte og taktisk intelligente tyske soldater. Den store forskjellen i makt og styrke mellom tyskerne og nordmennene blir ofte en påminnelse i fortellingene. "De andre" hadde et klart overtak på "oss". Hvorfor litteraturen framstiller tyskere og nordmenn i forhold til hverandre slik som den gj8r kan det være mange grunner til. Min tanke er at man i forhold til invasjonen skal bygge opp en forståelse for det som skjedde og kontekstualisere hvorfor man ikke klarte å stå i mot den tyske invasjonen. Det kan på en måte tolkes som en slags forklaring eller unnskyldning for hvorfor det gikk som det gikk. På den måten bidrar framstillingen til at invasjonen blir mindre ydmykende. Framstillingen av tyskerne og nordmennene blir satt i sammenheng med hvordan man forstår situasjonen. Litteraturen forteller indirekte at den forholdsvis enkle tyske erobringen av Egersund og den norske kapitulasjonen var noe man kunne forvente.

I litteraturens framstilling av motstandskampen ser vi en tydelig forandring i det norske "vi"-et og "de andre", tyskerne. Som nevnt tidligere i oppgaven blir fortellingene om motstandskampen et bilde på den suksessfulle norske tilbakekomsten etter det store nederlaget på invasjonssdagen. Fortellingene beskriver et samlet og sterkt fellesskap med tydelige verdier som kjemper i mot den tyske okkupanten. Egenskaper som innsats, viljestyrke, lojalitet, troen på at man lykkes, intelligens og tapperhet er noe av det som

blir løftet fram i fortellingene. Disse egenskapene kommer fram hos både grupper og enkeltindivider. Dette er lærerne, motstandsfolk som drev med ulike former for motstandsarbeid, Alf Aakre og Magnus Brekke, for å nevne noen eksempler. Sabotørene blir skildret som de smarte og lure som hele tiden klarer å komme seg unna tyskerne. Fortellingene om andre motstandsfolk representerer lojalitet, offervilje og utholdenhet, som for eksempel de som ble tatt til fange.

I tillegg til den forandringen vi ser i framstillingen av "vi"-et, skjer det også en forandring i framstillingen av "de andre". Fra fortellinger om smarte, systematiske og dominerende tyskere blir bildet i fortellingene om motstandskampen forandret til lettlurte, dumme og fjollete tyskere som ikke helt skjønner hva som foregikk. Dette kommer særlig fram i *Hemmelig Oppdrag i Egersund og Dalane 1940-1945* av Ingvald Rødland. Her blir oppmerksomheten rettet mot Aakregjengens (sabotasjegruppe) motstandsvirksomhet i Dalane-området. Hovedhandlingen kan kort sies å handle om Gestapos jakt på sabotørene i gruppen. Hver gang mislykkes Gestapo i oppgaven med å arrestere medlemmene av Aakregjengen som gang på gang klarer å komme seg unna. Det er her bildet av de lettlurte og klønete tyskerne, og bildet av de lure og smarte nordmennene kommer fram. Edvin Aakre som klarte å lure seg unna en kontrollpost ved hjelp av noen egg er et annet eksempel. Framstillingene latterliggjør på en måte tyskerne og bildet av dem blir mindre alvorlig. Fortellinger om tyske soldater som prøver seg på det norske språket, blir også et slags humorinnslag i litteraturen.

Framstillingen vi ser innledningsvis av overlegne, dominerende, avskrekkende og systematiske tyskere, har en effekt som gjør at det skapes lite forventinger til nordmenn når det gjelder evnen til å kjempe tilbake og oppnå suksess. Når "vi" da først lykkes mot okkupanten, bidrar dette til å løfte fram det offensive og dyktige "vi"-et i enda sterkere grad, samtidig som framstillingen av "de andre" blir mer ydmykende. Dette minner om det Pieter Lagrou kaller for en patriotisk minnekultur. Det er med andre ord en framstilling som bidrar til oppblomstring og gjenoppbygging av den nasjonale tilhørigheten og stoltheten hos nordmenn.

Det tredje og siste bildet som blir dannet av "de andre" (tyskerne) i litteraturen bryter med det som kjennetegnes av en patriotisk minnekultur. Som vi har sett, blir det her

dannet et humaniserende bilde av de tyske okkupantene. Dette er ikke typiske framstillinger av ondskapsfulle og grusomme tyske soldater, men framstillinger som trekker tyskerne nærmere nordmennene. Her ser vi likhetstrekk mellom "vi" og "de andre". Dette er fortellinger som viser den mer menneskelige siden av mer følsomme og moralske tyske soldater. Dette er for eksempel soldater som kommer godt overens med den norske befolkningen og som prøver å integrere seg i det norske samfunnet og som hjelper nordmenn som er i nød. Det er også fortellinger om soldater som nekter å bruke våpen og som ikke støtter den saken de er satt til å kjempe for. Funksjonen til denne framstillingen av tyskerne er ikke nødvendigvis å skape et mer balansert bilde og svekke bildet av ondskapsfulle tyskere, men det er istedenfor utfyllende og gir et tillegg til de andre bildene av tyskerne. Den viser flere og ulike sider av tyskerne. Selv om mange av de tyske gestapistene og soldatene var grusomme og nådeløse fantes det likevel tyskere som i dette tilfellet viste en mer human og vennlig side. Litteraturen viser slik et nyansert og komplekst bilde av tyskerne der de ulike sidene blir aktivert i ulike deler og settinger.

4.4 Den lokale historiefremstillingen i et nasjonalt og internasjonalt lys

I denne delen av oppgaven vil jeg kort fortelle hva som karakteriserer den nasjonale minnekulturen om krigen, og sammenligne den lokale minnekulturen og den nasjonale minnekulturen. Deretter vil jeg undersøke hvordan litteraturens framstilling posisjonerer seg i en nasjonal kontekst, og eventuelt i en enda større internasjonal kontekst.

Med utgangspunkt i Synne Corells analyse av, *Norges krig* og *Norge i krig*, kan vi si at den nasjonale minnekulturen tidlig etter krigens slutt karakteriseres av et sterkt nærværende "vi"-fellesskap.¹⁹³ I okkupasjonsformidlingen i perioden fra 1940 – 1960-tallet, har ikke Norge vært mer enhetlig og mindre mangfoldig enn i denne fasen, skriver Corell.¹⁹⁴ Utfordringen med å inkludere kvinner i en mannsdominert

---

¹⁹³ Corell, S. (2010). s. 212.

¹⁹⁴ Corell, S. (2010). s. 213.

okkupasjonshistorie, kom også til syne i den nasjonale formidlingen om krigen.¹⁹⁵ Corell analyserte tre store nasjonale verk som representerer okkupasjonsformidlingen i perioden fra 1947 – 1995. I denne perioden var den nasjonale formidlingen av okkupasjonshistorien preget av et homogent nasjonalt fellesskap og et veletablert patriotisk narrativ.¹⁹⁶

Det er flere likheter å finne mellom den lokale historieskrivingen som blir studert i denne avhandlingen og den nasjonale historieskrivingen om okkupasjonshistoriene. Det mest merkbare likheten er hvordan den patriotiske minnekulturen kommer til uttrykk når fortellingene handler om motstandskampen. De nasjonale minnene av motstandskampen rett etter krigens slutt er preget av det Claudia Lenz og Trond Risto Nilssen kaller en konsensushistorie dominert av historier om en folkelig motstand.¹⁹⁷ I fortellingene blir indre motsetninger og konkurransen mellom ulike strømninger og deler av den sivile og militære motstanden utelatt. Det er en lineær fortelling der ”alle gode nordmenn” gradvis blir inkludert i en eller annen form for motstand, enten sivil, militær eller symbolsk.¹⁹⁸ Noen av bøkene jeg har undersøkt i dette masterprosjektet har med noen unntak gitt litt plass til nordmenn som valgte annerledes, f.eks. å samarbeide med tyskerne. For det meste er likevel fortellingene i likhet med de eldre nasjonale okkupasjonshistoriene preget av historier der de motsetningsfulle gråsonene er utelatt. Stort sett bærer altså fortellingene preg av å handle om et sterkt og samlet fellesskap av nordmenn der alle delte de samme verdiene og kjempet på samme side mot den tyske okkupasjonsmakten.

I kronikken *Også kvinnene kjempet under krigen* påpeker historikeren Mari Jonassen mangelen på anerkjennelse for kvinners rolle under 2. verdenskrig i litteratur, filmer og fortellinger.¹⁹⁹ I følge kronikken bidro i realiteten 1003 navngitte kvinner med sin innsats i krigen og ca. 4000 satt som politiske fanger. Forskningen viser at kvinner

---

¹⁹⁵ Corell, S. (2010). s. 217.

¹⁹⁶ Corell, S. (2010). s. 212 – 213.

¹⁹⁷ Lenz, C., & Nilssen, T. R. (2011). s. 20.

¹⁹⁸ Lenz, C., & Nilssen, T. R. (2011). s. 20.

¹⁹⁹ Jonassen, M. (2015, 25. april). Kronikk: Også kvinnene kjempet under krigen. *Aftenposten*. Hentet 15.03.17 fra:

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Kronikk-Ogsa-kvinnene-kjempet-under-krigen-42477b.html>

deltok i alle former for aktiv motstand. Den største gruppen var telegrafister, distribuerte illegale aviser, arrangerte antinazistiske holdningskampanjer, stilte leiligheter til disposisjon for hemmelige møter, og skjulte jøder og andre flyktninger, loset dem over svenskegrensen og skaffet mat og klær. I nyere verk har det gradvis kommet flere bidrag som belyser kvinners engasjement i krigen. Til tross for den økende oppmerksomheten for kvinners historie, er denne delen av krigshistorien underkommunisert i forhold til mennenes innsats.²⁰⁰

Mangelen på oppmerksomhet rundt kvinnes rolle som Jonassen forteller om i kronikken, kjenner jeg igjen i den lokalhistoriske litteraturen jeg har studert i dette masterprosjektet. Noen få steder er det gitt plass til kvinners innsats under okkupasjonstiden, men stort sett er det omtalen av de mannlige aktørenes historier som dominerer i litteraturen. Ser man på personregisteret i bøkene er den dominert av menn. Det samme gjelder informantene Berglyd har vært i kontakt med i arbeidet med *Egersundere og dalbuer i kamp 1940-1945* og *De gjorde et valg Egersundere og dalbuer i krig 1940-1945*. Han har vært i kontakt med noen kvinner, men igjen er det mennene som dominerer.

Kulturhistoriker Anne Eriksens forklaring på kvinners manglende plass i fortellingene som viktige bidragsyttere under okkupasjonstiden, er at de nasjonale etterkrigsframstillingene av okkupasjonstiden var preget av det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret.²⁰¹ Mannens plass var utenfor det private, i motstandsorganisasjoner og kvinners plikt var å oppfylle rollen som husmødre. En slik framstillingen var også en del av den "nasjonale gjenoppbyggingen" etter krigen, i denne sammenheng i form av gjenoppretting eller stabilisering av den konservative, tradisjonelle kjønnsrolledelingen.²⁰²

---

²⁰⁰ Jonassen, M. (2015, 25. april). Kronikk: Også kvinnene kjempet under krigen. *Aftenposten*. Hentet 15.03.17 fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Kronikk-Ogsa-kvinnene-kjempet-under-krigen-42477b.html>

²⁰¹ Eriksen sitert i Lenz, C. (u.å.) Hentet 15.03.17 fra: <http://www.ht08.no/Default.aspx%3Fpageid=1045.html>

²⁰² Eriksen sitert i Lenz, C. (u.å.) Hentet 15.03.17 fra: <http://www.ht08.no/Default.aspx%3Fpageid=1045.html>

Vi har nå sett på likheter mellom den lokale og nasjonale minnekulturen og tok for oss de patriotiske fortellingene om motstandskampen og kvinners rolle i okkupasjonsfortellingene som eksempler. Et spørsmål som kan være interessant å undersøke, er om lokale hendelser i den lokale historiefremstillingen blir løftet fram som betydningsfulle nasjonalt og eventuelt internasjonalt. Tidligere så vi for eksempel hvordan Hamre nedtonet dramatikken som foregikk i Egersund ved å sammenligne med andre steder nasjonalt. Ikke et eneste bygg ble rammet av skader i følge Hamre.²⁰³ I det følgende vil oppgaven undersøke hvordan lokale hendelser eller aktører blir gitt betydning i en større nasjonal kontekst i framstillingene.

Hamre er en av dem som påpeker den store betydningen den lokale motstandskampen i Egersund og Dalane hadde for maktovertakelsen, etter tyskernes kapitulasjon i 1945 og det nasjonale krigsoppgjøret. Hamre sier:

De aktive motstandskjemperne holdt motet oppe i resten av befolkningen, samtidig som de ytte uvurderlige bidrag til det endelige krigsoppgjøret. Informasjonen fra etterretningsarbeidet i Egersund og Dalane ledet allierte krigsfly og fartøyer mot konkrete mål våren 1945. Den lokale motstandskampen muliggjorde en effektiv norsk maktovertakelse da okkupantene kapitulerte.²⁰⁴

I følge Hamre bidrog det lokale etterretningsarbeidet til at allierte krigsfly og fartøyer kunne angripe bestemte tyske mål som bidrog til den tyske kapitulasjonen. Landet ble altså assistert av de allierte i maktovertakelsen. Framstillingen viser at etterretningsarbeidet hadde stor betydning for at Norge kunne yte hjelpen fra de allierte. Dermed får altså det lokale motstandsarbeidet ikke bare stor betydning nasjonalt. Det får også betydning utover landets grenser, internasjonalt, i Hamres framstilling.

En slik framstilling, gir hendelser og menneskers bidrag på det lokale planet, en større betydning enn bare lokalt. Effekten er at det får fram hvor viktig motstandsarbeidet var og hvor dyktige de som utførte oppgavene var. Samtidig kan vi også si at det resultatet man får på et nasjonalt plan, er et resultat av alt som foregår på det lokale planet. Sånn sett er det nasjonale og lokale to nivåer som er avhengige av hverandre. Som i Lagrouss teori om den patriotiske minnekulturen, er suksesshistorier om motstandskampen en

---

²⁰³ Hamre, H. (1996). s. 467.

²⁰⁴ Hamre, H. (1996). s. 467.

del av nasjonsbyggingen etter krigen der målet var å formidle en historie man kunne leve med og være stolt av.

I februar 1943 ble tungtvannsanlegget på Vemork satt ut av drift av norske sabotører. Denne sabotasjeaksjonen er godt kjent i Norge og langt utover landets grenser, understreker Berglyd.²⁰⁵ I tillegg til denne suksessfulle operasjonen, hadde en annen blitt forsøkt utført tidligere på det samme anlegget. Forsøket var langt fra vellykket og endte med et tragisk utfall. Sabotasjeforsøket er kjent under navnet "Operasjon Freshman". Angrepet på tungtvannsanlegget skulle skje ved hjelp av luftbårne britiske styrker. Mannskapet på 48 stykker ble fraktet av to glidefly og to trekkfly.²⁰⁶ Hver av de to enhetene bestående av ett trekkfly og ett glidefly tok av fra Skottland 19. november 1942. Begge enhetene klarte å komme nær opp til målet, men møtte tett tåke. Flyene begynte å bli nediset, de mistet raskt høyde. Det ble tatt en avgjørelse om å vende tilbake til basen i Skottland som følge av de ustabile og farefulle værforholdene.²⁰⁷

Hos den første flyenheten kom trekkflyet seg trygt tilbake til Skottland, men glideren krasjet i et fjellmassiv nord for Stavanger. Åtte fra glideren døde momentant av styrten og de ni andre overlevde. De ni overlevende ble torturert og drept av Gestapo i Stavanger og på Grini-konsentrasjonsleir i Oslo.²⁰⁸

Trekkflyet og glideflyet fra den andre flyenheten kolliderte med to fjell, nordøst for Egersund i Hellelands-området. Alle sju i trekk-flyet døde momentant, de to gliderpilotene døde under styrten, en tredje soldat var så hardt skadet at han døde senere på dagen. Av de resterende fjorten var tre hardt skadet, mens de øvrige hadde mer eller mindre unngått alvorlige skader. Det eneste alternativet som fantes var å varsle tyskerne og gå i fangenskap. Senere på dagen skjedde det tragiske når alle britene ble skutt én etter én av tyskerne. Freshman-tragedien som hendelsen av drapet på de britiske soldatene kalles for, oppstod som en følge av en ordre som alle øverstbefalende i de tysk-okkuperte landene fikk, forteller Berglyd.²⁰⁹ Denne ordren ble kalt for

---

²⁰⁵ Berglyd, J. (2000). s. 155.

²⁰⁶ Berglyd, J. (2000). s. 155 -156.

²⁰⁷ Berglyd, J. (2000). s. 155 – 157.

²⁰⁸ Berglyd, J. (2000). s. 157 – 158.

²⁰⁹ Berglyd, J. (2000). s. 157 og 161.

førerbefalingen og slo fast at alle sabotasjeoperasjoner mot tyskerne i tysk-okkuperte land, skulle bli nedkjempet og drept.

Hvordan blir framstillingen av Operasjon Freshman-tragedien plassert i en større nasjonal og eventuelt internasjonal kontekst? Berglyd introduserer framstillingen ved å kalle Operasjon Freshman for: "Den mest dramatiske hendelsen som fant sted i vårt lokalsamfunn under 2. verdenskrig."²¹⁰ Videre forteller Berglyd:

Hendelsen hadde tilknytning til flere steder, både i Dalane og i Rogaland for øvrig. Dessuten hadde den følger på det medmenneskelige plan for mange mennesker langt utenfor Norges grenser. Videre hadde det som da skjedde direkte tilknytning til atombomben, Hitlers førerbefaling av 18. oktober 1942 og norsk motstandsbevegelse. Etter krigen har det ofte vært fokusert på hendelsen både ved minnesamlinger, avduking av minnesmerker, skribentvirksomhet og i foredrag.²¹¹

Dette er et godt eksempel på hvordan en lokal hendelse blir koblet opp mot det som foregår utenfor, på en større arena nasjonalt og internasjonalt. Den mislykkede operasjonens mål var å sabotere atombombeproduksjonen til Hitler som dersom den hadde kommet i gang, kunne føre til store katastrofale forandringer globalt. Berglyd understreker at Operasjon Freshman hadde: "(...) en verdenshistorisk bakgrunn, da aksjonen dreide seg om de krigførende parters sammenstøt i kappløpet om atombomben".²¹²

Motsatt ser vi også hvordan en internasjonal iverksettelse kunne sette spor på det lokale planet. Med andre ord, vi fikk et grusomt innblikk i hvordan Hitlers førerbefaling fra Tyskland virket i praksis og preget et lokalsamfunn i Norge.

I lys av den vellykkede tungtvannsoperasjonen har Operasjon Freshman fått for lite oppmerksomhet, mener Berglyd.²¹³ Han mener det er viktig å unngå at Operasjon Freshman blir glemt og hevder at det er nødvendig å berøre temaet på grunn av de nevnte verdenshistoriske aspektene som er knyttet til hendelsen.²¹⁴

---

²¹⁰ Berglyd, J. (2000). s. 155.

²¹¹ Berglyd, J. (2000). s. 155.

²¹² Berglyd, J. (1988). s. 110.

²¹³ Berglyd, J. (1988). s. 110.

²¹⁴ Berglyd, J. (1988). s. 110.

Et par måneder før krigen kom til Norge oppstod det en annen lokal hendelse som berørte det internasjonale aspektet av krigen, i følge Berglyd.²¹⁵ 16. februar 1940, er som nevnt i oppgavens innledning, kjent for det som kalles for Altmark-affæren. Denne dagen ble et tysk forsyningskip, Altmark, med britiske krigsfanger, bordet av et britisk krigsskip som befridde fangene. I den korte kampen som utspant seg ble syv tyskere drept, forteller Berglyd.²¹⁶ Det hele foregikk i Jøssingfjord, litt utenfor Egersund i Sokndal kommune. I etterkant var det en stor debatt om de norske nøytralitetsreglene. Den lokale hendelsen fikk i følge Berglyd stor og avgjørende betydning for at landet ble dratt med i krigen én og en halv måned senere, den 9. april. Berglyd forteller: "I dette området fant det sted en dramatisk hendelse den 16. februar 1940, som høyst sannsynlig ble den utløsende årsak til at Norge ble trukket inn i 2. verdenskrig".²¹⁷ Hvorfor dette var den utløsende årsaken til at krigen kom til Norge, blir ikke forklart nærmere av Berglyd men er likevel et interessant utsagn som viser hvordan det lokale blir koblet opp mot det storpolitiske spillet.

Hendelsen bidrog også til at navnet jøssing ble tatt opp i det norske vokabularet. I følge Berglyd var jøssing en hedersbetegnelse på alle motstandsvillige norske kvinner og menn i hele landet.²¹⁸ Som vi ser stammer navnet jøssing fra Jøssingfjord, hvor Altmark-affæren foregikk. Dette er enda et eksempel på hvordan noe som skjedde lokalt også preget det nasjonale nivået

4.4.1 Oppsummering

Vi har nå sett på likheter mellom den lokalhistoriske litteraturen og den nasjonale minnekulturen om krigen. Den eldre historieformidlingen om okkupasjonen, rett etter krigens slutt, var i følge historikeren Corell preget av det den belgiske historikeren Lagrou kaller for en patriotisk minnekultur.²¹⁹ Dette kommer spesielt fram i fortellingene om motstandskampen, noe som også er til å kjenne igjen i litteraturen som er studert i denne masteravhandlingen. Historiker Lenz forteller om en nasjonal

---

²¹⁵ Berglyd, J. (1988). s. 14.

²¹⁶ Berglyd, J. (1988). s. 21.

²¹⁷ Berglyd, J. (2000). s. 129.

²¹⁸ Berglyd, J. (1988). s. 14.

²¹⁹ Corell, S. (2010). s. 212.

minnekultur preget av et positivt bilde av en norsk kamp for frihet, en fortelling der motsetninger, konkurranser og gråsoner innad hos den norske befolkningen er utelatt.²²⁰ Disse fortellingene er også dominerende i litteraturen jeg har studert, men noen få plasser er det likevel gitt litt plass til for eksempel nordmenn som valgte å samarbeide med tyskerne og som var angivere. En annen likhet mellom den lokale og nasjonale minnekulturen er hvor lite oppmerksomhet kvinner har fått når det gjelder formidlingen av okkupasjonshistorien og spesielt formidlingen av motstandskampen. Informantene til Berglyd var f.eks. dominert av menn. Savnet etter fortellingene om kvinners viktige bidrag under krigen er også påpekt av historikeren Mari Jonassen.²²¹ Eriksens forklaring på dette er gjenopprettelse og stabilisering av det konservative og tradisjonelle kjønnsrollemønsteret som en del av nasjonsbyggingen etter krigen slutt.

I den andre delen av dette kapittelet så vi nærmere på eksempler der de lokalhistoriske framstillingene løftet fram hendelser som betydningsfulle og virkningsfulle for ikke bare det lokale miljøet men også utover dets grenser, nasjonalt og internasjonalt. Flystyrtene i Operasjon Freshman skjedde i Stavanger-området og i Helleland. Henrettelsen av britene deretter, foregikk ved Slettebøleiren i Egersund. Operasjon Freshman hadde tilknytning til både nordmenn, briter og tyskere. Det var en sabotasjeaksjon som skulle utføres av britiske soldater og målet var å hindre produksjonen av tungtvann som ville gi Hitler et forsprang i produksjonen av atombomben. Flystyrtene i Helleland og Stavanger-området hadde derfor tilknytning til Norge nasjonalt, Storbritannia og Tyskland. Berglyd hevder at hendelsen kom i skyggen av den vellykkede tungtvannsaksjonen som skjedde senere og mener at Operasjon Freshman også fortjener å komme fram i lyset på grunn av dens verdenomspennende tilknytning. På samme måte blir Berglyds framstilling av Altmark-affæren løftet fram som en hendelse som ikke bare berørte Jøssingfjord, men også hele Norge, Storbritannia og Tyskland. I følge han var Altmark-affæren avgjørende for at Norge senere ble okkupert av Tyskland.

---

²²⁰ Lenz, C., & Nilssen, T. R. (2011). s. 20.

²²¹ Jonassen, M. (2015, 25. april). Kronikk: Også kvinnene kjempet under krigen.

Aftenposten. Hentet 15.03.17 fra:

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Kronikk-Ogsa-kvinnene-kjempet-under-krigen-42477b.html>

Harald Hamre mener også at etterretningsarbeidet i Dalane var svært betydningsfullt for de alliertes oppgave med å angripe bestemte tyske mål i Norge. På den måten var motstandsarbeidet en viktig drivkraft bak den tyske kapitulasjonen i følge framstillingen.

En framstilling der en hendelse blir satt i en nasjonal og internasjonal kontekst gjør at betydningen og oppmerksomheten rundt selve hendelsen blir forsterket. Historikerne kan ha et behov for å belyse noe som kanskje er glemt og med sin lokalhistoriske fortelling krever de sin plass i den nasjonale minnekulturen.

4.5 Den narrative karakteren til de lokalhistoriske tekstene

Denne delen av oppgaven er en sammenfattende oppsummering av hovedfunnene knyttet til litteraturanalsen. I metodedelen presenterte jeg hvordan historiske tekster kunne besitte narrative egenskaper. Som nevnt tidligere i oppgaven er, "hovedfortelling" og "grunnfortelling", nyttige begreper når vi skal undersøke hva og hvordan historiske tekster har egenskaper som fortellinger.²²² Før jeg kartlegger litteraturens grunnfortelling, er det naturlig å først undersøke hver av de lokalhistoriske bøkens hovedfortellinger. Det vil si å studere den meningsbærende fortellingen som kjennetegner hver av tekstene. Uten å gå for mye i dybden, skal oppgaven i det følgende kort og enkelt presentere hovedfortellingene i bøkene og vurdere om det finnes en grunnfortelling som danner mønsteret for de lokalhistoriske tekstenes fortellinger.

Først skal vi presentere hovedfortellingen i boken *Egersundere og dalbuer i kamp 1940-1945* (1988) av Berglyd. Handlingsforløpet i boken er organisert i ti deler eller hovedkapitler. Boken er kronologisk ordnet og Altmark-affæren får rollen som introduksjonen til krigen. Deretter følger 9. april, invasjonssdagen. Selve hoveddelen i boken handler om kampene, i form av de innledende krigshandlingene, og sabotasje og motstandsaktiviteten til ulike norske motstandsgrupper og allierte. Deretter følger, den sivile motstandskampen og avslutningsvis de første fredsdagene. Kort oppsummert kan

---

²²² Heiret, J., et al. (2013). s. 24 – 26.

det sies at boken representerer en fortelling om kamphandlingene og motstandsaktiviteten i Dalane-regionen.

Berglyd mente at en fortsettelse var nødvendig og derfor skrev han boken, *De gjorde et valg: egersundere og dalbuer i krig 1940-1945* (1990). Denne boken skal fungere som en del 2 og må leses i sammenheng med *Egersundere og dalbuer i kamp 1940-1945* (1988). Den tar opp temaer som ikke er til stede i den første boken. I tillegg inntar den et litt annerledes perspektiv der den går mer i dybden på enkeltpersoners opplevelser i okkupasjonstiden. Boken er en fortelling om hvordan mennesker reagerer i en stormfull og vanskelig tid.

Hemmelig oppdrag i Egersund og Dalane 1940 – 1945 av Ingvald Rødland, konsentrerer seg om motstandsmannen Alf Aakres virksomhet som hemmelig agent. Boken er delt i to deler. Den første delen handler om Kompani Linges mislykkede skipskapringsoppdrag, Carhamptonoperasjonen, i Vest-Agder, februar 1943. Operasjonen kostet 70 menneskeliv. Alf Aakre og de resterende sabotørene måtte legge på flukt til Egersund og Dalane, før de flyktet over Nordsjøen og tilbake til England.

Bokens 2. del handler om den nye Kompani Linge-gruppen, Vestige 4, også kalt Aakregjengen, ledet av Alf Aakre. Gruppen gjorde ny landgang i 1944, etter den mislykkede Carhamptonoperasjonen. Denne gangen skulle Aakregjengen drive etterretningsvirksomhet i Dalane. Bokens fortelling får fram usikkerheten og frykten som sabotørene, deres pårørende og de andre sivile måtte leve med. Hovedårsaken til frykten og trusselen som hang over dem var Gestapo. Handlingen retter seg mot den interne kampen mellom Gestapo og Aakregjengen, der fortellingens hovedperson er Alf Aakre.

Den neste hovedfortellingen jeg vil presentere er også presentert av Rødland i, *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane 1940* (1974). Denne er også delt i to deler, der invasjonssdagen, 9. april, dekker den første delen. Den 2. delen dreier seg om de ti neste dagene, fra tyskernes invasjon til Norges kapitulasjon. Dette er en fortelling om hvordan en fredelig og ukjent liten by i Norge gikk fra å være et trygt og isolert sted, til å bli involvert i en dramatisk og verdenomspennende krig. Inntrykk, tanker og følelser fra april dagene blir presentert gjennom ulike perspektiv.

Den siste hovedfortellingen jeg vil presentere, blir formidlet i boken, *Egersund Byhistorie 1880 – 1965* (1996), av Harald Hamre. Fortellingen om krigen er her kronologisk og starter med tyskernes landgang i Egersund, på dampskipskaien den 9. april. Det hele avsluttes med tyskernes kapitulasjon, fredsdagene og krigsoppgjøret. Hovedtemaene som fortellingen tar opp, mellom start og slutt er invasjonssdagen, den kommunale ”nyordningen”, tilpasningen til det nye hverdagslivet og den norske motstandskampen.

De presenterte hovedfortellingene innehar flere likhetstrekk som gjør at de støtter opp om en felles grunnfortelling. I det følgende skal vi undersøke bildet av grunnfortellingen som dannes i litteraturen vi har studert. Det mest karakteristiske for grunnfortellingen er hvordan den starter. Fortellingen begynner med bakgrunnen og forspillet til 9. april. Dette vil si, spekulasjonene innad i den norske befolkningen om hva den usikre framtiden ville bringe og om konsekvenser verdenskrigen ville ha for vårt land, Altmark-affæren, og de militære forberedelsene. Det som jeg har nevnt er med andre ord, selve oppbyggingen til det tyske overfallet på Egersund den 9. april 1940. Invasjonssdagen er selve starten på grunnfortellingen.

Grunnfortellingen avsluttes med den tyske kapitulasjonen og de første fredsdagene. Glede, hevn og sorg er tre ord som preger grunnfortellingens avslutning. Det som gjenspeiles i gleden er freden, slutten på det fem år lange marerittet, og gjensyn med familier og venner som har vært i fangenskap. Hevnen er representert i form av arrestasjonene av NS-medlemmer og krigsoppgjøret. Sorgen kommer fram i forbindelse med de som mistet sine nærmeste i okkupasjonstiden.

Utenom de nevnte hendelsene over, er det flere hendelser og aktører som blir en del av litteraturens grunnfortelling. Et eksempel er den frivillige militær opplæringen som pågikk i dagene før den tyske invasjonen. Et annet er en rekke hendelser knyttet til motstandskampen. I fortellingen om motstandskampen er det bidraget til brødrene Alf og Edvin Aakre, og Winther Lædre som står sentralt. Egersunds ordfører Asbjørn Hadland får også stor betydning gjennom sitt bidrag når det kom til håndteringen av den tyske invasjonen og forvaltningen av egersundernes interesser overfor den tyske overmakten. Bildet av den stille kampen mot den kommunale ”nyordningen”, som

tyskerne innførte, er hovedsakelig representert gjennom protestene til lærerne. Når det gjelder aktørene på tysk side, er det Rittmeister Friedrich Rudolf Eickhorn, lederen for operasjonen av den tyske landgangen i Egersund, som får mest plass i grunnfortellingen.

Når vi plasserer fortellingen om krigen i Egersund og Dalane i en nasjonal kontekst, blir lokalhistorien fra dette stedet som et lite stykke Norge. Fortellingen om krigen i Egersund og Dalane blir med andre ord, et eksempel på det nasjonale bildet av krigen i Norge, i en mindre målestokk. Den lokale minnekulturen fra området samsvarer stort sett med den nasjonale minnekulturen om okkupasjonen. Dette gjør at den ikke stikker ut som noe særegent i forhold til den nasjonale minnekulturen, med unntak av at det som foregikk i Egersund, ifølge lokalhistorikerne, var mindre dramatisk i forhold til andre steder.

I likhet med den nasjonale grunnfortellingen på 1800-tallet, som Heiret, Ryymin og Skålevåg forteller om, bidrar grunnfortellingen om okkupasjonen i Egersund til å gi det særnorske, historisk innhold, ved at den formidler en fortelling som karakteriserer det norske folk på en snever og ekskluderende måte.²²³ Fortellingene til minoriteter, som for eksempel jøder, nordmenn som støttet nazismen, innvandrere og kommunister, får lite oppmerksomhet. Og selv om kun noen nordmenn er aktive i motstandsbevegelsen, blir alle inkludert i motstandsfellesskapet. Det er en fortelling om et voksende nasjonalt fellesskap med få motsetninger og nyanser.

Som jeg har vært inne på i drøftingen, blir nordmennene framstilt som protagonistene som kjemper for den riktige sak, og tyskerne som antagonistene, motstanderne av denne saken. Protagonistene blir i grunnfortellingens begynnelse, hovedsakelig på invasjonssdagen, framstilt som uforberedte, usikre og redde mennesker. I fortellingen om motstandskampen forandres dette bildet. Her dannes det et bilde av smarte, lure, trofaste, lojale og sterkt motiverte nordmenn med selvtilliten på plass, klare for å ta opp kampen mot den tyske overmakt. De onde, skumle og systematiske antagonistene er hovedbildet som dannes av tyskerne. Likevel får tyskerne flere roller i fortellingen. I tillegg til hovedbildet, blir tyskerne latterliggjort som dumme og letturte, spesielt i

---

²²³ Heiret, J., et al. (2013). s. 25.

fortellingene hvor de møter norske motstandsmenn. Den humane siden av moralske tyskere som hjalp og hadde et godt forhold til nordmenn, kommer imidlertid også fram i fortellingen. Til tross for det dominerende hovedbildet, er kompleksiteten og nyansene til stede i framstillingen av tyskerne.

Det laveste punktet, nullpunktet i fortellingen, opplever vi i form av invasjonssdagen, som er fortellingens begynnelse. Denne dagen blir i fortellingen, beskrevet som et hardt slag i ansiktet. I fortellingens hoveddel får motstandskampen mye av oppmerksomheten. Det er her den patriotiske siden av fortellingen gradvis kommer til uttrykk.

Motstandskampen blir på flere måter et bilde på den suksessfulle tilbakekomsten etter det store nederlaget den 9. april. Mot alle odds klarer nordmenn å kjempe seg tilbake mot den tyske overmakten. Kort sagt kan litteraturens grunnfortelling sies å være en fortelling om hvordan noe så utenkelig som den tyske okkupasjonen, etter fem lange år, måtte gi tapt for motstanden, samholdet og viljen som fantes i den norske befolkningen.

Det siste jeg vil si om grunnfortellingens karakter, er hvordan den posisjonerer lokalhistorien i Egersund i en nasjonal og internasjonal kontekst. Okkupasjonstiden i Egersund og Dalane var forholdsvis rolig og mindre dramatisk i forhold til det som foregikk andre steder i landet. Likevel er det enkelte hendelser som krysser de lokale grensene og får betydning og mening nasjonalt og internasjonalt. Etterretningsarbeidet i Dalane var til god hjelp for britene og en katalysator for den tyske kapitulasjonen. Altmark-affæren og flystyrtene i Operasjon Freshman hadde en betydning og tilknytning som strakk seg lengre enn Norges grenser. Effekten av dette er at grensene til den lokale minnekulturen blir utvidet, som gjør at lokalhistorien styrker sin posisjon og betydning.

4.6 Formingen av den lokale minnekulturen

Det er interessant å undersøke hva som er medvirkende for minnekulturens utforming, eller hva som er kildene til dannelsen av minnekulturen. I tillegg til "byggesteinene" som konstruerer minnekulturen, er det interessant å studere hva slags perspektiv minnekulturen formes av. Ingvald Rødland var den første som gikk grundig til verks i undersøkelsen av hva som skjedde i Egersund og Dalane, i okkupasjonstiden. I tillegg til Rødland, har som vi har sett Jostein Berglyd og Harald Hamre vært sentrale personer i

formidlingen av okkupasjonshistorien på det lokalhistoriske feltet. Bøkene de har skrevet har derfor vært en viktig bidragsyter i formidlingen av den lokale minnekulturen om krigen i Egersund og Dalane. Hva er det fortellingene til Rødland, Berglyd og Hamre bygger på? Hvor har de fått informasjonen i fra?

De viktigste kildene bak utformingen av minnekulturen har vært muntlige fortellinger fra aktører som selv var involvert i begivenhetene. Dette er ikke bare nordmenn, men også briter og tyskere. I tillegg til muntlige kilder, har private notater, dokumenter og norsk og tysk krigshistorisk litteratur vært bidragsytende. Dessuten har det i samlingen av informasjon, blitt gjort observasjoner av forfatterne og kontrollerte og korrigerende intervjuer med involverte aktører. De største byggsteinene til konstruksjonen av minnekulturen er likevel de muntlige fortellingene fra tyske og norske informanter som var direkte observatører eller deltakere i hendelsene det blir fortalt om. I forhold til antall menn som er intervjuet, er tallet på kvinner som er intervjuet, relativt mindre. Dette viser at fortellingene i litteraturen er dominert av et mannsperspektiv. De ulike informantene og deres forskjellige roller bidrar til at mangfoldige meninger og synsvinkler, er medvirkende i de mange perspektivene som bidrar til utformingen av minnekulturen. Erindringen om krigen består av forskjellige aspekter, men vi kan konkludere med at elementer fra det patriotiske perspektivet preger formingen av den lokale minnekulturen. Et tydelig voksende og sterkt samlet nasjonalt "vi"-fellesskap i fortellingene om motstandskampen, er et bevis på dette.

5. Framstillingen av krigen på museum

5.1 Dalane Folkemuseum

Bilde av museumsanlegget på Slettebø.

Faglitteraturen vi nå har studert er sentral i historieformidlingen om okkupasjonstiden i Egersund og Dalane. Vi har sett på hvordan de historiske tekstene bidrar til å etablere mening om en fortidig virkelighet, og hvordan tekstene er kilder for narrative framstillinger. I likhet med faglitterære teksters historieformidling, har også museer evnen til å illustrere og etablere et bilde av en fortidig virkelighet ved hjelp av språklige representasjoner. Men i motsetning til historiske tekster, har museet også muligheten til å formidle en fortelling om en historisk virkelighet gjennom uttrykk som er ikke-språklige, som for eksempel bilder og gjenstander. I min undersøkelse av meninger og funksjoner som etableres av bilder og gjenstander på museet, har jeg hentet litt inspirasjon fra det som blir kalt for representasjonsanalyse. I en slik analyse studerer

man hvordan meninger i språklige og ikke-språklige representasjoner er bundet til bestemte kontekster som framstillingen blir til i.²²⁴

Som en offentlig institusjon og en del av det sivile samfunnet har museet fire sentrale oppgaver i sin virksomhet, i følge Anne Eriksen. Dette er samling, bevaring, forskning og formidling.²²⁵ I det følgende skal vi undersøke hvordan krigsutstillingen på Dalane Folkemuseum, framstiller okkupasjonstiden i Egersund og Dalane. Først vil jeg presentere museets løype fra start til slutt, slik at leseren får et best mulig bilde av hvordan museet legger fram sin fortelling om krigen. Deretter vil jeg gå grundigere til verks i analysen. Først vil jeg undersøke hva slags funksjon og mening som fotografier og gjenstander etablerer på utstillingen. Deretter vil jeg studere museets framstilling av de samme temaene som ble analysert i de lokalhistoriske tekstene:

1. Invasjonsdagen.
2. Motstandskampen.
3. "Vi" og "de andre".
4. Lokalhistorien i en nasjonal og internasjonal kontekst.

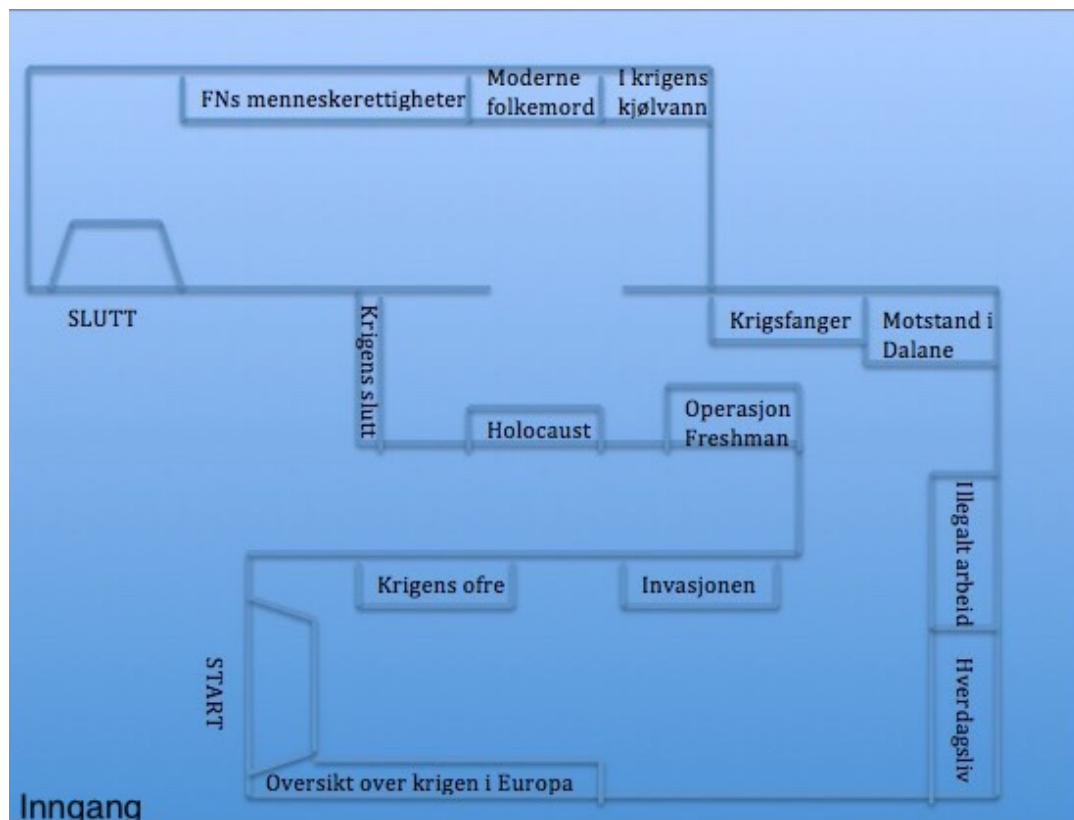
5.2 Presentasjon av utstillingen

For å lettere få oversikt over krigsutstillingens presentasjon og struktur, har jeg laget en enkel tegning av museets løype. Hensikten er at tegningen skal gi oversikt over innhold/tema på utstillingen. Tegningen skal også være til hjelp i forståelsen av fortellingens gang. Dersom man vil danne seg et bilde av hvor man er i fortellingen og hvor man er på utstillingen fysisk, kan tegningen brukes som indikator på dette.

---

²²⁴ Andresen et al. (2015). s. 110 - 111.

²²⁵ Eriksen, A. (2009). s. 13.

Når en først kommer til krigsutstillingen, får de besøkene utdelt en utstillingsguide, som er en tekst som er helt identisk med den teksten som står på veggene på museet. Guiden er slik bare en gjengivelse av utstillingen på papirformat, og fungerer som en støtte for de besøkende. Utstillingsguiden har ikke ekstra innhold som ikke finnes på utstillingen. Når det gjelder den følgende museumsanalysen, vil jeg av henvisningsgrunner, henvise til utstillingsguiden.

Før jeg går inn på analysen av museets framstilling av okkupasjonstiden, vil jeg gi en nærmere beskrivelse av museets utseende, og fortelle litt om synsinntrykkene vi får av dets ytre. Museumsanlegget som ligger på Slettebø, i Egersund, består av til sammen åtte bygg eller hus, der hvert av byggene representerer forskjellige temaer i den lokale og nasjonale historien. Byggene omringer en fin og grønn plen med et stort tre som ligger omtrent midt i selve anlegget. I det ene av de åtte byggene finner vi krigsavdelingen, det vil si utstillingen knyttet til 2. verdenskrig.

Som vi ser av tegningen er krigsutstillingen laget slik at man følger en tydelig løype som er tematisk ordnet. Løypen er også delvis kronologisk innenfor rammene til start og

slutt. Invasjonsdagen er for eksempel et av de første temaene som blir presentert, og krigens slutt, og krigsoppgjøret er blant det siste som blir presentert på utstillingen. Likevel er det den tematiske ordningen som styrer løypens gang.

Utstillingen er renoverert slik at den ser ny og moderne ut. Utstillingen består av de tre elementene, bilder, tekst og gjenstander. De tre elementene bidrar på hver sin måte til å uttrykke meninger og etablere framstillinger om okkupasjonshistorien, noe vi skal komme tilbake til senere i analysen.

Selv om utstillingen er renoverert og ny, klarer den å skape en dyster og nedstemt atmosfære. Første gang da jeg besøkte museet, ble jeg fortalt av museumssjefen Leif Dybing, at målet med selve krigsutstillingen er å få fram de mørke sidene av krigføring. Ved å sette ofre, lidelser og andre tragiske sider av krigføring i søkelyset, skal de besøkende bli påminnet om hvor forferdelig krig er. Det visuelle uttrykket til utstillingen bidrar til å gi oss denne følelsen. Et eksempel på dette er at utstillingen er laget som et gammelt fengsel med gråmalte vegger, noe som bidrar til å skape en trist og uhyggelig stemning.

Til høyre, når vi går inn inngangsdøren til krigsavdelingen, er entreen/starten på løypen, det første som møter oss. Rett foran inngangsdøren, over på den andre siden, ser vi utgangen/slutten på løypen (se på tegningen). Både løypens inngang og utgang er symbolisert av en slags portal med fengselsgitter. Det første som møter oss setter tonen for hva vi kan vente oss videre i utstillingen. Assosiasjonene til fengsler og krigsfangenskap er allerede skapt.

Inngang

Utgang

Utstillingen er strukturert på en måte som gjør at den er tydelig inndelt i forskjellige temaer, eller avdelinger som det heter i museumsguiden. I følge museumsguiden er utstillingen bygget opp av følgende avdelinger:

- Introduksjonsavdeling med bilder fra krigen.
- Krigsutbruddet i 1939/40 og oversikt over 2. verdenskrig internasjonalt.
- Hverdagsliv i Egersund under krigen
- Motstandsavdeling
- Avdeling for Slettebøleiren og Operasjon Freshman
- Fangeavdeling
- Krigens avslutning
- Avdeling for refleksjon: Konflikter etter 2. verdenskrig og konflikter i dag.²²⁶

Museet framstiller den nasjonale fortellingen om krigen, samtidig som den formidler det som skjedde lokalt, i Egersund og Dalane, og internasjonalt. I det følgende skal jeg presentere utstillingens løype fra start til slutt, ved hjelp av de nevnte avdelingene, med hovedvekt på det som er mest relevant for oppgavens problemstillinger.

---

²²⁶ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide, *Innledning*. s. 2.

Det første som møter oss når vi åpner porten til utstillingen er introduksjonsavdelingen. På de gråmalte veggene henger det røde plater. Platene viser ulike bilder med presis og kort informasjon som er relatert til bildene som henger på veggene. På den første platen ser vi et bilde av soldater i kamp, med teksten: "Krig er vold!". På den 2. platen ser vi et bilde av en mor med sine unger, på vei inn i gasskammeret i Auschwitz. Utstillingens introduksjon klarer tydelig å få fram det forferdelige og tragiske som krigen resulterte i. Vi ser røde informasjonsplater med faktaopplysninger om antall drepte soldater og antall drepte sivile. Rødfargen symboliserer blod og får tydelig fram krigens lidelser.

Bilde av introduksjonsavdelingen.

I neste avdeling kommer vi til et konfliktkart over krigen globalt.²²⁷ Kartet fungerer som et sammendrag som viser dato for krigens start og slutt, konfliktsteder, utløsende slag, viktige vendepunkt, avsluttende slag, utfall, omtrentlige tall på døde av militære, sivile og totalt, og hovedinvolverte i konflikten. I denne oppsummeringen blir ikke Norge nevnt, men er tatt med i tidslinjen som henger på veggen, ved siden av verdenskartet.²²⁸ Det at Norge er utelatt i oppsummeringen på verdenskartet, indikerer at det som hendte her ikke var like dramatisk eller avgjørende for krigens hendelsesforløp som hendelsene som er inkludert på kartet. På den kronologiske tidslinjen, blir vi informert om hvor starten og slutten på okkupasjonstiden i Norge står, i forhold til verdenskrigens forløp

²²⁷ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Konfliktkart*. s. 5.

²²⁸ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Tidslinje*. s. 7.

på generell basis. De neste avdelingene på museet, tar for seg det tyske angrepet på Norge i et nasjonalt perspektiv, Altmark-affæren og en kort fortelling om den tyske invasjonen i Egersund. Etter dette blir vi møtt av en utstilling om slaget i Gloppedalsura. Dette var én av flere innledende kamper mellom norske og tyske styrker i Bjerkreims- og Dirdalsområdet. På utstillingen representerer framstillingen av slaget i Gloppedalsura, de innledende lokale krigshandlingene før kapitulasjonen.

Fortsetter man videre i utstillingens løype, kommer vi til en presentasjon av den okkuperte hverdagen i Egersund. Her kommer det fram hvordan de tyske soldatene satte sitt preg på hverdagslivet med restriksjoner og ulike forbud. I likhet med de lokalhistoriske tekstene blir graden av dramatisk rundt hendelsene som foregikk i Egersund nedtonet. Dalane og Egersund ble ikke rasert og ingen hus ble ødelagt, i følge museet.²²⁹ Gjenstander som trekkes fram i avdelingen for hverdagslivet under krigen, er hovedsakelig møbler som var karakteristiske for norske hjem på den tiden. I tillegg er det flere aviser og andre trykksaker som er utstilt.

I framstillingen av motstanden, blir motstandsarbeidet delt inn i sivil og militær motstand. Et eksempel på sivil motstand er lærerne i Egersund. Motstanden i Egersund samlet folket sammen i et sterkt og voksende nasjonalt fellesskap. Dette fellesskapet kom til syne når fire lærere fra Egersund, som skulle sendes i fangenskap, fikk sin støtte fra et folkehav som hadde møtt opp på togstasjonen.²³⁰ Lærernes holdningskamp fikk som vi så tidligere, også en sentral plass i den lokalhistoriske litteraturen.

---

²²⁹ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Okkupert hverdag*. s. 16.

²³⁰ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Motstand mot okkupasjonsmakten*. s. 18.

På det første bildet til venstre, ser vi et eksempel på holdningskampen og den sivile motstanden. I følge museet var en rød topp lue og en binders, tilsynelatende nøytrale gjenstander som symboliserte motstand mot okkupasjonsmakten. Vedkubber, ble ofte et skjulested for de illegale avisene. På det andre bildet til høyre, ser vi hva et flyslipp fra allierte fly inneholdt. I følge museet inneholdt flyslippet en container med det utstyret soldater og motstandsfolk trengte: våpen, kommunikasjonsutstyr, klær, kart, mat osv. I tillegg ser vi en montasje av nødvendige tilbehør som Aakregjengen brukte, når de skjulte seg i Mysinghåla, ved Helleland.

I likhet med bilder, er gjenstander, ikke-språklige uttrykk som gir meningsdannelsen en annen dimensjon enn det språklige tekster gjør. Når vi studerer gjenstander, bruker vi synet og legger merke til små detaljer som det er vanskelig å uttrykke med ord. En annen forskjell er at gjenstandene ikke gir oss friheten til å skape vår egen forestilling av objekter eller hendelser. Vi får istedenfor, av museet, servert bildet vi skal danne oss. Som en erstatning for denne "frihetsberøvelsen", får vi en mer virkelighetsnær framstilling, fra gjenstander. Et eksempel er utstillingen av fangedrakten til bjerkreimsbuen Wilhelm Gjedrem som oppholdt seg på Grini. Når vi først tenker på "fangedrakt" assosierer man ofte dette med svarte og hvite striper. Utstillingen av

fangedrakten til Gjedrem, serverer oss en virkelighet mange sannsynligvis ikke hadde forestilt seg på forhånd, på grunn av dens utradisjonelle utseende.

Fangedrakten til Wilhelm Gjedrem.

Når vi sånn cirka er halvveis i utstillingens løype, blir vi introdusert for Slettebøleiren og Operasjon Freshman. Her får vi et nærmere innblikk i Operasjon Freshman-tragedien, britenes første mislykkede sabotasjeaksjon mot tungtvannsanlegget på Rjukan i Telemark. I følge museet, hadde alle aksjonene mot tungtvannet, som til slutt ble vellykket, krevd flere sivile liv.²³¹ Angrepet på fabrikk, etter Operasjon Freshman, rammet sivilbefolkningen i Rjukan. Ved å nevne dette viser museet flere sider av en sak. Istedenfor å glorifisere den vellykkede motstanden, legger man vekt på ofrene det gikk utover.

Slettebøleiren, tyskernes hovedkvarter i Dalane, får som forventet, sin plass på museet. Den tyske militærleiren er i dag museumsanlegget på Slettebø. To av anleggets brakker er beholdt fra krigen. I følge museet var de fleste av de 3000 tyske soldatene i Dalane, stasjonert i Slettebøleiren. Befolkningstallet i Egersund var til sammenligning 3500.²³² Dette viser hvor stort preg tyskerne satte på byen.

Fangeavdelingen er den 6. avdelingen på krigsutstillingen. Her gis det oppmerksomhet til norske og utenlandske krigsfanger. I Egersund, ved Hestavad, ble det opprettet en leir

---

²³¹ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Operasjon Freshman*. s. 20 – 21,

²³² Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Slettebøleiren*. s. 21.

for østeuropeiske krigsfanger og tvangsarbeidere, står det på museet.²³³ Noe som blir vektlagt, er det vennlige forholdet som eksisterte mellom østeuropeiske krigsfanger og nordmenn. Nordmenn ga dem gjerne en matpakke hvis det var mulig, eller et oppmuntrende smil. På museet står det at fangene huskes av mange for sine dyktige hender. De laget små gaver av ekle redskaper og materialer til nordmenn.²³⁴ Denne fortellingen bidrar til å skape et bilde av snille og sympatiske nordmenn. Oppgaven vil gå nærmere inn på museets framstilling av "vi" senere.

Gjenstandene er laget av østeuropeiske krigsfanger, og gitt som gaver til nordmenn som hjalp dem.

- Ørnen er skåret ut i tre av en polsk krigsfange. Under er det en innskrift med hilsen.
- Fuglene i taket er laget av sovjetiske krigsfanger i Egersund 1942-1945.
- Ringen er laget av en bit av et vannrør av kobber.
- Det dekorerte skrinet er laget en tynn metallplate, kanskje opprinnelig en hermetikkboks.

På bildet ser vi gaver som egersundere og andre nordmenn fikk av de østeuropeiske krigsfangene.

Noe jeg savnet i grunnfortellingen til de lokalhistoriske tekstene var historien til jødene. Holocaust, som kanskje er det første man tenker på når man hører om 2. verdenskrig, har fått sin plass i utstillingen. I tillegg blir vi introdusert for fortellingen om den tyske jøden Ludwig Adolf Meltzer, som bosatte seg på Oгна på Jæren, før krigen, som politisk flyktning.²³⁵ Han var en av dem som ble rammet av den første massearrestasjonsbølgen av jøder i Norge. Den utdannede kjemiingeniøren fikk besøk av lensmannen og ble sendt til arresten i Egersund. Etter å ha vært innom flere fangeleirer i Norge, tok hans liv slutt i

²³³ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Utenlandske krigsfanger*. s. 23.

²³⁴ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide, *Utenlandske krigsfanger*. s. 23.

²³⁵ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Jøden på Oгна*. s. 25.

gasskammeret i Auschwitz.²³⁶ Gjennom den triste og tragiske fortellingen blir vi bedre kjent med Meltzer og hans bakgrunn. Det opprettes et bånd og en nærhet mellom leseren og historien om Meltzer, noe som bidrar til at fortellingen blir enda sterkere.

Når vi nærmer oss slutten på utstillingsløypen (se tegning), kommer vi til avrundingen av 2. verdenskrig. Avdelingen blir kalt for "Krigens avslutning".²³⁷ Det første man møter på, er det museet presenterer som viktige vendepunkt i krigen. I følge museet, er dette fire avgjørende slag, i tre forskjellige verdensdeler. De alliertes seier i disse slagene stanset aksemaktenes framrykking og varslet at krigen gikk mot slutten.²³⁸ De fire slagene er:

- Slaget om Midway 4. juni 1942 i Stillehavet, mellom USA og Japan.
- Slaget ved El Alamein 3. november 1942 i Afrika, mellom USA-Storbritannia og Tyskland-Italia.
- Slaget om Stalingrad 2. februar 1943 i Europa (Østfronten), mellom Sovjet og Tyskland.
- Slaget i Normandie 6. juni 1944 i Europa (Vestfronten), mellom de allierte og Tyskland.²³⁹

Museet gir korte beskrivelser av hvordan slagene foregikk rent strategisk og hvordan de forandret krigens stilling og forløp internasjonalt.

Avdelingens neste post, blir kalt for "Krigens slutt". På informasjonsplaten på veggen, står det om Jaltakonferansen, Tysklands kapitulasjon og Japans kapitulasjon etter atombombene i Hiroshima og Nagasaki. Fortellingen om krigen avrundes med to informasjonsplater om frigjøringsdagene og krigsoppgjøret.

---

²³⁶ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Jøden på Ognå*. s. 25.

²³⁷ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Innledning*. s. 2.

²³⁸ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Viktige vendepunkt*. s. 26.

²³⁹ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Viktige vendepunkt*. s. 26 – 28.

Som alle andre steder i Norge, var frigjøringsdagen i Egersund også en stor feiring. På det øverste bildet ser vi folketoget i Johan Feyersgate, Egersund, 8. mai 1945. På det nederste bildet ser vi et folkehav på Eie stasjon som tar jublende imot Grinifangene som vender hjem igjen til Egersund.²⁴⁰

I språklige kilder bruker vi vår egen forestilling i fortolkningen av en representasjon av virkeligheten. Bildene stimulerer oss til å bruke andre egenskaper som synssansen i fortolkningen. Språklige og ikke-språklige uttrykk gir oss dermed to forskjellige fortolkninger av historien. Folkehavet og de norske flaggene på bildene over, er visuelle uttrykk for jubel og feiring. Det kan også legges til at stedene på bildene er lett gjenkjennelige for de som har god kjennskap til eller bor i Egersund. Dette gjør at de lettere kan leve seg inn i det som bildene formidler.

Den siste informasjonsplaten i avdelingen om krigens slutt, forteller om Nürnbergprosessene og landsvikoppjøret i Norge. Forhold som involverer Egersund og Dalane er ikke trukket inn her.

Den siste avdelingen på krigsutstillingen er en reflekterende avdeling. En konsekvens av krigen var at det i flere europeiske land, ble utført henrettelser på krigsforbrytere og de

---

²⁴⁰ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Frigjøringen*. s. 30.

som samarbeidet med okkupasjonsmakten, uten rett og dom.²⁴¹ Museet kaster lys over utviklingen av den folkelige fordømmelsen i Norge som resulterte i overgrep og hat mot de som hadde hatt forbindelser eller tilknytning til tyskerne. Kvinner som hadde et kjærlighetsforhold til tyske soldater, ble utsatt for skamklipping, forteller museet.²⁴² Noe som er interessant er museets problematisering av hvem som stilles til ansvar og hvem som dømmes for krigens ugjerninger. På museet står det: "Det er lett å være enig i at nazistene skulle straffes for sine handlinger, men burde også noen av de på den andre siden vært stilt til ansvar for sine handlinger?"²⁴³ Museet oppfordrer slik til en jevnere fordeling (enn det som allerede eksisterer) av ansvaret for krigens lidelser.

I den siste delen av utsitillingsløypen kommer vi til et stort verdenskart på veggen som viser konflikter i vår tid. Her kaster avdelingen lys over moderne folkemord, og reflekterer rundt konflikter i verden som har eksistert i nyere tid og fram til i dag. Fortidens 2. verdenskrig, kontekstualiseres med konflikter som foregår i dag. Med denne refleksjonen vil museet gjøre de besøkende bevisst på at krig og vold dessverre eksisterer også i dag.²⁴⁴ Hele krigsutstillingen avsluttes med de 30 artiklene i FNs menneskerettighetserklæring, hengende på veggen. Den blir en slags påminnelse om de demokratiske verdiene som står sentralt i vårt samfunn.

5.3 Drøfting av museets framstilling

Nå har vi gått gjennom innholdet og rekkefølgen i utstillingens løype. Etter å ha blitt bedre kjent med museets innhold og utforming, vil oppgaven nå, foreta en nærmere undersøkelse av museets formidling gjennom kombinasjonen av fotografier, gjenstander og tekst. Deretter skal vi drøfte museets framstilling av de fire temaene som ble undersøkt i den lokalhistoriske litteraturen:

1. Invasjonsdagen.
2. Motstandskampen.

---

²⁴¹ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *I krigens kjølvann*. s. 33.

²⁴² Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *I krigens kjølvann*. s. 33.

²⁴³ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *I krigens kjølvann*. s. 33.

²⁴⁴ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Moderne folkemord*. s. 34.

3. "Vi" og "de andre".
4. Lokalhistorien i en nasjonal og internasjonal kontekst.

Fotografi fra introduksjonsavdelingen.

På bildet ovenfor, ser vi deporteringen av mennesker, i Warszawa. På noen bilder bestemmer bildeteksten hva vi ser på bildet, men i dette tilfellet gir bakgrunnsbildet teksten en ny dimensjon og forsterker dens meningsinnhold. I dette tilfellet forteller bildet oss blant annet at mange av ofrene var fra Polen.

Hvordan blir invasjonstiden presenter på museet? Til teksten om overrumplingen av Egersund, er det tatt med et bilde av seks tyske soldater på Dampskipskaiaen i Egersund.²⁴⁵ Det var her de tok seg inn på land. På bildet ser vi noen av soldatene smile fornøyd. Stemningen ser ut til å være avslappet.

---

²⁴⁵ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. Bilde av tyske soldater på Dampskipskaiaen. s. 14.

Bildet gir et inntrykk av at invasjonen var lite dramatisk. Fotografiet er en berikelse for framstillingen, og som Corell skriver i *Krigens ettertid* (2010), er bildene bærere av meningslag som innehar kvaliteter som bidrar til å styrke en historisk framstilling.²⁴⁶ I dette tilfellet, bidrar fotografiet av de tyske soldatene, til å styrke framstillingen om at invasjonen gikk rolig for seg.

Fotografier har sine måter å representere en historie på. Aarekol forteller i sin avhandling om hvordan fotografier blir oppfattet å ha en autentisk karakter, noe som gir fotografiene evnen til å vise hvordan en historisk virkelighet faktisk var. Fotografiene fungerer som "et kikkhull til virkeligheten".²⁴⁷ Et eksempel fra Dalane Folkemuseum er et bildet av en tidligere krigsfange, Erling Berg Pedersen. Bildet tilhører dette sitatet fra Pedersen: "Gestapo arresterte meg natt til 1. august 1942 for illegalt arbeid. De sendte meg til Grini og Natzweiler for å dø".²⁴⁸ På fotografiet ser vi blanke øyne og et alvorlig og fast ansiktsuttrykk. Dette illustrerer smertene og den vonde tiden han har gjennomgått. De blanke øynene kan være et bilde på sorgen han føler, samtidig kan det være et uttrykk for lettelsen over at han overlevde.

---

²⁴⁶ Corell, S. (2010). s. 212.

²⁴⁷ Aarekol, L. (2009). s. 42.

²⁴⁸ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. s. 4.

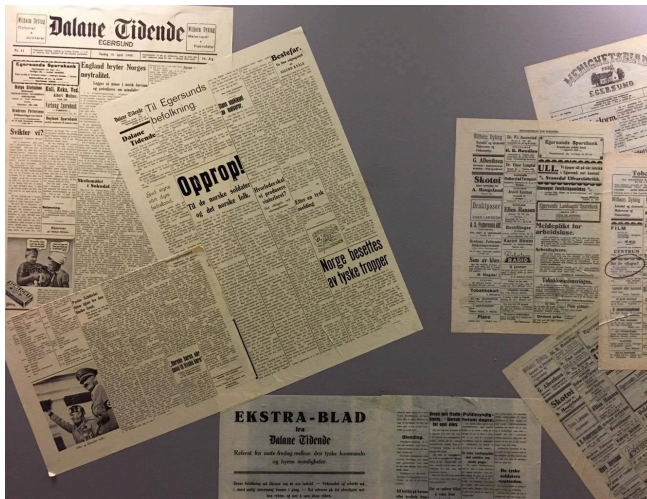
Bildet av Erling Berg Pedersen på museet.

Som Aarekol forteller i sin avhandling, bidrar fotografiene til å uttrykke en særegen stemning og et motiv. Dette gjelder også for gjenstandene på museet jeg undersøkte. Gjenstander og bilder skiller seg fra språklige tekster ved at de er visuelle minner av en fortidig virkelighet. Bildene og gjenstandene formidler detaljer gjennom det visuelle, som gjør at det skapes en nærhet og realisme til aktørene eller hendelsene.²⁴⁹

En slik realisme skapes også av språklige tekster, men ikke på samme måte som hos gjenstander og bilder. I tekstene jeg har analysert, har jeg undersøkt hvordan de formidler denne realismen ved hjelp av språklige virkemidler som metaforer, ordvalg, setningsformuleringer og andre språklige uttrykk.

---

²⁴⁹ Aarekol, L. (2009). s. 42-43.

Øverst: Møbler fra okkupasjonstiden gir de besøkende et mer virkelighetsnært bilde av hverdagslivet.
Nederst: Slik så avisene ut etter at byen ble okkupert.

På bildene over, ser vi museets presentasjon av hverdagslivet. Framstillingen av hverdagslivet gir oss et bilde på hvordan livet til nordmenn ble forandret og utfordret av okkupasjonsmaktens nye ordninger. Et eksempel er utstillingen av *Egersund Menighetsblad* (se bildet over). Annonsene, påbudene og forordningene som står i bladet, er et eksempel på den store forandringen i hverdagslivet. Hverdagslivet er noe som alle opplevde, og naturligvis er en stor del av erindringen om okkupasjonstiden, fra hverdagslivet. Som besøkende på museet, er hverdagsliv noe som vi alle kan relatere oss til. Av den grunn får vi i et nærmere forhold til museets framstilling av den okkuperte hverdagen og hvor annerledes den artet seg enn vår hverdag. Museets formidling av den

okkuperte hverdagen setter slik okkupasjonstiden i perspektiv og får oss til å tenke over hvor godt vi har det i dag.

På bildet ser vi en utstilling av vrakgods fra et av flystyrtene i Operasjon Freshman. En effekt av museets utstilling av vrakgodset er at hendelsen framstår som mer virkelig og at man får en sterkere og mer følelsesladet tilknytning til hendelsen. For besøkende som kanskje har et distansert forhold til Freshman-tragedien, vil en slik utstilling av gjenstander gjøre at man får et mer nært forhold til tragedien.

Nå har vi fått et innblikk i noen utvalgte fotografier og gjenstander som er utstilt på museet, og sett på hvordan de bidrar til formidlingen av okkupasjonshistorien. I det følgende vil oppgaven foreta, som tidligere nevnt, en drøfting av hvordan museet framstiller de fire temaene for oppgaven

Tidlig på museet blir vi introdusert for Altmark-affæren og det tyske overfallet på Norge og Egersund. Dette er starten på utstillingens formidling av lokalhistorien knyttet til krigen. I følge museet, vakte Altmark-affæren stor internasjonal oppmerksomhet. Som i den lokalhistoriske faglitteraturen, blir Altmark-affæren et eksempel på hvordan en lokal hendelse blir plassert i en internasjonal kontekst. På museet står det:

En viktig konsekvens av Altmarkaffæren var at den sporet både vest-maktene og Tyskland til aksjoner i Skandinavia. Noen uker senere okkuperte Tyskland Danmark og Norge.²⁵⁰

I litteraturen ble Altmark-affæren framstilt som avgjørende for at krigen kom til Norge. På museet, som vi ser av sitatet, blir hendelsen imidlertid ikke framstilt som den direkte årsaken til okkupasjonen. Den framkalte tyske og britiske aksjoner i Skandinavia, og var én av flere drivkrefter bak Tysklands aksjon mot Norge.

På museet får selve invasjonen av Egersund en kort og enkel beskrivelse, på bare to avsnitt. I fortellingen om invasjonen, legger vi merke til element som antyder tysk dominans og overlegenheten. Tyskernes "overtak" på nordmenn under invasjonen kommer imidlertid tydeligere fram i fortellingene i den lokalhistoriske litteraturen. I følge museet ble byen hærtatt på 22 minutter og invasjonen gikk stille for seg, ikke et skudd ble løsnet.²⁵¹ Litteraturens framstilling av invasjonsdagen er mer omfattende og detaljert. Utenom dette er museets framstilling av den tyske okkupasjonen, 9. april, ganske lik den i litteraturen, og det er ikke noe bemerkelsesverdig som stikker ut som i forhold til bøkernes formidling av temaet. I den korte og noe overfladiske framstillingen blir vi heller ikke presentert for noen førstepersonsfortellinger fra de som opplevde invasjonsdagen, slik som i litteraturen.

Krigsutstillingens framleggelse av slaget i Gloppedalsura (nært Bjerkreims- og Dirdalsområdet), er hvor man først møter på den norske motstanden. I dette tilfellet, gjelder det motstanden til de norske militærstyrkene i form av innledende krigshandlinger, før kapitulasjonen. I fortellingen om kampene i Gloppedalsura ser vi hvordan framstillingen av den norske motstanden har elementer av patriotisme. På museet står det:

De mindretallige nordmennene utnyttet fordelene av sin lokalkjennskap i området med de kjempestore steinblokkene. De kjempe innbitt hele dagen og mest intenst om kvelden (...) De tyske styrkene berømmet de norske soldatene for sin motstand, og lot dem dra hjem mot løfte om å ikke kjempe mot okkupasjonsmakten mer.²⁵²

---

²⁵⁰ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Altmarkaffæren*. s. 12.

²⁵¹ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Angrepet på Dalane*. s. 14.

²⁵² Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Angrepet på Dalane*. s. 14.

Museet framstiller de norske soldatenes kjennskap til den lokale og norske naturen som en ferdighet eller egenskap i deres favør. Kjærligheten til landskapet og nordmennenes forhold til det, er noe som kjennetegner det å være "typisk norsk", og i sitatet over, bidrar dette til å løfte fram det særnorske. Innsatsen til den norske militærstyrken får også oppmerksomhet og soldatenes gode innsatsvilje kommer til uttrykk.. I framstillingen får innsatsen til nordmennene "snikskryt" gjennom tyskernes berømmelse av den.

Understrekingen av styrkeforskjellen mellom de tyske og norske soldatene er også noe man legger merke til: "Nazistene med flere hundre soldater, jaget de norske styrkene på et par hundre"²⁵³ og "De mindretallige nordmennene".²⁵⁴ Museets formidling av styrkeforskjellen, gjør at innsatsen til de norske styrkene blir enda mer imponerende. En slik framstilling av den norske motstanden har elementer av det Lagrou kaller patriotiske minnekultur. Framstillingen løfter fram det norske landskapet, soldatene og deres innsats, som bærere av norsk stolthet.

På en av de andre informasjonsplatene på museet, legger vi merke til et annet eksempel som viser at museets formidling av den norske motstander har patriotiske element. På informasjonsplaten, på veggen, står det:

"Look to Norway" sa den amerikanske president Roosevelt da han skulle begrunne hva kampen nazismen stod om. Motstandskampen i Norge fikk en styrke som vakte internasjonal oppsikt.²⁵⁵

Den nasjonale motstanden i Norge var altså så sterk at den ble anerkjent utover landets grenser, i følge museet.

I motstandsavdelingen, på krigsutstillingen, er det satt opp syv punkter, som et slags sammendrag av den norske motstanden i Dalane. Her er en forkortet versjon:

- Kampene i Bjerkreims- og Dirdalsområdet, i april dagene 1940.

---

²⁵³ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide, *Angrepet på Dalane*. s. 14

²⁵⁴ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide, *Angrepet på Dalane*. s. 14.

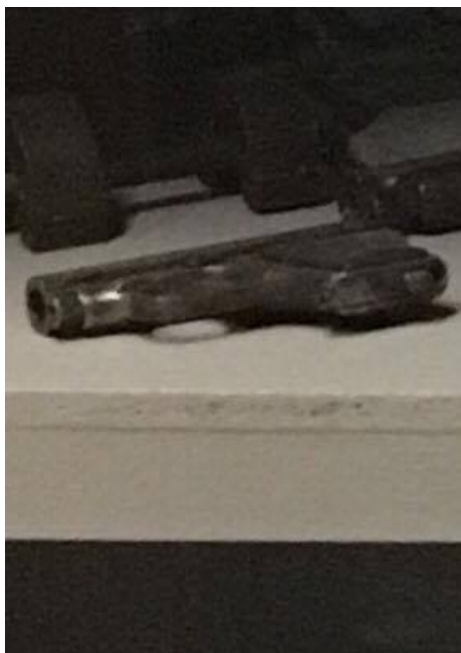
²⁵⁵ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Motstand mot okkupasjonsmakten*. s. 18.

- Bjerkreimsheiene ble et viktig sted for engelske flyslipp med containere som inneholdt alt av utstyr til den militære del av motstandsarbeidet.
- Mysinghåla, på Helleland i Egersund, var en viktig base for etterretnings- og sabotasjearbeid i distriktet. Mysinghåla tjente også som et tilfluktssted for flyktninger på vei til friheten.
- Dalbuene Kristian Birkeland, Edvin Aakre og Martin August Johansen var blant de aktive motstandsfolk som mistet livet på grunn av sin innsats.
- Den mislykkede Carhampton-operasjonen i 1943, kostet 21 motstandsmenn, livet.
- Flere dalbuer var viktige krigsseilere og seilte i handelsflåten.
- Etterretningsrapporter fra Dalaneområdet var en viktig del av motstandsarbeidet.²⁵⁶

De som kjempet med livet som innsats, får sin hyllest ved at de har fått sin plass i dette sammendraget av motstanden i Dalane. Her nevnes Vestige 4, også omtalt som "Aakregjengen", av museet. Som i fortellingen om slaget i Gloppedalsura, er det innsatsen til de norske motstandsmennene under risikable forhold, som preger museets formidling av motstanden. Framstilling av motstandskampen, preges av den norske innsatsen og viljestyrken, og spiller på at nordmennene var den svakere part mot de sterkere tyske styrkene. Denne framstillingen, som kan kobles til den patriotiske minnekulturen, deler museet med den lokalhistoriske litteraturen. Men formidlingen av motstandskampens konsekvenser, som tap av menneskeliv, er noe som kommer tydeligere fram på museet, enn i litteraturen.

---

²⁵⁶ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide, *Motstand i Dalane*. s. 19.

Som nevnt tidligere bidrar bruken av gjenstander i formidlingen av okkupasjonshistorien, til å gi fortolkningen av en historisk virkelighet en annen dimensjon i forhold til tekster. Gjenstander og bilder opplyser oss med detaljer som det er vanskelig å formidle med ord. Over ser vi et bilde av en pistol som er utstilt på museet. Å lese om et objekt, er ikke det samme som å oppleve og se det med egne øyne, på nært hold. Anne Eriksen understreker den visuelle formidlingsevnen til museer i boken, *Museum en kulturhistorie* (2009). Eriksen forteller:

Selv om det heter å gå på museum, er øynene og synet det mest sentrale for den besøkendes opplevelse, og for de virkemidler og formidlingsgrep museet har til rådighet. Selv om andre sanser også kan aktiveres – gjennom lyd, lukt og kanskje til og med noen former for deltakelse – er og blir museet et visuelt medium.²⁵⁷

Pistolen som er utstilt, er en spansk pistol som agentene Winther Lædre og Alf Aakre hadde skjult og gravd ned på Hellvik. Utstillingen av pistolen krydrer fortellingen om motstandskampen. Som et visuelt virkemiddel, gir gjenstanden oss en annen type nærhet til fortellingen, enn det språket gir. Pistolen skaper også undring. Brukte Winther Lædre og Alf Aakre denne pistolen? Hadde noen blitt drept av denne pistolen? Man får forskjellige assosiasjoner til pistolen.

---

²⁵⁷ Eriksen, A. (2009). s. 200.

I det følgende skal vi undersøke hva som karakteriserer framstillingen av "de andre", og deretter "vi". På avdelingen for krigsutbruddet, tidlig i utstillingens løype, er det et valg av ord i teksten, som sier hvem som er en del av "vi", og hvem som går under "de andre". På informasjonsplaten som handler om okkupasjonen av Egersund og angrepet på Dalane, blir de tyske soldatene omtalt som "fienden".²⁵⁸ Dette viser at nordmennene er en del av "vi"-et, som protagonister, og motstanderne (antagonistene) av "vi"-et er tyskerne.

I den korte presentasjonen av invasjonssdagen blir vi informert om den lite dramatiske okkupasjonen av Egersund. Hovedinntrykket vi sitter igjen med er smarte, systematiske og dominerende, tyske soldater. Selv om dette ikke kommer like tydelig fram som i den lokalhistoriske litteraturen, får vi et inntrykk av det er en vel utført og godt planlagt operasjon av tyskerne.

I den lokalhistoriske litteraturens framstilling, kom vi fram til funn som delvis viste et bilde av fiendtlige og ondskapsfulle tyskere. Når det gjelder dette bildet av tyskerne, ser vi på museet, de tydeligste funnene i framstillingen av Operasjon Freshman-tragedien, der 14 allierte soldater ble skutt av tyske soldater i utmarka ved Slettebøleiren. Et eksempel er setningen: "Dette skyldes Hitlers nylig utsendte *Führerbefehl*: - *Ingen sabotører skulle overleve den dagen!*"²⁵⁹ Måten setningen er skrevet på, og utropstegnet den avsluttes med, er et tydelig tegn om at tyskerne, i det britene ble fanget, skulle gjøre noe som var sjokkerende og alarmerende.

I motstandsavdelingen understrekes faren ved motstandsarbeid: "Med fare for sine liv, fraktet norske fiskere og fraktskipperer flyktninger over til England og militært materiell tilbake".²⁶⁰ "Med fare for sine liv", vil mest sannsynlig bety faren for å bli drept av tyske soldater. Framstillingen får fram den reelle frykten for å bli drept av tyskerne dersom man gikk i mot dem.

---

²⁵⁸ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Angrepet på Dalane*. s. 14.

²⁵⁹ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Operasjon Freshman*. s. 20.

²⁶⁰ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Motstand mot okkupasjonsmakten*. s. 18.

Tyskernes herskende og undertrykkende posisjon blir ellers også formidlet i den nasjonale fortellingen om krigen på museet. På veggen på museets fangeavdeling, står det: "Motstand i befolkningen ble bekjempet med propaganda, razziaer, tvangsarbeid, arrestasjon, tortur og fangenskap."²⁶¹ Framstillingen av de skumle konsekvensene av motstandsarbeid, bidrar til å forsterke det fryktinngytende bildet av tyskerne.

Framstillingen av henrettelsen av de 14 britiske fangene i Slettebø-utmarken er nok et tydelig bilde av "de ondskapsfulle andre". Humaniseringen av tyske soldater, som vi så i litteraturen, eksisterer ikke i museets fortelling.

Nå har vi sett på framstillingen av tyskerne som antagonistene. Hva sier fortellingen om "vi"-et, protagonistene, som kjemper for den riktige sak? Hvordan nordmennene opplevde invasjonssdagen, er det ikke lett å få tak på i den nøkterne framstillingen. Det kommer ikke direkte fram i museets framstilling, men vi får små indikasjoner på at nordmennene var passive og lite forberedt. Setninger som: "3250 egersundere våknet til en hærtatt by" og "det gikk stille for seg – ikke et skudd ble løsnet", tyder på at invasjonen kom brått og overraskende på befolkningen.²⁶² Dette ligner mye på det som ble funnet i litteraturens framstilling.

Passiviteten og usikkerheten til nordmennene forsvinner derimot i museets formidling av den norske motstanden. Vi ser av museets framstilling at nordmennenes mot, holdning, offervilje og innsats under krigen står som motsats til hvordan det var på invasjonssdagen. Dette kommer blant annet til uttrykk i formidlingen av slaget i Gloppedalsura (se presentasjonen av museets 2. avdeling i forrige delkapittel). Fra et lite offensivt og selvsikkert "vi"-fellesskap i framstillingen av invasjonssdagen, legger vi merke til et stadig sterkere og voksende "vi"-fellesskap, i tiden under den tyske okkupasjonen. I likhet med fortellingen til de lokalhistoriske tekstene, er støtten de arresterte lærerne fikk på togstasjonen i Egersund, det tydeligste eksempelet på dette.

I følge museet, motarbeidet flere aktive motstandsfolk, fienden med livet som innsats. Dalbuene Kristian Birkeland, Edvin Aakre og Martin August, får sin oppmerksomhet for å ha ofret sine liv i kampen mot okkupasjonsmakten. Kort oppsummert kan vi fastslå at

---

²⁶¹ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Nordmenn i tysk fangenskap*. s. 22.

²⁶² Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Angrepet på Dalane*. s. 14.

det skjer en drastisk forandring i framstillingen av nordmennene: Fra et bilde der "vi"-fellesskapet og innsatsen er fraværende, til et bilde der "vi"-fellesskapet, motet, offerviljen og lojaliteten er det sterkeste våpenet i kampen mot den tyske okkupasenten.

I fortellingen om de utenlandske krigsfangene, settes også den norske befolkningen i et godt lys. Selv om dette gjelder for hele landet, på generell basis, framhever museet også egersundernes rolle i dette. "Russerfangene", som de østeuropeiske fangene ble kalt, ble i følge museet, stor sett møtt med et oppmuntrende smil av en vennligsinnet befolkning. Dersom det var mulig, fikk de også en matpakke av nordmennene.²⁶³

I motsetning til litteraturen, ser vi ikke et nyansert og komplekst bilde av "de andre", på museet. På grunn av mindre omfang av materiale på museet, er det ikke alltid klare og tydelige funn, å vise til. Noen setningsvalg og ordvalg, gir oss likevel hint og indikasjoner på hvordan for eksempel bildet av de tyske soldatene og nordmennene var på invasjonssdagen. Vi sitter igjen med et bilde av dominerende og fiendtlige tyskere.

Når det gjelder framstillingen av nordmennene, ser vi en forandring av bildet som blir skapt av "vi"-et. Framstillingen av nordmennene under invasjonssdagen, henter om en lite motstandsvillig og uforberedt befolkning. I museets formidling av den norske motstandskampen går befolkningen derimot over til å være hardtkjempende, lojale og ofrende. En slik framstilling av nordmennene og den norske motstanden minner om den patriotiske minnekulturen. Framstillingen av "vi"-et er preget av fortellinger om mot og kjærlighet i kampen for fedrelandet. "Vi"-fellesskapet representeres gjennom stolte fortellinger om holdningskampen og motstandskampen. Dette ligner på Synne Corells funn i studiet om den norske patriotiske minnekulturen i etterkrigstiden, som var preget av en fortelling om fellesskap og enhet gjennom krigsårene.²⁶⁴ Noe som skiller museets framstilling av "vi"-fellesskapet fra litteraturens, er inkluderingen av jødene i fellesskapet. Historien om Meltzers liv og skjebne blir på museet løftet fram og tatt inn som en del av lokalhistorien om krigen. Dette er et eksempel på hvordan museet inkorporerer jødernes historie i den lokalhistoriske fortellingen om okkupasjonstiden.

---

²⁶³ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Utenlandske krigsfanger*. s. 23.

²⁶⁴ Corell, S. (2010). s. 213.

I likhet med analysen av de lokalhistoriske bøkene, er det interessant å undersøke hvordan museet kobler lokalhistorien om krigen opp mot et nasjonalt og internasjonalt perspektiv.

Tidlig i utstillingens løype, i avdelingen for krigsutbruddet, henger det en plate på den gråmalte veggen. Platen forteller om Altmark-affæren. I likhet med okkupasjonslitteraturen vi har analysert, er Altmark-affæren også på museet, det første tydelige eksempelet på hvordan en lokal hendelse blir plassert i et større perspektiv. Som vist i forrige kapittel, får hendelsen en internasjonal tilknytning som gjør at dens betydning krysser grensene til den lokale minnekulturen. I følge museet, fikk hendelsen stor internasjonal oppmerksomhet. Det var et trekantdrama mellom Storbritannia, Tyskland og Norge, der den norske nøytraliteten ble et hett diskusjonsemne.²⁶⁵

Museet framstiller også Altmark-affæren som en av drivkreftene bak den tyske okkupasjonen av Norge. I motsetning til litteraturen, blir det på museet derimot ikke trukket en bestemt konklusjon om at selve hendelsen var den utløsende årsak til okkupasjonen av Norge. Av museets framstilling, ser vi likevel at den var en katalysator som gjorde tyskere mer oppmerksomme på Norge: "Noen uker senere okkuperte Tyskland Danmark og Norge", står det på museet.²⁶⁶

I museets framstilling av den tyske okkupasjonen av Egersund, 9. april 1940, blir den lille byen satt på det nasjonale kartet. På museet står det: "Egersund ble dermed den første okkuperte byen i landet."²⁶⁷ En slik framstilling, gir okkupasjonen av Egersund en spesiell plass i det nasjonale bildet.

Operasjon Freshman-tragedien er en annen hendelse som får en internasjonal tilknytning. Henrettelsen av de britiske soldatene, som blir omtalt som en krigsforbrytelse, ble utført av tyske soldater, på norsk jord. Det foregikk i Burmaveien, i utmarken ved Slettebøleiren (hovedbasen til de tyske soldatene i Dalane, i dag Dalane Folkemuseum). Tragedien angikk dermed både Egersund (Norge), Storbritannia og

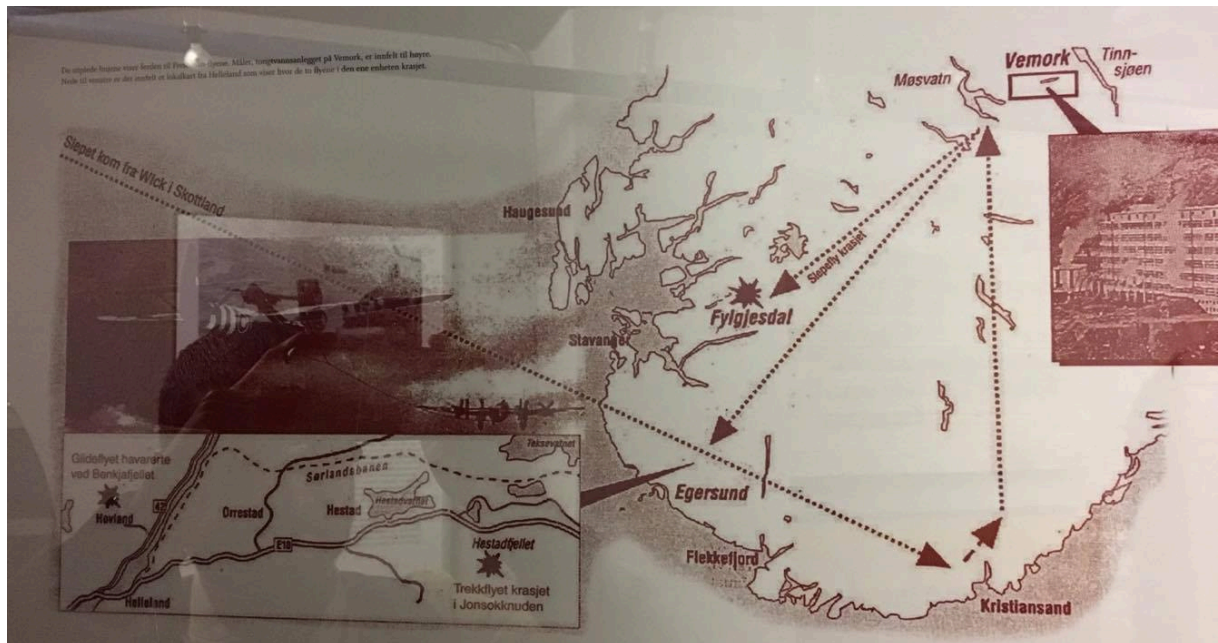
---

²⁶⁵ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Altmarkaffæren*. s. 12.

²⁶⁶ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Altmarkaffæren*. s. 12.

²⁶⁷ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Angrepet på Dalane*. s. 14.

Tyskland. Vi ser likheter mellom Altmark-affæren og Freshman-tragedien ved at begge hendelsene var en konflikt mellom Storbritannia og Tyskland, som foregikk på norsk jord. Dette er et eksempel på hvordan hendelser som har en viktig plass i den lokale minnekulturen, blir en hendelse som strekker seg lengre enn de nasjonale grensene.

På bildet ser vi et kart over flyrutene og flystyrtene i Operasjon Freshman.

Bildet over, er et kart som er utstilt på museet. Det viser en oversikt over flyrutene i Operasjon Freshman og hvor flyene styrtet. Kartet bidrar til å gi de besøkende en bedre forståelse av hva som skjedde under Operasjon Freshman.

Nå har vi undersøkt hvordan den lokale minnekulturen fra krigen blir plassert i en nasjonal og internasjonal kontekst på museet. Likhetstrekkene mellom museet og de lokalhistoriske bøkene, i måten dette teamet er framstilt på, er tydelige. Både på museet og i litteraturen, er Altmark-affæren og Operasjon Freshman de to hendelsene som på det lokale planet får en internasjonal tilknytning. Når det gjelder den tyske invasjonen 9. april 1940, blir Egersund en liten by som blir involvert i et større nasjonalt bilde, ved at det var den første byen i Norge som ble okkupert. Framstillingen og kontekstualiseringen av hendelsene bidrar til å gi hendelsene i seg selv en større og viktigere betydning. En slik framstilling kan ha som funksjon å sette den lokale minnekulturen på det nasjonale og internasjonale kartet.

6. Oppsummering og konklusjon

6.1 Sammenligning av litteraturens grunnfortelling og museets fortelling

Nå som vi har analysert framstillingen av okkupasjonstiden i Egersund og Dalane, på Dalane Folkemuseum, er det interessant å se nærmere på hvordan den lokale okkupasjonsfortellingen som museet formidler, samsvarer eller skiller seg ut i forhold til grunnfortellingen som ble identifisert i den lokalhistoriske faglitteraturen.

Museets fortelling om okkupasjonstiden i Egersund og Dalane, starter med Altmark-affæren. På museet blir hendelsen omtalt som en del av forspillet til den tyske invasjonen 9. april. Altmark-affæren er også en del av begynnelsen på grunnfortellingen i den lokalhistoriske litteraturen vi har analysert. Det som skiller framstillingene er, betydningen hendelsen får i tekstene som den utløsende årsaken til den tyske invasjonen. På museet blir Altmark-affæren framstilt som en av flere drivkrefter bak den tyske oppmerksomheten som Norge fikk.

Etter Altmark-affæren, er det okkupasjonen av Egersund som er det neste vi møter på i museets fortelling. Framstillingen av den tyske invasjonen er nøktern og får en liten plass. I litteraturens grunnfortelling er det imidlertid rettet mye oppmerksomhet rundt okkupasjonen av Egersund, den 9. april.

I framstillingen av den norske motstanden, får slaget i Gloppedalsura en sentral plass i museets fortelling. Slaget representerer de innledende kampene mellom det norske og tyske militæret, før kapitulasjonen. De norske troppene klarte her å hindre de tyske bataljones framrykking mot Dirdal, og fortellingene om disse kampene, er også sentrale i litteraturens grunnfortelling.

Andre eksempler på motstand, blir ellers nevnt i korte trekk, for eksempel etterretnings- og sabotasjearbeidet til Vestige 4 (Aakregjengen), og Edvin Aakre. Som vi husker fra den lokalhistoriske litteraturen, var det Alf Aakre og hans sabotasjegrupes virksomhet i Dalane, som preget store deler av fortellingen om motstandskampen. Kompani Linges

mislykkede Carhampton-operasjon i Flekkefjord i 1943, er et annet eksempel på norsk motstand i litteraturens grunnfortelling. Denne operasjonen blir også nevnt i korte trekk på museet.

Holdningskampen og den sivile motstandskampen, blir en viktig del av litteraturens grunnfortelling og museets fortelling. Framstillingen av den symbolske betydningen av binders og rød topplue, er et eksempel. Et annet eksempel er lærernes nei. Formidlingen av et styrket og voksende fellesskap, kommer slik til uttrykk i litteraturens og museets framstilling av holdningskampen og den sivile motstanden. Dette legger vi spesielt merke til i framstillingen av støtten de arresterte lærerne fikk på togstasjonen i Egersund.

På museet er det Altmark-affæren som forekom før okkupasjonen, og den mislykkede Operasjon Freshman, som får den største oppmerksomheten av lokale hendelser. Begge hendelsene var også sentrale i grunnfortellingen til den lokalhistoriske litteraturen. Dette tyder på at det er to hendelser som har satt dype spor og har en viktig posisjon i den lokale minnekulturen om krigen. Det som også er likt mellom museets fortelling og litteraturens grunnfortelling, er oppmerksomheten som er rettet mot sivile enkeltindividers egne versjoner av fortellinger om opplevelser og hendelser i perioden (1940-45). På museet blir vi blant annet presentert for en øyenvitnefortelling om bordingen av Altmark. På veggene ser vi også sitater fra sivile nordmenn, om opplevelser i hverdagslivet.

En sentral aktør i den lokalhistoriske litteraturens grunnfortelling er Egersunds ordfører, Asbjørn Hadland. Han blir ikke nevnt i museets framstilling. Generelt sett, får verken sentrale norske eller tyske aktører, mye oppmerksomhet i museets fortelling om okkupasjonstiden. Vi ser dem bli nevnt, som f.eks. Edvin Aakre og Alf Aakre, men deres innflytelse, eller historie under okkupasjonstiden blir ikke utdypet, slik som i litteraturen.

I framstillingen av "vi" og "de andre", blir nordmennene i museets fortelling, gjort til et tydelig "vi", og tyskerne blir gjort til "de andre". Dette blir bekreftet gjennom museets omtale av tyskerne som "fienden". Med andre ord blir nordmennene framstilt som

kjemperne for den riktige sak. I starten av museets fortelling, ser vi trekk som forteller oss at "vi"-fellesskapet står i en svakere posisjon. I framstillingen legger vi merke til at stemningen blant nordmenn på invasjonssdagen og dagene etter, er preget av passivitet, usikkerhet og frykt. Invasjonen kom overraskende på befolkningen.

Etter hvert i museets fortelling, legger vi tydelig merke til en forandring i "vi"-et. Nordmennene er i større grad samlet, og "vi"-fellesskapet kommer fram i lyset og vokser seg sterkere og sterkere utover i fortellingen. Dette kommer spesielt til uttrykk i museets fortelling om den sivile og militære motstandskampen. Nordmennenes iherdige innsats under slaget i Gloppedalsura, i undertall mot tyske soldater, er et eksempel på dette. Det samme er skildringene av Edvin Aakre og flere motstandsmenn som motarbeidet fienden med livet som innsats. Til tross for risikoen som motstandsarbeidet medførte, var nordmennene lojale og villige til å ofre seg for fedrelandet. Viljestyrken, trofastheten, kjærligheten til fedrelandet, og troen på en lykkelig slutt, skapte et sterkt fellesskap som gjorde at nordmenn "overlevde" de fem mørke årene. I litteraturens grunnfortelling legger vi merke til en lignende framstilling av "vi"-et. Det som skiller dem fra hverandre er at, usikkerheten og frykten som preget bildet av "vi"-et i begynnelsen av fortellingen, kommer enda tydeligere fram i litteraturen.

I den lokalhistoriske litteraturens grunnfortelling, la vi merke til bildet av "de andre" som ondskapsfulle og fiendtlige, særlig i starten. Likevel eksisterte det også et mer komplekst og nyansert bilde av tyskerne, som et tillegg til hovedbildet. Vi la merke til en humanisering av de tyske soldatene gjennom fortellinger om det vennskapelige forholdet mellom enkelte tyske soldater og nordmenn. Her ser vi et skille mellom litteraturens og museets grunnfortelling. I museets fortelling eksisterer ikke denne nyanseringen av de tyske soldatene. Framstillingen preges av et svart-hvitt-bilde av antagonistiske tyskere. Dette gjenspeiles godt i museets framstilling av Operasjon Freshman-tragedien.

Som i den lokalhistoriske litteraturens grunnfortelling, blir Altmark-affæren og Operasjon Freshman, i museets fortelling, de hendelsene som setter den lokale minnekulturen på det nasjonale og internasjonale kartet. Et annet eksempel er etterretningsarbeidet som var avgjørende for en effektiv maktovertakelse, da

okkupanten måtte kapitulere. Å løfte fram hendelser på denne måten, er et signal om den store betydningen og innflytelsen hendelsene har hatt på den lokale minnekulturen.

Nå har vi sett på de sentrale elementene i museets fortelling om okkupasjonstiden i Egersund og Dalane, og sammenlignet det med litteraturens grunnfortelling. Vi har sett på hvordan museets fortelling om okkupasjonstiden starter. Når man skal se etter karakteristiske trekk ved fortellingen, ser man også på hvordan den slutter. På museet eksisterer det ikke en lokalhistorisk formidling som avrunder krigen i Egersund og Dalane. Her skiller museet seg fra litteraturen, hvor vi får oppleve de første fredsdagene i Egersund og Dalane, slik de ble opplevd lokalt. Museet presenterer i stedet den nasjonale fortellingen om krigens slutt. Fortellingen avrundes med frigjøringsdagene i mai 1945 og landssvikoppgjøret.

Noe som jeg savnet i fortellingen til den lokalhistoriske litteraturen, var historier om kvinnes bidrag i okkupasjonstiden. Som vi husker, ble kvinnes innsats og historie, lite vektlagt i litteraturen. Fortellingen gjenskapte et bilde av den tradisjonelle kjønnsrolledelingen, som hadde eksistert før krigen. I museets fortelling er formidlingen av kvinnes aktive bidrag, helt fraværende. Historikeren Mari Jonassen er en av dem som påpeker kvinnes viktige bidrag i den aktive motstanden, blant annet som telegrafister, distributører av illegale aviser og arrangører av antinazistiske holdningskampanjer.²⁶⁸ Anne Eriksen har som vi har vært inne på, forklart fraværet av en anerkjennelse av kvinnes rolle, med en gjenopprettingen av det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret, som en del av nasjonsbyggingen etter krigen.²⁶⁹

Noe som jeg også påpekte i den lokalhistoriske litteraturens grunnfortelling var fortellingen om et voksende nasjonalt fellesskap, der indre motsetninger og nyanser ble i mindre grad vektlagt. Litteraturens grunnfortelling bidrar til at det særnorske får historisk identitet, ved at den legger stor vekt på å formidle en fortelling om et fellesskap

---

²⁶⁸ Jonassen, M. (2015, 25. april). Kronikk: Også kvinnene kjempet under krigen. *Aftenposten*. Hentet 15.03.17 fra:

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Kronikk-Ogsa-kvinnene-kjempet-under-krigen-42477b.html>

²⁶⁹ Eriksen sitert i Lenz, C. (u.å.) Hentet 15.03.17 fra:

<http://www.ht08.no/Default.aspx%3Fpageid=1045.html>

av "det norske folk" som også ekskluderer visse grupper. Fortellingene til jøder og innvandrere, eller nordmenn som støttet nazismen, ble for eksempel i liten grad vektlagt.

Her skiller museet seg fra litteraturens grunnfortelling, ved at den også legger vekt på jødernes historie. I et mer internasjonalt perspektiv, blir de besøkende møtt av en informasjonsplate om Holocaust, i fangeavdelingen på museet. Videre blir vi informert om de arresterte jødene i Norge. På et mer lokalt plan blir vi i fangeavdelingen, presentert for arrestasjonene av mannlige jøder i Rogaland. En av dem var Ludwig Adolf Meltzer: en jødisk kjemiingeniør fra Tyskland som flyttet til Jæren i mai 1939. Han ble arrestert av lensmannen i Egersund.²⁷⁰ Med den jødiske historien viser museet hvordan en kan integrere jødernes fortelling i den lokale fortellingen om krigen (selv om det kanskje ikke bodde så mange jøder i området).

I metodekapittelet er det nevnt at jeg i museumsanalysen hentet inspirasjon fra representasjonsanalyse. Dette er relevant i forhold til hvilken rolle ikke-språklige uttrykk, som bilder og gjenstander, spiller i museets framstilling. Særlig i museets representasjon av motstandskampen, dominerer utstillingen av gjenstander. Gjenstanden er i form av tyske og allierte våpen, og viktig utstyr brukt av de norske sabotørene. Utstillingen av bestemte gjenstander kan ha ulike effekter på formidlingen av historien. Utstillinger av pistoler, gevær og håndgranater, framhever et voldelig bilde, og bidrar til å forsterke inntrykket av krig som noe forferdelig. På museet er det også utstilt vakre fugler, skåret ut i tre. Disse ble laget av østeuropeiske krigsfanger og ble gitt som gaver til nordmenn som hjalp dem. Utstillingen av slike gjenstander får fram den vakre siden av gjenforening og vennskap mellom mennesker i en vanskelig og utfordrende tid.

I likheter med gjenstander, henger det også fotografier på veggene på museet. Fotografier har evnen til å formidle en autentisk representasjon av en historisk virkelighet gjennom det visuelle, og i likhet med gjenstander kan de bidra til å skape en bestemt stemning eller et motiv.

---

²⁷⁰ Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Jøden på Oгна*. s. 25.

Som vi har sett av grunnfortellingen til litteraturen og fortellingen til museet, er det forskjell på vektleggingen av tema, hendelser og aktører. Det må sies at det selvsagt er en stor mengdeforskjell i stoff-tilfang mellom litteraturen og museet. På grunn av den begrensede mengden med plass på museet, må den gjennom en utvalgsprosess der den velger og vraker deler av historien. Dette er en naturlig årsak til at noen tema, hendelser eller aktører, bare blir nevnt i korte trekk. En slik begrensning finnes også i litteraturen, men ikke i like stor grad som hos museet. Men lokalhistorikerne må også velge ut det som er det viktigste og mest betydningsfulle fra den lokale minnekulturen. På den måten bidrar både historikerne og museet til utformingen av den lokale minnekulturen om krigen.

6.2 Elementer av en patriotisk minnekultur

Etter arbeidet med denne studien vil jeg avslutte denne oppgaven med å gjøre rede for den lokale minnekulturen om okkupasjonstiden i Egersund og Dalane. Hva kan sies om den kollektive erindringen om krigen basert på min analyse av den lokalhistoriske litteraturen og Dalane Folkemuseum? Særlig i den lokalhistoriske faglitteraturens formidling av historien, legger vi merke til at det eksisterer et patriotisk narrativ. Fortellingene om den militære motstandskampen bærer preg av et heroiserende bilde av norske soldater og sabotører. Tapperhet, offervilje og lojalitet er verdier som kommer til uttrykk i fortellingene. Både i fortellingene om de innledende krigshandlingene og i fortellingene om sabotasjevirksomheten under okkupasjonstiden, løftes de kjempende nordmennene fram som smarte, lure og dyktige. Framstillingen uttrykker begeistring og håp, og viser at tyskerne ikke var så overlegne og allmektige som man skulle ha det til. Et slikt patriotisk narrativ om motstanden finnes det også elementer av i museets framstilling, likevel ikke i like sterk grad som i litteraturen.

Både i museet og i litteraturens fortelling om okkupasjonstiden, ser vi et nærvær av et "vi"-fellesskap" og et tydelig skille mellom "vi" og "de andre". I studien til Corell ble en nasjonal fortelling om fellesskap og enhet gjennom krigsårene påpekt. Elementer av en slik fortelling kommer også til uttrykk i framstillingen av "vi"-fellesskapet i fortellingen om krigen i Egersund og Dalane, både i litteraturen og på museet. Formidlingen av det generelle bildet av tyskerne som overlegne, fiendtlige og ondskapsfulle bidrar også til å

understreke skillet mellom "vi" og "de andre". Det som er interessant er hvordan det stolte og positive bildet av "vi"-et overskygger eller ekskluderer minoriteter, indre motsetninger og gråsoner fra fellesskapet. Det legges lite vekt på historiene til innvandrere, jøder, kvinner eller nordmenn som samarbeidet med okkupasjonsmakten. Museet skiller seg likevel ut i forhold til den lokalhistoriske litteraturen ved dets inkludering av jødernes historie i den lokale fortellingen om krigen.

Til tross for elementer i fortellingene som uttrykker en patriotisk minnekultur, finnes det også eksempler som ikke er typisk patriotiske. Litteraturens humanisering av tyskerne og inkluderingen av tyske soldaters- og offiserers perspektiver i fortellingene, minner mer om en framstilling basert på multiperspektivitet. Museets problematisering av det mindre ansvaret for ugjerningene som de allierte hadde fått i det internasjonale krigsoppgjøret, er et tydelig eksempel. Som tidligere nevnt, gjorde Corell funn i den nasjonale okkupasjonskrivingen, som viste hvordan patriotiske framstillinger frikjente norske politifolk fra arrestasjonene av sine jødiske medborgere.²⁷¹ Dette er ikke tilfellet på Dalane Folkemuseum. I tillegg til at museet har vært opptatt av å inkludere den jødiske historien, kommer ansvaret det norske politiet og andre deler av det norske statsapparatet hadde, for arrestasjonene og deportasjonene av de norske jødene, tydelig fram.²⁷²

Som vi ser, finner vi i litteraturens og museets framstilling, elementer som tyder på en patriotisk minnekultur. Samtidig er ikke dette det totale bildet. I tillegg til den patriotiske karakteristikken som er til stede i fortellingene, eksisterer det i tillegg en kompleksitet og nyansering i framstillingene. Humaniseringen av tyskerne, i litteraturen, står fram som det tydeligste eksempelet på multiperspektivitet. I tillegg til et patriotisk narrativ som blir tydelig i fortellingene om motstandskampen og i framstillingen av "vi"-fellesskapet, ser vi altså at den lokalhistoriske faglitteraturen og museet er opptatt av å få fram flere perspektiver.

---

²⁷¹ Corell, S. (2012). s. 214 – 215.

²⁷² Knutsen, B. (2007). Utstillingsguide. *Holocaust og Jøden på Ogna*. s. 24 – 25.

6.3 Studiens betydning

Det finnes flere eksempler på forskning på historieskrivingen om den nasjonale okkupasjonshistorien. På den andre siden finnes det få studier om formidlingen av de lokale okkupasjonshistoriene. Jeg håper at min studie kan bidra til å være et utgangspunkt for framtidige sammenligninger mellom lokale minnekulturer om krigen, samt et utgangspunkt for koblingen av lokale minnekulturer med de nasjonale og internasjonale fortellingene om krigen. Min studie har ikke som formål å ta/ eller avsløre den lokale minnekulturen, men å få fram at minnekulturen er noe som er skapt i en bestemt kontekst og noe som dermed også er i endring. Det som jeg synes er særlig verdifullt med framstillingene, er at det finnes tegn til kompleksitet/ multiperspektivitet i bildet som dannes av tyskerne i litteraturen. Denne kompleksiteten gjelder også for museets inkludering av jødernes historie og ansvarliggjøringen av norske politifolk for arrestasjonene av jødene. Bemerkelsesverdig er det imidlertid at mangelen på oppmerksomhet rundt kvinners rolle i okkupasjonsfortellingene, som historikeren Mari Jonassen påpekte, også gjelder for den lokalhistoriske faglitteraturen og museet som jeg har analysert.²⁷³

Før jeg startet på arbeidet med denne oppgaven var det den personlige tilknytningen til Egersund og nysgjerrigheten rundt hva som foregikk i byen under krigen, som dannet utgangspunktet for min interesse for arbeidet med denne studien. Studien har gitt meg mer kunnskap om lokalhistorie og okkupasjonstiden i Egersund og Dalane, og samtidig har studien gitt meg mersmak på å utforske historiefaget. Gjennom nærlesing av tekster og undersøkelsen av bilder og gjenstanders rolle i framstillingen av historier, har jeg fått en bedre evne til å se på historieformidlingen med et kritisk overblikk. Etter min mening er evnen til å ha blikket på historie som ulike forestillinger av en fortidig virkelighet, og evnen til å holde en kritisk distanse til hva historien velger ut og utelukker i fortellingene, noe som bør læres til elever i historieundervisningen. Som lærer vil studien være til stor nytte for meg i historieundervisningen på skolen.

---

²⁷³ Jonassen, M. (2015, 25. april). Kronikk: Også kvinnene kjempet under krigen. *Aftenposten*. Hentet 15.03.17 fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Kronikk-Ogsa-kvinnene-kjempet-under-krigen-42477b.html>

I en samtale med museumssjefen for Dalane Folkemuseum, Leif Dybing, fortalte han meg at formålet med krigsutstillingen ikke var for å forherlige krigen, men å vise hvor fryktelig krig er, noe som jeg også har lagt merke til. Han påpekte også den mindre dramatikken og rollen krigen spilte i Egersund, sammenlignet med andre steder i landet. I den lokalhistoriske litteraturen understrekes også betydningen og behovet for å ta vare på og videreføre et muntlig historiske materiale om hvordan mennesker reagerte og opplevde en vanskelig tid. Selv om den lokale krigshistoriens dramatik nedtones også i den lokalhistoriske litteraturen, er det enkelte hendelser som likevel får større betydning. Det viktigste er at lokalhistorien er betydningsfull og en viktig del av lokalbefolkningens identitet.

Mer kunnskap om lokalhistorien vil bidra til utviklingen av elevers identitet og tilhørighet. Jeg mener det er viktig for elever å lære mer om historien til lokalområdet i historieundervisningen. Med tanke på forholdet og nærheten elevene har til lokalområdet, vil undervisning i lokalhistorie i seg selv være et virkemiddel for å motivere og engasjere elevene i historiefaget. Dalane Folkemuseum, minnesmerker, minnesteder, lokalhistorisk litteratur og andre lokale kilder, vil være gode verktøy i arbeidet med dette. Kunnskapen om hva som skjedde i lokalområdet under okkupasjonstiden vil i seg selv, være et godt utgangspunkt for å lære mer om 2.verdenskrig for øvrig.

7. Litteraturliste

Aanestad, M. (2014). *Andre verdenskrig på museum. En analyse av fire norske museers krigshistoriske utstillinger* (Masteroppgave). Universitetet i Stavanger, Stavanger. Hentet 23.03.17 fra:

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/198791/Aanestad_Morten.pdf?sequence=1

Aarekol, L. (2009). *Kvenske minnesteder 1970-2001. Materialitet og minne* (Masteroppgave). Universitetet i Tromsø, Tromsø. Hentet 25.04.17 fra:

<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2596/thesis.pdf?sequence=1>

Andresen, A., Rosland, S., Ryymin, T., & Skålevåg, A. S. (2015). *Å gripe fortida. Innføring i historisk forståing og metode*. (2. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.

Asgaard, R. (2013, 11. mai). Barabbas. Hentet 03.02.17 fra: <https://snl.no/Barabbas>

Berglyd, J. (1990). *De gjorde et valg. Egersundere og dalbuer i krig 1940 – 1945*. Egersund: Dalane Tidende og Dalane Folkemuseum.

Berglyd, J. (1988). *Egersundere og dalbuer i kamp 1940 – 1945*. Egersund: Dalane Tidende og Dalane Folkemuseum.

Berglyd, J. (2000). *Krigsminner i Dalane og på Sør-Jæren*. Egersund: Dalane Folkemuseum.

Brakstad, V. I. (2006). *Jødeforfølgelsene i Norge. Omtale i årene 1942 – 1948* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo, Oslo.

Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm.

Corell, S. (2010). *Krigens Ertetid. Okkupasjonshistorien i norske historiebøker*. Oslo: Scandinavian Academic Press.

Eriksen, A. (1995). *Det var noe annet under krigen. 2. verdenskrig i norsk kollektivtradisjon*. Oslo: Pax Forlag.

Eriksen, A. (2009). *Museum. En kulturhistorie*. Oslo: Pax Forlag.

Grimnes, O. K. (2016, 26. april). Norge under andre verdenskrig. Hentet 16.09.16 fra: https://snl.no/Norge_under_andre_verdenskrig

Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Oslo: Fagbokforlaget.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. Chicago: The University of Chicago press: Hentet 05.05.17 fra: https://books.google.no/books?id=GPhGukFWC84C&printsec=frontcover&hl=no&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Hamre, H. (1996). *Egersund Byhistorie. Okka by. Egersund 1880 – 1965*. Egersund: Egersund kommune.

Heiret, J., Ryymin, T., & Skålevåg, A. S. (2013). Innledning. *Fortalt fortid. Norsk historieskriving etter 1970*. Oslo: Pax forlag.

Hetland, T., Johannesen H. M, & Blaauw, F. (u.å.). Dette skjedde i Rogaland. *Stavanger Aftenblad*. Hentet 30.08.16 fra: <http://multimedia.aftenbladet.no/html/krigen/#rogaland>

Jonassen, M. (2015, 25. april). Kronikk: Også kvinnene kjempet under krigen. *Aftenposten*. Hentet 15.03.17 fra: <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Kronikk-Ogsa-kvinnene-kjempet-under-krigen-42477b.html>

Klippenberg, A. O. (2015). Reagerer på feil i "Kampen om tungtvannet". *Stavanger Aftenblad*. Hentet 15.09.16 fra:

<http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/dalane/Reagerer-pa-feil-i-Kampen-om-tungtvannet-3600548.html>

Knutsen, B. (2007). *Andre verdenskrig. Utstillingsguide*. Egersund: Dalane Folkemuseum.

Lagrou, P. (1999). *The Legacy of Nazi Occupation: Patriotic Memory and National Recovery in Western Europe, 1945 – 1965*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lenz, C. (u.å.). Fortellinger om Norge og nordmenn under krigen. Hentet 15.03.17 fra: <http://www.ht08.no/Default.aspx%3Fpageid=1045.html>

Lenz, C., & Nilssen, T. R. (2011). *Fortiden i nåtiden. Nye veier i formidlingen av andre verdenskrigs historie*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rødland, I. (1974). *Det tyske angrepet på Egersund og Dalane 1940*. Egersund: Dalane Folkemuseum.

Rødland, I. (1994). *Hemmelige oppdrag i Egersund og Dalane 1940 – 1945* (2. utg.). Egersund: Dalane Tidende.

Schackt, J. (2012, 2. oktober). Herrefolk. Hentet 03.02.17 fra: <https://snl.no/herrefolk>

Slettebø. (u.å.). *Dalane Folkemuseum*. Hentet 14.01.17 fra: <http://www.dalanefolkemuseum.no/anlegg/slettebo/>

Stugu, S. O. (2008). *Historie i bruk*. Oslo: Samlaget.

Tveito, O. A. (2016). *Framstillinger av andre verdenskrig i Vinje* (Masteroppgave). Høgskulen på Vestlandet, Bergen.

Øystein, M. (2010). *Dalane Folkemuseum 100 år. Et historisk tilbakeblikk*. Egersund: Dalane Folkemuseum.